מגזין של נשים

נגה

גיליון 8 | אביב 1984
המחיר 250 שקלים

מהר יותר

בגיליון זה:

נשים ביהדות

מכתבים לנ'גה

אין חידוש במקראות ישראל מחודשות

מצער, שאחרי שני המאמרים (או הראיון והמאמר) החשובים והקולעים, "למה מחנכת ספרות הילדים?" ו"סיפורי סבא", צרפתן נתונים מ"המחקר" של מלכה מעון על ספרי לימוד. לא אחזור כאן על הערות, שנשלחו אליה ואל מדריכיה, שהסכימו עם הביקורת בנקודות אחדות. די כאן בהערה אחת:

כאמור במאמרכן, מלכה מעון "חקרה את ספר הלימוד 'מקראות ישראל' (א', ב', ג')". עורך ספר זה נדרש כבר בשנת 1968 לתקנו, ואמנם הוציא מהדורה מתוקנת בשם "מקראות ישראל מחודשות".

לאור תביעתי, עם חילופי גברי בתפקיד, לחזור ולתקן את הספרים, בין השאר כדי להבטיח "ייצוג נאות ולא סטריאוטיפי" למינים, לעדות, לתרבויות ולמקצועות, שוב תוקנו — ועתה מותרים לשימוש בבתי הספר רק "מקראות ישראל חדשות". יש להניח, שגם כל ספרי הלימוד החדשים עדיין ניתנים לשיפור, במיוחד כשעליהם להתבסס על לקט מתוך הספרות היפה הקיימת בעין, ועליה מתחתן ביקורת. ברם, על כל מחקר לבדוק מדגם סטטיסטי מייצג של ספרי-לימוד שונים, ולא רק אחד, שעבר זמנו.

ד"ר משה גלבוע
הממונה על אישור ספרי לימוד
משרד החינוך והתרבות

עיון ב"מקראות ישראל החדשות" מגלה שהשינויים בספר אינם מהותיים, ונשתמרה בו ההתייחסות הסטריאוטיפית לנשים (דוגמא בולטת היא הסיפור "כוס תה לאמא").

למנצחת שיר מזמור

בעקבות הכתבה על נשים ומוסיקה, בגיליון מס' 7, שבה כתבנו בין השאר על דליה אטלס, התקבל במערכת המכתב הבא.

נודה לכם אם תפרסמו בעתונכם את הידיעה הבאה:

המנצחת, פרופ' דליה אטלס, נתבשרה מהמרכז לחקר הלאומים שבאיטליה כי ועדת השופטים החליטה להעניק לה את הפרס הבינלאומי לספרות, אמנות ומדע. הפרס יהיה פסל הנצחון ל"אישיות לשנת 1984" לתרבות.

במכתבם אל הגב' דליה אטלס ציינו, כי הפרס ניתן לה בהוקרה על שום מסירותה המקצועית והתרבותית ועל תרומתה החשובה לקידום החברה בת ימינו.

תקליטה הדיגיטאלי הראשון של דליה אטלס יצא לאור לפני ימים מספר. בתקליט זה מנצחת דליה אטלס על התזמורת הפילהרמונית המלכותית של לונדון המבצעת את הסימפוניה הראשונה מאת סטרווינסקי.

בימים אלה עושה המנצחת דליה אטלס בסיור קונצרטים בחו"ל בו תנצח שוב על התזמורת הפילהרמונית המלכותית של לונדון וכן על התזמורת הפילהרמונית של בואנוס איירס ועל תזמורות בשבדיה.

ע. נמירובסקי
מזכירת התזמורת הסימפונית
הטכניון, חיפה

אי של שפיות

למערכת נגה!

ברצוני לציין את הערכתי הרבה לעורכות העיתון, צלמות, מאיירות ושאר הנשים התורמות להוצאתו.

עיתון זה מהווה לגבי אי של שפיות המעניק לי בכל פעם מחדש, כוחות רעננים ומחודשים ותמיכה נפשית להמשיך במאבק לשחרור האשה. עם הפיכת הדף האחרון בחוברת מתחילה ההמתנה לחוברת הבאה שיוצאת רק כעבור שלושה חודשים.

הייתי שמחה מאוד אם העיתון היה מופיע לעיתים תכופות יותר. כמו כן הייתי רוצה שיתוסף מדור ספורט שיסקור השתתפותן של נשים בענפי הספורט השונים בארץ, מדור לתיקונים קלים בבית, מידע על כנסים, פגישות וחוגים בשלושה החודשים שבאים לאחר מכן, כתבות ענייניות בנושאי פמיניזם ודת, יחס הפמיניזם לזנות, הומוסקסואליות, לסביות. כמו כן מידע על נשים בעולם ששינו פני היסטוריה במאבק פמיניסטי. כל זה מתוך רצון אדיר לדעת יותר ולהתעמק בנושא, דבר שיחזק את הדרך שבה בחרתי ללכת.

מכיון ש"גיליתי" את התנועה והעיתון רק לפני כחצי שנה, ויש סיכויים שדנתן בעבר בנושאים אלו, הריני מכירה בעובדה — ההפסד כולו שלי.

חזקו ואמצו!
הילי כהן
חיילת

היריד הבינלאומי הראשון לספרות פמיניסטית

ידידות יקרות,

היריד הבינלאומי הראשון לספרות פמיניסטית ייערך בלונדון ב-7, 8, ו-9 ביוני 1984. היריד מאורגן על-ידי קבוצות נשים אוטונומיות, המעורבות בכל תחומי ההוצאה לאור במדינה זו, ותהיה בו השתתפות בינלאומית ענפה.

כדי להבטיח זאת, אנו עורכות רשימה מעודכנת ומפורטת של פמיניסטיות המעורבות בכל תחומי ההוצאה לאור בעולם כולו. אנו מקוות כי נשים רבות ככל האפשר תוכלנה להשתתף ביריד הספרים. אנו גם ערות לכך שיש נשים בעלות פחות מקורות מימון מאחרות. לפיכך אנו עושות מאמצים לגייס כספים, כדי שנוכל להציע עזרה במימון.

יריד הספרים יהיה מלווה באירועים, כמו ערבי קריאה, דיונים וסדנאות. נבדקת האפשרות שאורחות מארצות אחרות יחזירו חלק מהוצאותיהן במתן הרצאות באוניברסיטאות, בטכניונים ובמרכזי נשים בכל רחבי אנגליה.

קרול ספידינג
לונדון
יריד הספרים הפמיניסטי הבינלאומי הראשון
7, LONDON HOUSE, CHURCH STREET, LONDON NW8 TEL: 01 402 8159

לוח מודעות

הכנס הפמיניסטי הארצי ה-6
בריאות האשה
יתקיים ב-19-18 במאי
בבניין גימנסיה הרצליה, ת"א
טל: 234314-03

מרכזי סיוע לקרבנות אונס

תל-אביב	03-234819
חיפה	04-234559
ירושלים	02-810110

מזל טוב
לגילה וולף על הולדת בנה
לרמה יעקבי על הולדת בנה

קבוצת "נשים נגד אלימות נגד נשים" עומדת להפעיל פרוייקט נגד פורנוגרפיה. מבקשות לשלוח להן פירסומות שיש בהן צורה ו/או תוכן פורנוגרפיים לפי הכתובת:
ת.ד. 29411, תל-אביב 61293

מקלטים לנשים מוכות

חיפה	04-662114
הרצליה	052-86619
ירושלים	02-244092

סו כץ מבקשת מתלמידותיה-לשעבר תגובות, הערות והצעות על הקורס שעברו בעזרת השאלון שהכינה.
לקבלת השאלון אתן מתבקשות לפנות אל:
סו כץ, שיכון גורדון 9/1, הרצליה 46433
או לטל': 052-554516

"התנועה הפמיניסטית בישראל" — תל-אביב
רח' בן-יהודה 82, טל: 234314-03
מקיימת קבוצות להעלאת תודעה,
קבוצות תמיכה שונות וערבי דיון

PA 12292

מגזין של נשים
נגה

דבר המערכת

בגיליון זה אנו פותחות בסדרת רשימות בנושא נשים ודת. גיליון מספר 8 מתמקד ביהדות, ובגליונות הבאים נעסוק באיסלאם ובנצרות.

התחזקות האורתודוקסיה הדתית אינה ייחודית לישראל. אותותיה נראים במקומות רבים בעולם. אנו, החיות בארץ שאין בה הפרדה בין דת למדינה, חשות בריאקציה הדתית ביתר שאת. לא רק את המתים מטלטלים. לנשים רבות נגרם סבל רב בשם הדת, לפי הפירושים הפטריארכאליים המחמירים של האורתודוקסיה הדתית. כל עוד נתונים דיני האישות באופן בלעדי בידי בתי־דין דתיים לא תזכינה הנשים לשוויון בפני החוק.

עם הקדמת הבחירות תחלנה המפלגות לחזר אחר קולות הבוחרים. עלינו לדאוג שלא תישכחנה הבוחרות, ולא תיעשנה פשרות דווקא על חשבוננו.

•

אנו מתנצלות על האיחור הניכר בהוצאת גיליון מספר 8: לצערנו, איננו פועלות במסגרת מנגנון עיתונאי מקובל, אך אנו נתמיד להוציא את **נגה**. נשתדל לעמוד בלוח הזמנים שנקבע.

עורכות נגה

מה בנגה?

עורכות
רחל אוסטרוביץ
מירה אריאל
אמירה גלבלום
ד״ר אראלה דאור
אביבה עין־גיל

עריכה לשונית
רמה יעקבי

הגהה
אהוד עין־גיל

תרגום
רחל גיורא
גילה וולף
אורית פרידלנד־טל
אפרת צאלון

עיצוב גראפי
אביבה עין־גיל

צילום שער
רויטל אמיתי־טביב

סדר צילום
רוני צפריר

לוחות והדפסה
דפוס מל״ן

נגה יוצאת לאור 4 פעמים בשנה
דמי מנוי ל־4 גליונות 5 דולארים
ניתן לרכוש גליונות של **נגה**
במחיר 1 דולאר לגיליון

כתובת למשלוחים:
ת״ד 21376, תל־אביב 61213,
טלפון 03-227663

Subscription rates outside Israel -
Air Mail $12/year
Sea Mail $9/year
Surface Mail $9/year

גיליון זה יצא לאור בזכות תרומתן של
״נשים אל נשים״ ארה״ב־ישראל

נגה נשלחת חינם לבתי־הסוהר לנשים בארץ

ערכו של תואר אקדמאי בתביעת גירושים (ארצות־הברית)

עורכי־דין שמתמחים בגירושים מכנים זאת "סינדרום בית־הספר לרפואה". המקרה הקלאסי: אחות צעירה מפרנסת את בעלה בזמן לימודי הרפואה שלו. כשהוא מקבל את הדיפלומה היא מקבלת תביעת גירושים.

בשנים האחרונות התפשטה התופעה למקצועות ולעיסוקים אחרים, ואף גברים, שתרמו להשכלתן המקצועית של בנות־זוגם, נפגעו ממנה, אם כי במידה פחותה מנשים. בבתי־המשפט נערכו דיונים סוערים סביב השאלה, כאשר אחד מבני־הזוג, על־פי־רוב האשה, טוענת שהתואר הוא חלק מהרכוש המשותף, והיות שכך, היא רשאית לחלק מערכו עם סיום הנישואים.

יש מומחים שצופים כי הדבר יגרום בסופו של דבר להרחבת ההגדרה של מושג הרכוש. אחרים מצביעים על כך, שבעוד בתי־המשפט ממשיכים לפסוק כי לבן־הזוג המפרנס יש אינטרס בלימודיו של בן־הזוג הלומד, ישנן גם כמה פסיקות מפורסמות, אחר במדינה, כי תואר (מוסמך במינהל־עסקים) שקיבל בעל מאוניברסיטת הארווארד איננו רכוש משותף, ולפיכך אינו יכול להיות נושא לחלוקה על־פי חוק החלוקה השווה.

לסטר וולמן, יו"ר הוועדה לחקיקת חוקי משפחה בלשכת עורכי־הדין של ניו־יורק, תיאר את המצב המשפטי בעניין זה כ"אי־סדר מוחלט".

"כמי שהיה שותף בוועדת אד־הוק, שניסחה את חוק החלוקה השווה", הוא אומר, "אני יכול לומר שכוונתנו היתה שיילקח בחשבון ערכה של הפראקטיקה המקצועית של רופא או עורך־דין, אך לא של הדיפלומה עצמה. זוהי פנטאסיה. כשצעיר גומר בית־ספר למשפטים, מי יכול לנבא אם הוא יצליח אם לאו?".

לדברי המשפטנית ד"ר דוריס ג׳ונאס פריד, "אין בתי־המשפט חלוקים לגבי תרומתו של בן־הזוג האחר, ובדרך כלל הם מסכימים שיש לקחתה בחשבון. הם אינם מסכימים לגבי הדרך שיש לעשות זאת וכמה".

כמה מן הפסיקות ממליצות, שערך התרומה של בן־הזוג המפרנס ישתקף בקביעת הגובה של דמי־המזונות ומשך הזמן שיש לשלמם. פסיקות אחרות מפצות את בן־הזוג המפרנס עבור מה שד"ר פריד מכנה "הפסד הכסף שהוצא מן הכיס". ויש גם פסיקות הרואות בתואר או ברשיון העבודה "פירות" של הנישואים או רכוש משותף.

כזה היה מקרה הגירושים של וויקה ומילן קוטנובסקי מסטייטן איילנד. שופט בית־המשפט העליון העריך את תרומתה של וויקה לרשיון הרופא של מילן ב־62,000 דולר ופסק שעליו לשלם לה סך של 6,200 דולר בשנה במשך עשר שנים, בנוסף על 250 דולר בשבוע, דמי־מזונות ותמיכה בבנם. בהחלטתו אמר השופט בארי הורוביץ, כי "אנו כחברה חייבים להכיר בעובדה, שבן־הזוג התורם תרומה ישירה להשגת הרשיון הינו בעל אינטרס שווה בפירותיו של הרשיון".

בקצה השני נמצאים אותם בתי־המשפט, המאמצים את הגישה המכונה על־ידי ד"ר פריד "אלה החיים". כדוגמה היא מביאה התדיינות בבית־משפט ניו־יורקי בעניין תואר מוסמך במינהל עסקים (קונר נגד קונר). בית־המשפט פסק, כי "שותפים נשואים אינם מייחסים ערכים כספיים לתרומתם ההדדית וגם אינם מצפים משותפיהם לתמורה כספית על תרומתם".

רעיון זה לא מצא תמיכה בקרב הפמיניסטיות. ג׳ודית אבנר, משפטנית בקרן להגנה ולהשכלה משפטית של NOW, טוענת כי בן־זוג אחד, על־פי רוב האשה, תורם להשכלת בן־הזוג האחר, "מתוך ציפייה שהדבר יגדיל את יכולת הפרנסה ויתורגם לנכסים משותפים". "אלא שהנישואים מתפוררים", היא אומרת, "ואין כל נכסים חומריים. עמדתנו היא שהתואר הוא הנכס, וככזה ניתן לחלוקה. לעתים קרובות קובע החוק את ערכם הכספי של דברים, הנראים לכאורה כבלתי ניתנים להערכה". כדוגמה היא מביאה חישובים של אובדן הכנסה צפוייה במקרה של מוות מתוך רשלנות: "זהו חלק אינטגראלי מחוקי הענישה על רשלנות. במקרה זה איש אנו מערער על האפשרות לאמוד את הנזק".

ג׳ורג׳יה דוליאה

...זה מה שקורה

הדוחות או מגבילות קביעה זו.

משפט שנערך במדינת קליפורניה (סאליבן נגד סאליבן) ריכז אליו לאחרונה תשומת לב כלל־ארצית. בדחותו פסיקה קודמת, קבע בית־הדין לערעורים שאשה גרושה, שמימנה את לימודי הרפואה של בעלה, זכאית לחלק מערך יכולת ההכנסה המוגדלת שלו בעקבות לימודיו. אך משׁשב ודן בעניין, חזר בו בית־הדין מפסיקתו; בין היתר, בטענה שהשכלה רפואית אינה רכוש, מפני שלא ניתן למכור אותה או להמירה. "זהו מקרה נדיר ביותר; כשבית־משפט הופך לגמרי את החלטתו", אמר לורנס סטוטר מסאן־פראנסיסקו, הנשיא לשעבר של המדור לחוקי משפחה בלשכת עורכי־הדין האמריקאית. "זה היה פשוט מהמם".

כרגע מתמקדת תשומת הלב בבית־המשפט העליון של קליפורניה, שהסכים לדון בערעור בתביעת סאליבן. להחלטת בית־המשפט העליון, שהוא הערכאה הגבוהה במדינה, תהיה השפעה רבה, לדברי משפטנים, בגלל השם שיצא לו כמתווה דרך בשאלות אישות ומשפחה.

התמונה אינה פחות מעורפלת במדינות אחרות, שבהן מוציאים שופטים פסיקות סותרות ומצטטים מתקדימים סותרים בשאלת התעודות והתארים. בניו־יורק למשל, קבע בית־המשפט העליון כי רשיון לעסוק ברפואה הינו רכוש של שני בני־הזוג וכי רופא חייב לשלם לאשתו סך של 62,000 דולר תמורת תרומתה להשגת רשיון. ארבעה ימים לאחר מכן, קבע בית־משפט

כל אשה היא זונה (זימבאבווה)

בתחילת נובמבר 1983 הכריזה משטרת זימבאבווה על "מסע טיהור" נגד הזנות, ובסוף שבוע אחד נעצרו אלפי נשים. בעיר המרכזית גוורו פשטו שוטרים וחיילים על בית־קולנוע בליל שבת, ובהפסקה אסרו את הנשים. חלקן נגררו בכוח מידי בעליהן או חבריהן. גם תלמידות בית־ספר נעצרו, ואפילו הקופאית של הקולנוע. גורל דומה נפל בחלקן של נשים במרכזים עירוניים אחרים. נשים נחטפו על־ידי המשטרה מרחובות ראשיים, מבתי־מלון, מבארים ואף מבתיהן. הנשים היו מכל שכבות הגיל והאוכלוסין. שחרורן הותנה ביכולתן להוכיח את "חפותן מזנות". זאת ניתן היה לעשות רק בהמצאת תעודת נישואים או אישור רשמי על מקום עבודה.

נשים שלא הצליחו לשכנע את השלטונות, שהן אינן עוסקות בזנות, נשלחו למחנות הסגר באזורים נידחים ובתנאים קשים, כדי שיעברו "חינוך מחדש" ויהפכו ל"חברות מועילות לחברה". בעלים וחברים, שמחו נגד המעצרים, נאסרו אף הם. הידיעה התפרסמה בעיתונות המערבית, כנראה בעקבות מעצרה של נתינה בריטית בפשיטה על בית־הקולנוע. רק התערבותה של הנציגות הבריטית במקום הביאה לשחרורה של העצורה לאחר יומיים.

..זה מה שקו

הגנה עצמית (ניו־יורק)

ביולי 1983 ריססה דורצ׳ן ליידהולדט בצבע את הסיסמה ״משפיל נשים ומעודד לאונס״ על מודעה לירחון פנטהאוז, שהיתה תלויה על קיר במנהרה של הרכבת התחתית במנהטן. היא נעצרה והובאה למשפט. בפני השופט קראה ליידהולדט הצהרה, ובה טענה, שאינה אשמה, כיון שפעלה מתוך הגנה עצמית. היא הוסיפה, שבהיותה תלויה ברכבת התחתית כבאמצעי תחבורה, וכיון שברכבת התחתית מתפרסמת מודעה לירחון, המציג נשים כאובייקט מיני וכמטרה לאלימות, ירחון המעביר בגלוי ובמובלע מסר של אלימות נגד נשים, היא, כאשה, מרגישה מושפלת ומאוימת ברכבת התחתית. כיון שכך, פעלה מתוך הגנה עצמית, כשריססה בצבע את המודעה של פנטהאוז והגנה על עצמה מפני הטרדה מינית ועידוד לאונס.

השופט שיחרר אותה.

ד״ר מרילין ספר — ליצור רגישות ומודעות לעולם האשה

החטיבה ללימודי האשה (חיפה)

פתיחתה של החטיבה ללימודי האשה באוניברסיטת חיפה היא מאורע ראשון מסוגו, שלא זכה להתייחסות הולמת בכלי־התקשורת. זוהי מערכת הלימודים האקדמיים הראשונה בארץ, המוקדשת לנושא והנושאת בפירוש את השם ״לימודי האשה״. באוניברסיטה העברית בירושלים קיימת חטיבה להבדלי המינים בחברה, ואילו באוניברסיטת תל־אביב לימודי הנשים הם במסגרת לימודי חוץ בלבד.

ד״ר מרילין ספר, מייסדת החטיבה, אומרת שלא במקרה היא נפתחה דווקא בחיפה. קודם לכן, בשנת 1980, נערך בחסות אוניברסיטת חיפה הכנס המדעי ללימודי נשים (נגה מס׳ 5). יוזמת הכנס היתה ד״ר ספר, שהחלה לפעול לקיומו עוד בשנת 1977. היא זכתה לתמיכת איגוד הפסיכולוגים האמריקאי, ששוכנע בחשיבותה של חטיבה בין־חוגית ללימודי נשים. הכנס זכה לתהודה בחו״ל יותר מאשר בארץ, והמשכו הוא הקונגרס הבינלאומי ללימודי נשים, שייערך באפריל השנה בכרונינגן שבהולנד.

בכנס בחיפה התברר, כי בארץ נערכו מחקרים שונים בתחום לימודי נשים, אך ללא קשר ביניהם. ד״ר ספר פנתה לרקטור אוניברסיטת חיפה, והעלתה בפניו את הרעיון לפתוח חטיבה ללימודי האשה. ההצעה התקבלה, בתנאי שהחטיבה תמצא מקורות מימון חיצוניים. החטיבה נפתחה במימונה של נעמ״ת והיא זוכה לתמיכתה של תנועת Pioneer Women בארה״ב. הדבר מעיד על שינוי ביעדים שלקחה על עצמה נעמ״ת, כפי שאמרה מאשה לובלסקי בטקס הפתיחה: ״כל החיים אנו אמונות על איסוף כספים, כאן זו הפעם הראשונה שאנו נותנות כסף״.

שלושים סטודנטים, עשרה אחוזים מהם גברים, לומדים בחטיבה, כחלק מלימודיהם לתואר ראשון. המייחד את הלימודים בחיפה הוא ההתמקדות בשאלות האשה בחברה הישראלית, לעומת גישה כוללנית יותר בחטיבה להבדלי המינים באוניברסיטה העברית. בין שיעורי החובה בחטיבה בחיפה: המאבק לזכויות הנשים כתנועה פוליטית ומעמדן של הנשים בחברה הישראלית.

בקורס הבסיסי שמעבירה ד״ר ספר בנושא ההבדלים בין המינים, היא שמה דגש על הנושאים הבאים: בחירת מקצועות — מדוע בוחרות הנשים במקצועות מסוימים? מהם ההיבטים החברתיים וההשלכות הנובעות מניתוב המינים למסלולים נפרדים.

בשנה הבאה יתוספו קורסים על נשים יוצרות ועל השתקפות האשה באמנות. כמו כן ייעשה ניסיון לשלב בחטיבה לימודים בטכניון, בפקולטה ללימודי עיר ואזור.

ד״ר ספר שואפת להרחיב את תחומי הפעילות: ״הייתי רוצה לראות קורסים בחינוך. לא מכבר גילינו, במחקר שנערך בשיתופו של דן ביתן ממשרד החינוך, כי שיעור הבנות בקרב כיתות המחוננים הוא רק עשרה אחוזים(!), מאחר שהגננות ואנשי החינוך המליצו רק לשלושים אחוז מקרב הבנות, לעומת שבעים אחוז מקרב הבנים, לגשת למבחנים למחוננים. בסופו של דבר״, אומרת ד״ר ספר, ״מטרת החטיבה היא ליצור רגישות ומודעות לעולם האשה בקרב בעלי מקצוע שונים, מורים/ות; עובדים/ות סוציאליים/ות וחוקרים/ות, הלומדים לתואר הראשון; כך שיוכלו ליישמה בשדרות השונות של מוסדות החברה הישראלית״.

קיבוצים ללא שוויון (ישראל)

מחקרים שנערכו בעשר השנים האחרונות במכון לחקר החברה הקיבוצית מצביעים על כך שעם כל הדקלומים היפים על שוויון בין המינים, יש בקיבוץ חלוקת עבודה די ברורה בין גברים ונשים.

התפקידים הנשיים בקיבוץ הם בעיקר בתחום ועדות החינוך, סידור עבודה וריכוז ועדת חברים. תפקידים כמו גזברים ורכזי משק הם בידי הגברים. יש קיבוצים, שבהם עברו חברות לעסוק בתעשייה ובחקלאות, אך אלה עדיין במיעוט. בקיבוצים רבים יותר ויותר האב הוא שותף פעיל בחינוך ובגידול ילדיו החל בבית־התינוקות ובמשך כל שנות הילדות. הדבר נכון הן בקיבוצים שבהם נהוגה הלינה המשפחתית והן בקיבוצים שבהם נהוגה הלינה המשותפת. אולם באופן כללי עדיין רואים באשה את האחראית העיקרית לטיפול ולחינוך הילדים ולשירותי משק הבית הפרטי או הקולקטיבי. גננות ומטפלות הן בעיקר נשים. החברה הקיבוצית אינה מעודדת גברים לעבוד עם ילדים קטנים. גבר הנמצא בקורס למטפלות בגיל הרך הוא בגדר סנסאציה.

גם בסמינר הקיבוצים למורים, הסטודנטים הם במיעוט. לדוגמה, בכיתה שבה עשרים ושמונה תלמידים רק שניים הם גברים.

מה שקורה

יחסן של הנשים לכסף

אם הכסף הוא שמסובב את העולם, נשים כמעט לעולם אינן עולות על הקרוסלה. למרות העובדה שאנו מהווֹת כיום 40 אחוז מהאוכלוסייה המשתכרת, דומני שאנו מחזיקות עדיין בדעות רבות בקשר לכסף, שלא היו נחשבות לחורגות מהמקובל בתקופה הוויקטוריאנית.

במרבית המשפחות נשים הן המוציאות העיקריות של הכסף. הן קונות מזון ובגדים, הן עורכות את תקציב המשפחה וקובעות את מגבלותיו, ובמקרים רבים הן אחראיות לתשלומים עבור הוצאה גדולה יותר הצצה מדי פעם. היצרנים יודעים, כי לעתים קרובות חלק הארי של צרכניהם הוא נשים, והם מכוונים את הפרסומת שלהם במיוחד אליהן.

אולם, במקרים רבים אין הנשים רואות את עצמן כבעלות הכסף. על אף שהסיכוי שהן תעבודנה מחוץ לבית גדול כיום מאי־פעם בעבר — יותר מ־60 אחוז מהנשים הנשואות עובדות — הן עדיין רואות את עבודתן ואת הכסף שהן משתכרות כמישניים וכתומכים במפרנס העיקרי — הגבר שלהן. אפילו במקומות שבהם גרמה האבטלה לכך, שלמעשה נשים הן המפרנסות העיקריות, נשארה עמדתן של מרבית הנשים במידה רבה ללא שינוי. הכסף נמצא בידן, אולם הוא אינו שלהן. דבר זה מוביל למספר הבדלים ביחסם של שני המינים לאופן השימוש בכסף. לנשים קשה להצדיק הוצאת כסף על עצמן, ואין הכוונה לדברים היום־יומיים, כמו שפתון חדש או תסרוקת במספרה, אלא לאינטרסים שלהן ולהתפתחותן לטווח הארוך.

מובן שישנם אנשים, גברים ונשים כאחד, שלגביהם הוצאת כסף על דברים שהם מעבר לצורכי הקיום הבסיסיים נחשבת למותרות, ואינה בהישג ידם. השערתי היא, שמה שמונע מנשים להוציא כספים הוא לא כל־כך מחסור במימון כמו תפיסתן את מה שנחשב להוצאה מותרת או מקובלת. הן תמצאנה את הכסף לקניים בגדים יקרים וצעצועים לילדיהן, או לקניית מאכלים מיוחדים שמשפחתן נהנית מהם. מרבית הגברים לא יראו בהשתתפות בקורס או בוועידה (שהם מאמינים כי יעשירו את חייהם או את נסיון העבודה שלהם) מותרות, והם לא יחשבו על כך יותר מפעמיים, אפילו פירוש הדבר שג'יימי הקטן לא יקבל את משחק מלחמת הכוכבים שלו עד לשבוע הבא.

ושוב, לכל ארגוני הנשים חסר כסף. בעוד שסביר הרבה יותר שגברים יחתמו על מינוי לכל מיני פרסומים, לגופים מקצועיים, לפעילויות של איגודים ומועדונים, משום שהם רואים בכך ללא כל בושה אמצעים לקידומם, קשה לשכנע נשים לתרום אפילו לארגונים, שמטרת קיומם היא לקדם את ענייניהן.

ברור שחלק מהסיבה לכך היא אולי העובדה, שלנשים בדרך כלל פחות כסף משלהן מאשר לגברים, משום שחלקן המכריע עובד במישרות חלקיות ובעבודות ששכרן נמוך. אך נראה, שהסיבה עמוקה יותר. כנשים, דומה שאיננו נוטות להשקיע כסף בפיתוח עצמנו או בקידום חיינו, כמעט כאילו לא האמנו שאפשרות כזו קיימת עבורנו. חונכנו למעוד מעבודה לנישואים וילדים, ולמישרה חלקית, המאורגנת סביב צורכי הבית והמשפחה, וכך אנו רוכשות רק מעט מודעות לצורך בקידום מקצועי. אנו תופסות את חיינו במונחי אד־הוק, בדרך שאינה מעודדת אמונה, ולפיכך גם לא השקעה בקורסים, פרויקטים או ארגונים, שיקדמו את התפתחותנו לטווח ארוך.

מאחר שנשים עושות כל־כך הרבה עבודה גם בבית תמורת אהבה ולא תמורת כסף, הן מפתחות גישה שונה מזו של הגברים ליחס שבין זמן וכסף. נשים נוטות לראות את הזמן שלהן כחופשי מהבחינה הכלכלית ולהעריך אותו בהתאם.

אליזאבת ואלאס

״הבה נתחכמה להן״ (בריטניה)

22 חברי פרלמנט בריטיים, המצדדים בהגבלת זכות ההפלה, החליטו לנסות להשיג את מטרתם לא בדרך של שינוי בחוק, שכן שינוי תחוקתי גורר עימו מאבק ציבורי ודיונים בעד ונגד, אלא על־ידי החייאת חוק משנת 1929 (חוק הגנת היילוד). על־פי חוק זה, הפלת עובר בשלב שבו הוא כבר יכול להישאר בחיים באופן עצמאי מחוץ לרחם הינה פשע.

אפליה באוטובוס (ישראל)

שני הקואופרטיבים לתחבורה, דן ואגד, מעסיקים נהגות כשכירות, אך הנהלות הקואופרטיבים מפטרות אותן מעת לעת, כדי לנתק את הרצף בן שלושים ושלושה החודשים, שבסופו על הקואופרטיבים להעניק קביעות לעובדיו.

יו״ר המחלקה לעובדת השכירה בהסתדרות, עליזה תמיר, פנתה להנהלות אגד ודן וביקשה מהן לחדול מייד מאפלייתן של הנהגות השכירות. עליזה תמיר טוענת, כי באפליית הנהגות לרעה יש משום עבירה על חוק שכר שווה תמורת עבודה שווה ואי־קיום הסכמי עבודה.

חשיפה מאסיבית לפורנוגראפיה יוצרת אדישות כלפי האונס (ארצות־הברית)

ככל שהיתה החשיפה לפורנוגראפיה שיטתית יותר, נעשה הנחקר נוח יותר לקליטת פורנוגראפיה. השפעה זו אובחנה בנשים בצורה דומה לגברים. עם זאת, נשים הביעו קבלה נמוכה בהרבה מגברים. דהיינו, למרות שהחשיפה המאסיבית לפורנוגראפיה יצרה מידה מסוימת של קבלה גם בקרב נשים, הן המשיכו להתנגד ביתר כוח להפצתו הבלתי־מוגבלת של חומר כזה...

הממצא המפתיע ביותר לגבי השפעות על התפיסה וההשקפה, כתוצאה מחשיפה לפורנוגראפיה, הוא זה הנוגע לאונס. חשיפה זו הביאה את הנחקרים להמליץ על עונשי מאסר קלים מאוד לאנסים (הנחקרים התבקשו לקבוע עונש מאסר לאנסים). בעקבות החשיפה לפורנוגראפיה, נראה כי האונס איבד מחשיבותו ונתפס כעבירה קלת ערך יחסית. מספר הנחקרים שתמכו בעונשים מינימאליים היה גבוה באופן ניכר בין אלה שנחשפו לפורנוגראפיה לעומת נבחנים אחרים. באופן מפתיע ניכרות השפעות החשיפה גם על גברים וגם על נשים: גישתן של הנשים לאונס והעונש עליו הושפעה ממש כמו גישתם של הגברים. עם זאת, אף שלא הוכח קשר בין מינם של הנבחנים ותגובתם לחשיפה, המליצו הנשים על עונשי מאסר ארוכים יותר לאנסים.

על־פי ממצאים אלה, מטפחת החשיפה זלזול כללי והקלת ערך בתופעת האונס. אפשר רק לשער, שהדבר נובע מן ההצגה האופיינית של הנשים בפורנוגראפיה כבלתי ברבניות לחלוטין מבחינה חברתית, כמגיבות בהיסטריה אופורית לכל גירוי או פסוודו־גירוי מיני, וכנלהבות למלא אחר כל משאלה מינית של בן־הזוג. הצגה זו של האשה משכנעת, כנראה, אפילו את הנשים להאמין בטבעה המתירני והמקבל ללא אבחנה של האשה. כך מאבדת תופעת האונס ממשקלה.

---

* מתוך מאמר בשם ״השפעות החשיפה לפורנוגראפיה: ממצאים והערכות מתודולוגיות״, מאת ג'ינינגס ברגונט, ראש המחלקה לקומוניקאציה באוניברסיטת אבנסוויל, ודולף צילמן מבית־הספר לעיתונאות באוניברסיטת אינדיאנה, גיליון נובמבר־דצמבר 1982.

זה מה שק...

מאסר על הפלה (ספרד)

באוקטובר 1983 קבע בית־המשפט העליון בספרד שעל חוליה גארסייה לרצות עונש של יותר מ־12 שנות מאסר על ביצוע הפלות בעיר בילבאו שבחבל הבאסקים.

בעל שאשתו עברה הפלה אצל חוליה גארסייה מסר את שמה לשלטונות לפני כעשר שנים. בעקבות זאת נעצרו חוליה ובתה (שהיתה אז בת 14) ועוד תשע נשים שעברו הפלה וגבר אחד, שסידר שתי הפלות עבור אשתו אצל חוליה גארסייה.

המשפט החל ב־1976 וניסו להמשיכו ב־1979 וב־1981. המשפט נמשך זמן כה רב בגלל הפגנות ומחאות בספרד ומחוצה לה. במארס 1983 הסתיים סוף־סוף המשפט, אף שבשנה שעברה זוכו נשים בסביליה על עבירת הפלה מלאכותית. בזמן המשפט נערכו הפגנות בערים שונות ברחבי ספרד. פסק־הדין שניתן במארס זיכה את תשע הנשים שעברו הפלה, בעוד חוליה והגבר שהסדיר הפלות עבור אשתו יצאו חייבים בדין. על חוליה נגזר אמנם עונש מאסר של 12 שנים ועשרה חודשים, אך השופטים המליצו על חנינה מיידית. התביעה ערערה בפני בית־המשפט העליון, שכאמור, קבע שעל החייבים לרצות את מלוא העונש.

חוליה גארסייה היא היום בת 58, ובריאותה רופפת בשל חיי עוני במשך שנים רבות. ידידותיה אינן מאמינות שתצא מן הכלא בחיים.

גזר־דין קשה זה ניתן בספרד, ששלטת בה היום המפלגה הסוציאליסטית, שהצהירה בזמן הבחירות על כוונתה לשפר את מעמדה של האשה.

מכתבי מחאה אפשר לכתוב לשר המשפטים במדריד, בדרישה לחון את חוליה גראסייה:

LEDESMA RAMOS
MINISTERIO DE JUSTICIA
SAN BERNARDO
MADRID, SPAIN

כיצד נמלט הגבר האמריקאי מהנישואים והשאיר את האשה מתחת לקו העוני (ארצות־הברית)

אחת מההאשמות המושמעות לעתים קרובות נגד הפמיניזם בארצות־הברית היא אחריותו להתערערות מוסד הנישואים. בהתאם להשקפה רווחת, שוכנעו הנשים בהשפעת הפמיניזם להפנות את גבן לנישואים. אולם, בספר שיצא לאחרונה באמריקה, מועלית הטענה ההפוכה, שלפיה הגברים הם אלה שזנחו ראשונים את חובתם לפרנס. בריחתם מהנישואים המסורתיים במשך שלושים השנים האחרונות מתועדת בספר "לב הגברים", שכתבה הסופרת הפמיניסטית בארבארה אהרנרייך.

אהרנרייך פותחת בהזכרת העובדה, שבשנות החמישים הופעל על גברים לחץ חברתי חזק להינשא בגיל צעיר. גברים שנשארו רווקים זכו לבוז וחשד. אולם, סימני התקוממות הופיעו במהרה. "שורה של סופרים גברים הביעו את זעמם בשנות החמישים כלפי האשה האמריקאית. אם לא היתה זו החברה שבה עבד שסירסה את הגבר האמריקאי, היתה זו ודאי האשה", כותבת בארבארה אהרנרייך.

ואז בא דור ההיפים, שלא רק התנער מהנשים, אלא אף בז לכסף. "היפים אינם בעלים ואבות אחראים", כתב הסופר ההיפי, פול גודמן. תרומתם בת הקיימא של ההיפים היתה להציג את חובתו של הגבר לפרנס כחלק מהתרבות המרובעת.

מרד הגברים לא רק גרם למעמדן החברתי של הנשים להיות פגיע יותר, אלא הרס נסיונות שהיו **לחזק** אותו. כפי שמראה אהרנרייך, ההתנגדות להצעת התיקון לחוקה של ארה"ב בדבר זכויות שוות לנשים באה מנשים שפחדו, כי הוא עלול לפגוע בזכותן לעזרה כלכלית מהגברים.

נוצר מצב אירוני שבו נראו הפמיניסטיות כתומכות בהתקוממות הגברים. אולם, בכל דרך שבה התייחסו להתקוממות זו, תוצאתה לגבי הנשים היתה שווה — חברות בשיכבת המצוקה החדשה. שניים מכל שלושה מבוגרים המצויים מתחת לקו העוני הרשמי הם נשים, רבות מהן גרושות מהמעמד הבינוני, שהידרדרו במורד הסולם החברתי לאחר שנעזבו על־ידי בעליהן.

גברים לא חשו כל מחויבות למסור חלק מהשכר המשפחתי שלהם לנשים לאחר שהנישואים פורקו. ואמנם, שני שלישים מהאמהות האמריקאיות, הזכאיות לקיצבת ילדים מבעליהן לשעבר, אינן מקבלות אותה למעשה. גם המימסד הקפיטליסטי לא חש שמחובתו לשלם לאמהות עובדות לא נשואות משכורת שתוכל לכלכל משפחה, שלא לדבר על השוואת שכרן של נשים עובדות רווקות ללא ילדים לזה של הגברים.

תחזיתה של אהרנרייך באשר לסיכויים לשיפור המצב בעתיד הקרוב היא עגומה: "עלינו להסתמך יותר ויותר על מקורות המימון שלנו," היא כותבת, "אך זאת בחברה וכלכלה, שמעולם לא התכוונו לראות אותנו עצמאיות, ועוד פחות מכך מפרנסות של אחרים".

צוותים למען נשים (ישראל)

14 צוותי נשים, שיפעלו לקידום מעמד האשה, יוקמו בזמן הקרוב ליד 14 עיריות ומועצות ברחבי הארץ. 14 ראשי ערים כבר נתנו את הסכמתם להפעלת צוותים כאלה. ביניהם ראשי העיריות של ירושלים, חיפה, רמת־גן, חדרה, חולון, כפר־סבא, כרמיאל ונהריה.

צוות כזה כבר פועל ליד ראש עיריית חיפה מאז שנת 1977. אחת מפעילותיו, אילנה צ'רנוברודה, מונתה לרכז את פורום הנשים ברשויות המקומיות, בכנס שהתקיים מטעם נעמ"ת.

משחק המלכות (הודו)

מאיה צ'בורדאנידזה בת ה־22 מברית־המועצות היא אלופת העולם בשחמט לנשים. בחודש מארס השנה השתתפה בתחרות בינלאומית בניו־דלהי שבהודו. מלבדה השתתפו עוד 11 שחמטאים גברים. להפתעת העוסקים בענף, הרגילים לראות את הנשים מתמודדות בינן לבין עצמן, ניצחה צ'בורדאנידזה את רבי־האמנים גופלד מברית־המועצות וספאסטוב מבולגריה. בסיום היא צברה 7.5 נקודות ותפסה את המקום הראשון בתחרות, והקדימה גם את רב־האמן גאנדי קוזמין מברית־המועצות. הישגה זיכה אותה בפרס בשווי 1,400 דולאר.

מתי העובר הוא תינוק (בריטניה)

ארגונים רפואיים מסוימים מציעים לשנות את חוק ההפלה בבריטניה, ולהתיר הפלה רק עד השבוע ה־20 להריון. זאת כיון שרופאים מאמינים כעת, שהגבול שממנו ואילך יכול העובר להתקיים באופן עצמאי אינו 28 שבועות, אלא 24 שבועות.

אם יתוקן החוק, תיפגענה מכך בעיקר נערות צעירות פחות מעשרים. נערות אלה אינן מגלות מיד שהן הרות, ואחר־כך הן מיטלטלות זמן רב בין רופאים וגופים סוציאליים. צעירות אלה מהוות אחוז ניכר מהנשים המבצעות הפלה אחרי השבוע ה־20. מהתיקון בחוק תיפגענה גם נשים, שהתגלה מום רציני בעובר שלהן. הבדיקות לגילוי מומים בעובר נערכות בשלב מאוחר יחסית של ההריון, והפלות רבות מסיבות בריאותיות נערכות אחרי השבוע ה־20.

דמות הנאנסת בעיתונות הישראלית

מאת **ציפי גרינברג**

״תפקיד העיתון הוא להציג את החדשות בצורה מעניינת ומהנה. מאחר שהעיתונאים מניחים כי מין הוא תבלין הכרחי בנזיד הבשר היומי... ומין פירושו נשים... כתבה על אונס מעניינת מעצם זה שנושאה הוא אשה״ (סוזן בראונמילר, **בניגוד לרצוננו**).

האונס הוא המרתק בפשעים, משום שהוא מכיל שני מרכיבים חשובים ביותר, שעל־פי פרויד הינם האינסטינקטים הבסיסיים בחיינו: מין ואלימות. ואמנם, האונס מהווה נושא למחקרים, הן מההיבט של הפשע — נושא שהחברה נלחמת בו, הן מההיבט של מין — נושא שהחברה מתעניינת בו.

מכל מיגוון מרכיביו של האונס עוסקת כתבה זו בדמות הנאנסת, כפי שהיא משתקפת מעל דפי העיתונות. לשם כך ערכתי סקירה בעיתוני הבוקר (להוציא את ״הצופה״, שאינו מכיר בנושא זה), בעיתוני הערב, ובשבועון ״העולם הזה״, בשנים 1978־1981 (מידגם של 35 דיווחים).

המלה הכתובה נחשבת כמקור בעל סמכות, ויש בכוחה להשפיע על בניית הדימוי החברתי. על אשה שנעשה בה

האונס הינו תופעה עתיקת יומין. כבר במיתולוגיה היוונית מסופר על זאוס שהרבה לאנוס. תופעת האונס נתפסת על־ידי פמיניסטיות כחלק אינטגראלי מהאופי הכלכלי של חברתנו: האונס הוא ביטוי של ניצול הנשים על־ידי גברים. שימוש נפשע זה בגוף האשה הוא פוטנציאל לדראמטיזאציה של העיתונות

מעשה אונס מודבקת התווית — ״נאנסת״. כאשר מדביקים תווית על אדם, תוך הטלת סטיגמה, חל בו תהליך הזדהות עם הדמות שהוצמדה לו והוא מפנים את ההתנהגויות המיוחסות לה. נוצר מעגל סגור: הנאנסת מושפעת מהדימוי החברתי, והדימוי החברתי מקבל חיזוק מהתנהגותה. זוהי למעשה נבואה המגשימה את עצמה. האדם מתנהג לפי התפיסה החברתית, שכן ציפיות הזולת מועברות אליו ומביאות להתממשות התחזית.

הטראומה הנפשית של הנאנסת אינה נובעת רק מהמעשה הפיסי. יחסה של הסביבה, ושל אמצעי־התקשורת כחלק מהסביבה, תורם את השאר. הדימוי הניתן לנאנסת בעיתונות יכול להשפיע על עמדות האוכלוסייה על כל רבדיה, וזה כולל את השירותים הציבוריים, הרפואיים, המשפטיים והפסיכולוגיים, שאליהם פונה הנאנסת.

האמנם יש לעובדה, ש״מוסדות הציבור רק ממשיכים לאנוס את נשמתה של קורבן האונס״ (בראונמילר), קשר לאופן שבו מוצגת הנאנסת בעיתון? יש הסוברים כי המסר התקשורתי פועל יותר לחיזוק דעות קיימות מאשר לשינויין. אמצעי־התקשורת הם רק מרכיב אחד מכלל הסביבה המשפיעה על האדם. מכל מקום, מעניין לבדוק את גישתה של העיתונות בהתייחס לתפיסה החברתית המקובלת.

הכצעקתה?!

מתוך עיון בכתבות השונות מתברר, כי דגש רב מושם על הנושא הנקרא ״תלונת שווא״; לאמור, אשה מתלוננת על אונס שלא היה ולא נברא. אין ספק שבירור נקודה זו חשוב מאוד, שכן יש בה לעצב תפיסה מסוימת על הנאנסת, המצדיקה את הגישה, שלפיה אונס הינו הפשע היחיד שבו על הקורבן להוכיח את חפותו, והוא בבחינת נאשם עד שלא הוכחה צידקתו. מן הראוי לבדוק, הכצעקתה?! כיון שבדרך כלל מעידה התעסקות רבה בבעיה מסוימת על ממדיה וחשיבותה, יש לברר אם יש הצדקה למשקל הרב שמעניקים אמצעי־התקשורת לשאלת עלילות השווא.

המציאות מראה כי רק כ־2% מכלל התלונות על אונס מתגלים כתלונות שווא. מתן משקל יותר לתופעה של תלונות שווא מעוות איפוא את המציאות.

בכתבות שסקרתי, לא רק מציינים את עצם העובדה שקיימת תופעה של תלונות שווא, אלא אף טורחים להעלות סיבות המביאות נשים להגיש תלונות שווא. סיבות ״משכנעות״ אלה מתאימות כמעט לכל מקרה אונס, כולל מקרים רבים שבהם אכן בוצעה העבירה. למשל, ״האונס הוא ככלי בידי נשים לנקום בגברים על אי־מילוי הבטחות או על פגיעה רגשית״ (״הארץ״, 30.5.80); וכדי לתת לנושא ממדים של בעיה חברתית כללית, עד כדי לעורר פאניקה: ״פסק־הדין עורר הדים חריפים בין הגברים בישראל. הם מודעים עתה לאפשרות, שבקלות רבה הם יכולים למצוא את עצמם במצבו של (...) אחרי שהזמין נערה לבילוי ערב שנגמר ביחסי מין״ (״העולם הזה״, 7.2.79); או: ״מה שמפריע למעשה זה שהיום כל אשה יכולה לרמוס גבר בקלות. כל מה שעליה לעשות הוא להתייצב בתחנת המשטרה הקרובה. שמלתה אינה חייבת להיות קרועה, ועל גופה לא חייבים להיות סימני אלימות״ (״הארץ״, 30.5.80).

נושא עלילות הכזב נובע מן ההנחה, כי לנשים יש לעתים קרובות סיבות טובות להציג את מגעיהן המיניים כמעשי אונס, כמו: ״בחוגים בעלי חינוך מסורתי, אם ההורים מגלים שבתם שכבה עם מישהו, **לעתים קרובות** נאלצת הנערה לטעון שנאנסה, כדי להציל את כבוד המשפחה ולהגן על עצמה״ (הדגשה שלי. ״ידיעות

אחרונות", 26.8.77). כך גם הנערה, ש"באה מרצונה החופשי לדירתו של (...) היא נהנתה במהלך הערב... כששבה למחרת הביתה, נתקבלה בכעס ותרעומת מצד ההורים, וסיפרה להם כי נאנסה" ("הארץ", 1.12.78).

ב"העולם הזה" נמצא כתבות, אשר בראשן מתנוססות כותרות דוגמת "הנאנסת לא צעקה" (25.6.80), שבפתיח שלה מועלית השאלה: "האם העלילה הצעירה כי הגבר אנס אותה או **האמינה** שאמנם כך קרה" (הדגשה שלי). שתי האפשרויות מצביעות, כמובן, על כך שבכל מקרה — אונס לא התרחש. הכותרת "היה אונס?" (4.1.78) מעלה שאלה, אף שבגוף הכתבה מסופר על סליל מוקלט, ובו הודאה של הנאשם. אם כך, מה השאלה? קוראים המסתפקים בהצצה בכותרות בלבד מקבלים כאן, כבמקומות אחרים, תמונה מסולפת לחלוטין.

חיים הנדוורקר מביא את סיפורו של בחור שהעלילו עליו אונס, ואגב כך הוא מעיר, ש"האשמות שווא באונס **שכיחות מאוד**" (הדגשה שלי. "הארץ", 30.5.80). לדבריו, רבע מכלל ההאשמות על אונס מתגלה כהאשמות שווא! זאת לעומת הממצאים הסטטיסטיים של כ־2% בלבד. יועצת ראש הממשלה למעמד האשה לשעבר, ד"ר ניצה שפירא־ליבאי, קובעת, כי "אין כל יסוד לסברה, שנשים מגישות תלונות כזב על אונס במספר גדול יותר מאשר מדווחים קורבנות פשע אחרים" ("ידיעות אחרונות", 26.8.77). מצטרפות אליה יושבת־ראש ועדת המישנה לבחינת מעמד הנשים בישראל, יוספה שטיינר: "מספר מקרי האשמות השווא קטן מאוד, ומנוצל לשם הכללה", והשופטת חנה אבנור: "קיימים מקרי האשמות שווא, אך כתוצאה מהם אין נותנים אמון בהאשמות מבוססות רבות" ("ידיעות אחרונות", 26.8.77). "גם נשים אינטליגנטיות יכולות להעליל אונס"(!), טוענת מאירה קרני, מפקחת משטרה. ויהודית אוריין ("ידיעות אחרונות", 10.10.80): "כל מי שעיניו בראשו יבין, שהאשה מאשימה את בעלה באונס, משום שאינה יכולה לתובעו לדין על העוול האמיתי שנעשה לה".

כדי שלא נחשוב שכל ההסברים האלה הם חסרי שחר, בהיותם מובאים מפי אנשים בלתי מוסמכים, דואגים להציג בפנינו מומחים כד"ר דוד רודי, הבונה תיאוריה משלו, וקושר את האשמות השווא במערכת הערכית של האשה ובתחושת האשם העמוקה שלה לנוכח רצונותיה המיניים, שאינם מעוגנים במציאות המוסרית של ימינו (האמנם?). מקור התסבוכת, לדעתו, הוא בפחדים שהכניסו באשה הוריה בילדותה בכל הקשר למין והוא מוסיף: "אמנם צורת התנהגות זו מתאימה לגיל הטיפש־עשרה אך נשים רבות אינם עוברות גיל זה מבחינה מנטאלית". אכן משכנע.

בחברה שבה אין אנשים מתנסים בהכרח באופן אישי בכל מאורע, עליהם לסמוך על הדיווח באמצעי־התקשורת. דיווח מוגזם על תלונות שווא ללא כל בסיס איתן (עובדתי או פסיכולוגי) גורר בעקבותיו תגובה חברתית מוגזמת כלפי הנאנסת. ההתייחסות לבעיית תלונות השווא אינה הולמת את ממדיה הזעירים, ויש בה כדי להעמיד את דמות הנאנסת באור שלילי ביותר, ולגרום לכך שדבריה יתקבלו בספק ובחוסר אמון.

מיננות (סקסיזם)

ב"רוב מקרי האונס... רואים הגברים את גוף האשה כרכוש או כחפץ, שנועד לסייע להם להתפרק" (ראובני ב"דבר", 19.12.80). בחברתנו אין מתייחסים לאשה לאור המיגוון של כישוריה, אלא רק

האונס יכול לקרות לכל אחת, צעירה או מבוגרת. נרשמו מקרים החל מגיל שישה חודשים ועד גיל 90. אונס עלול לקרות בכל מקום, בביתה של האשה, בגן ציבורי, סתם ברחוב, על חוף הים וכמובן בטרמפ

לעובדה שהיא מושכת מבחינה מינית. כך נוצרת דהומניזאציה של מין. אין המין נתפס כיחס אנושי הדדי, אלא כיחס בין הגבר־הסובייקט לבין האשה־האובייקט. על־פי בראונמילר, אחד הסימנים לכך שקורבנות ממין נקבה מוצגים בעיתונים כאובייקטים הוא הזוהר שמשווים להן, בעיקר באמצעות תיאור צבע שיערן, שאין לו ולא כלום עם העבירה שבוצעה נגדן. "תיירת בלונדינית" ("העולם הזה", 22.7.81), או **"שתי שבדיות, האחת בלונדינית והשנייה ערמונית"** ("העולם הזה", 19.8.81).

סימן היכר נוסף הוא התייחסות לא עניינית לאשה הקורבן, בניגוד לאופן שבו מתארים את הגבר. לעתים רחוקות נמצא שהנתקפת היתה מדריכה ("העולם הזה", 22.7.81) או סטודנטית לגיאוגרפיה ("הארץ", 14.5.81). אפילו כשתוארה פרשיית האונס באריכות ("העולם הזה", 1.2.79), לא נאמר דבר על עיסוקה של "הטרמפיסטית הנאה", בעוד על הגבר נכתב, שהוא "מצליח, איש עסקים מהחוג הנוצץ". כעבור כמה חודשים, משהורשע האנס בבית־המשפט, התברר, ש"הטרמפיסטית הנאה", היתה סטודנטית ("העולם הזה", 26.9.79). כלומר, קורבן האונס מקבלת זהות עניינית רק כאשר ברור שאכן בוצעה העבירה. כך גם בכתבה מסכמת על חשוד **במספר** מעשי אונס צויין שקורבנותיו היו עובדת סוציאלית, מורה בבית־ספר ותלמידת סמינר ("מעריב", 21.9.77).

בעוד אין פרטים על תעסוקה או השכלה של האשה, המלה "צעירה" מופיעה כמעט תמיד. את היתר אפשר להשאיר לדמיונו של הקורא. כך ניתן חיזוק לדעה הרווחת בציבור, שהנאנסת היא "פרחה", בחורה מופקרת ש"הזמינה את זה", ועל כן אהדתנו אינה נתונה לה. "לא אמפאתיה כי אם אפאתיה, בוז והאשמה הם מנת חלקן של הנאנסות מצד הציבור כולו" (מנחם אמיר, בהקדמה לספרה של בראונמילר).

מוטיב היופי והצורה החיצונית חוזר בדיווחים: "ליאורה, צעירה יפת־תואר", ולאחר כמה שורות, שוב: "יופיה בולט לעין" ("הארץ", 1.7.77); "ניסיון אונס של האשה היפה בתבל" ("העולם הזה", 1.3.78); "תיירת יפהפייה" ("על המשמר", 27.2.78); "אשה נאה, בעלת גוף חטוב" ("דבר", 19.12.80) ועוד ועוד... בראונמילר מכנה זאת כ"תפיסה הכורכת יופי טראגי עם מיניות". נשים יפהפיות מככבות כקורבנות של מחלות קשות, רצח ואונס. תפיסה זו מונצחת בתרבותנו בספרים, בסרטים ובשירים.

לעומת התיאורים הרבים של צעירות מושכות, מצאתי רק שני מקרים שבהם התיאור היה שונה. באחד צויין שהמתלוננת היתה "קטנת קומה ושמנמונת" ("העולם הזה", 20.5.81), תיאור שאינו משאיר רושם סקסי במיוחד, ובאחר: "המתלוננת כבדת הבשר, גבוהת הקומה והחסונה" ("העולם הזה", 25.6.80). מעניין לציין, שבשני המקרים הועמדו דבריהן של הנאנסות בסימן שאלה.

המציאות מורה שלא כל נאנסת היא בחורה צעירה, יפה ומושכת. מקדונאלד ("אנסים וקורבנותיהם") כותב: "אלה המאמינים שקורבן האונס הוא בדרך כלל בחורה מושכת יופתעו לגלות נאנסות מבוגרות וגם מוזנחות". ובראונמילר: **"האנס בוחר את קורבנו תוך התעלמות מוחלטת מ'משיכה מינית' במובן המקובל.**

התנהגות קורבנות האונס תרמה לפשע בשיעור נמוך בהרבה מזו של קורבנותיהם של כל שאר סוגי הפשיעה האלימה

היא יכולה להיות בת שבעים וארבע וסנילית או בת שתים־עשרה וחצי עם גשר על שיניה. ובכל זאת העיתונות מעדיפה להבליט בכותרותיה, שהקורבן הוא צעירה בעלת מראה מושך... אונס צעירה יפה הינו בגדר טרגדיה גדולה יותר מאשר

אונס אשה פשוטת מראה.... החשיבות הרבה המיוחסת לאונס יפהפייה... מחזקת את האמונה במיתוס הגורס, שאונס הוא פשע שנעשה מתוך תאוות בשרים המוצתת באמצעות יופיה של הנקבה" (בראונמילר).

רצח אופי

בתיאורה של הנאנסת בעיתונות יש יסודות רבים של רצח אופי. חשיפת עברה של הנאנסת נעשית משני היבטים. האחד הוא **המתירנות**: אם הנאנסת מוצגת כמתירנית וחופשייה ביחסיה המיניים לפני המקרה, אזי הנורמה המעוותת קובעת, שהיא רצתה באונס, וכשיש הסכמה — אין אונס. מכאן הנימה של הטלת ספק במהימנותה של האשה, בשל היותה "מתירנית מבחינה מינית", ומשום ש"קיימה בעבר יחסי־מין עם גבר נשוי" ("העולם הזה", 7.2.79). כיצד אפשר לתת אמון בחפותה של הנאנסת, אם מתחת לתמונתה מצטטים ממכתביה: "אם אני זוכרת כיצד השתזפנו עירומים על הגג? ועוד איך זוכרת" ("העולם הזה", 25.6.80); ומה חושב הקורא על בחורה "לבושה בשמלה קייצית חשופה... נענתה בשמחה לטרמפ... התיישבה על ברכיו" ואשר רק לאחר מכן "התנגדה בחריפות לכל נסיונות החיזור, והיתה איתנה בדעתה שלא להתמסר" ("הארץ", 1.12.78); וכמו לחזק גישה זו "אופיה המפוקפק של הנערה מעמיד את כל הדיון באור שונה" (שם).

ההיבט השני הוא **היכרותה** של הנאנסת

לא חשוב מה היא לובשת, חשוב מה יש בראש שלו

את הנאשם: "אם מוכח שבין השניים היתה היכרות מוקדמת כלשהי, הנטייה היא לפקפק בדברי האשה" ("ידיעות אחרונות", 26.8.77). ייתכן שהדבר נובע מהמיתוס, שאונס הוא מקרה שבו גבר מתנפל על אשה זרה בלילה. עבור הקוראים מתפרשת ההיכרות בין הפושע לקורבן כרקע טוב לעלילות כזב. לכן בכל מקרה שיש קשר בין השניים, מזכירים אותו: "ידיד המשפחה" ("מעריב", 9.10.77), ובהמשך "בחורה שבעלה עזב אותה", או "בילתה את הערב עם הנאשם" ("ידיעות אחרונות", 1.4.81). הדוגמה הקיצונית ביותר היא: "בעל נאשם באונס אשתו". לדבריה של י. אוריין, תעורר בנו כותרת זו גיחוך.

רצח אופי נוצר על־ידי התייחסות חד־מימדית לאדם. תהליך זה מתרחש גם בנוגע לנאנסת: אם נאנסה — היא, כפי הנראה, בחורה מתירנית, שזו אינה לה הפעם הראשונה שהיא שוכבת עם בחור. ואם נאנסה בזמן נסיעה בטרמפ, זה כיון שהיא נוסעת תמיד בטרמפים, ונוהגת לקחת על עצמה סיכונים שכאלה: "אחרי הלימודים נהגה לנסוע בטרמפים" ("הארץ", 1.7.77).

את רצח האופי מחזקת גם ההתייחסות החד־מימדית אל הנאנסת כאל אובייקט מיני, כפי שכבר הזכרנו לעיל. המלה נאנסת מציינת למעשה תכונה שלילית, המאפיינת קבוצה באוכלוסייה, כך שאוטומאטית משערים, שלאשה שהודבק התואר הזה, יש עוד תכונות בלתי רצויות (הווארד בייקר).

רצח אופי כרוך גם בהשפלה, הגוררת ירידה בסטאטוס: "יצאה מהבדיקה מושפלת ומזועזעת" ("הארץ", 1.7.77).

המציאות מורה שלא כל נאנסת היא בחורה צעירה, יפה ומושכת. האנס בוחר את קורבנו תוך התעלמות מוחלטת מ"משיכה מינית" במובן המקובל

"זה היה פשוט מעשה של השפלה" ("מעריב", 9.10.77). ההשפלה נועדה להראות שהנאנסות הן במהותן מגזע נחות, ובכך להצדיק למעשה את מה שקרה להן (גרפונקל). "גזע נחות" יכול להתפרש בשני אופנים: גזע הנשים יחסית לגברים, או הנשים הנאנסות לעומת גברות מכובדות, שלהן זה לא קורה.

כדי להצליח בהשפלה יש לדבר בשם הערכים של החברה, ובמקרה זה, המתירנות הפוגעת במוסר. "שיעור מקרי האונס בחברה מתירנית גבוה יותר מאשר בחברה שמרנית" (מחקר המצוטט אצל ס. שיר). ומנחם אמיר: "המתירנות מתבטאת בעבודה שנשים רבות יותר מוכנות להגיע

ארץ ישראל יפה

בפקודה: חיילת שתבקש טרמפ תועמד לדין. סוף סוף אותרו האחראיות לבעיית האונס. אין ספק שהחיילות הן שמדיחות את הנהגים התמימים לדבר עבירה. על כן יש לכלוא אותן, כלומר לכפות עליהן מעצר־בית או לחילופין ריתוק למחנה. כל זאת לטובתן, כמובן. הרי אין זה סביר שהן תיאנסנה על־ידי המפקד או על־ידי חיילים עמיתים במחנה, והעובדה שמקרי אונס קרו גם במחנות צה"ל (כאותה חיילת שישנה לתומה בחדרה, הותקפה, ולמרות זעקותיה לא בא איש לעזרתה) אינה מענייננו. אף לא מענייננו הוא, שברוב המקרים (87.6% על פי המטה הארצי של המשטרה), מכירה הנאנסת את האנס, ולכן, אין זה סביר להניח "ששמונה מתוך עשרה מקרי אונס מבוצעים על הדרכים", כפי שטוען נח קליגר ("ידיעות אחרונות", 9.8.83).

קליגר קרא לשלטונות הצבא לאסור על חיילות לנסוע בטרמפים. מאבקו הצטמצם לחיילות בלבד. אחרים הציעו, שהגבלה זו תהיה שווה לכל נפש נשית. נתן דונביץ' ("הארץ", 14.4.83), למשל, מוכן להשקיע עשרות מיליוני שקלים ב"מסע פרסום יעיל לשכנוע נשים, ובמיוחד נשים צעירות, להימנע מטרמפים". מובן, שהוא אינו חושב על השקעה יעילה יותר, כגון מסע לחינוך הבן, לפי העקרונות שלאורם מחנכים את הבת, "לעדינות, לרכות, להתחשבות בזולת, למשפחתיות" ("החינוך לגבריות מוביל לפשיעה", קובע מחקר שנעשה באוניברסיטת אילינוי, "ידיעות אחרונות", 25.10.83). דונביץ' וקליגר אינם בודדים במערכה. לקריאה נגד הטרמפיסטיות הצטרפו עיתונאים רבים (הדה בושס, "הארץ", 19.12.83; סילבי קשת, "ידיעות אחרונות", 2.12.83).

כולנו דוגלים בארץ־ישראל יפה, והנה דרכים נוספות לביעור נגע הטרמפיסטיות:

המכונית — לאשה ולבת!

גברים — הביתה עם רדת החשיכה (כפי שהציעה בזמנה גולדה מאיר ז"ל).

מפקדי צה"ל מבקשים מההורים להפציר בבנותיהם להימנע, וההורים מבקשים מהמפקדים לצוות על הבנות להימנע, אולם איש לא העלה בדעתו, שניתן ללמד את חיילות צבא **ההגנה** לישראל פרק בסיסי בהגנה עצמית.

בעיית האונס לא תבוא על פתרונה באמצעות צמצום מרחב התנועה הנשי. אשה המקפידה להישמע לכל העצות והאזהרות רק משלה את עצמה. מספר האנסים בפוטנציה אינו קטן. רבים מקרי האונס המתרחשים בבית. התוצאה היחידה של מסעות טיהור מסוג זה היא חיזוק התפיסה, שלפיה "חייבות נשים לחיות ולנוע כשהן שרויות בפחד, והן לא תוכלנה לצפות לזכות אי־פעם בחופש אישי, בעצמאות ובביטחון עצמי כאלה שיש לגבר" (בראונמילר).

רבים וטובים מנסים לחזק בנו את הפחד מפני האונס, כדי שאנו, הנשים, נגזור על עצמנו מעצר־בית מרצון. הגבר, על פי תמונת עולם זו, מצטייר משום מה רק כאביר המושיע, שכדאי לנו לסמוך עליו ולא לצאת מהבית בלעדיו. אך מיהו האנס בפוטנציה? סילבי קשת היתה היחידה שהעזה להצביע על המלך העירום: "האויב הוא הגבר", היא קובעת ("ידיעות אחרונות", 12.12.83).

מירה אריאל ואראלה דאור

אונס שהחברה מגנה

אצל הגויים האנטישמיים יש סתם פושעים ויש יהודים פושעים. אותנו לא יתפסו בגזענות שכזו, לא ולא. לנו יש גזענות אחרת, גזענות כחול־לבן. רוב מקרי האונס מבוצעים בידי "צעיר", "תושב", "חשוד". אלה היהודים. שאר מקרי האונס הם של "בני־מיעוטים".

מעניין לערוך סטטיסטיקה על חומרת העונשים, אלה המוטלים על "תושבים" לעומת אלה המוטלים על "בני־מיעוטים" שנמצאו אשמים באונס. לא יפליא אותנו אם אכן נמצא הבדל. אחרי הכל, רק האחרונים אשמים גם בפגיעה בטוהר הגזע. זאת ועוד, רק במקרים כאלה אפשר לסמוך על עדותה של הנאנסת שהיא לא "הזמינה את זה", שהרי לא ייתכן שחשקה ב"בן־מיעוטים"...

מירה אריאל

אילצו אשה להתקלח - ואח"כ אנסו אותה

המדובר בעבריינים ישראליים שחדרו ללבנון

מאת **ישראל תומר**, כתב „ידיעות אחרונות"

מליאת הכנסת האריכה אתמול עד 31 ביולי את התקנות לשעת [illegible]

סיע[illegible] עד כה הי[illegible] של סמים, הברחות, ביזה, ואף מקרה א[illegible] של אונס.

כאן התערבה ח"כ שולמית אלוני, והעירה שבמקרה אונס זה גילו עבריינים ישראלים „גזענות מינית מובהקת". הם אילצו את האשה הלבנונית להתקלח במשך חצי שעה לפני ש־ביצעו את זממם.

למקומות ולמצבים מסוכנים, שאליהם הן לא היו נקלעות בעבר". ואליבא דצבי לידסקי המשפטן, "עידן המתירנות בו אנו חיים הגביר את הסכנה להאשמות שווא באונס" ("הארץ", 30.5.80).

ניתן לנתח רצח אופי משלושת היבטים הבאים: **התנהגות, מניע, ואישיות.** ההתנהגות מתייחסת לאשמה ישירה בדרך כלל, אך מאחר שמדובר כאן בכל זאת בקורבן ולא בעבריין, נרמזת אשמת הנאנסת בשתי דרכים: חוסר התנגדות ופרובוקטיביות. על הדרך הראשונה מעיר הפתגם העממי: "לא ניתן להשחיל חוט במחט מתנועעת".

כאשר יש לנגד עינינו מקרים של "פחדתי לחיי והחלטתי לא להתנגד" ("הארץ", 1.7.77) או, "פחדתי שהוא יתקע בי את הסכין. לא ידעתי מה לעשות" ("מעריב", 15.10.79), אזי גישת הקורא היא שהנאנסת פשוט לא התנגדה, כי רצתה להיאנס; שכן אחרת, כיצד מתקבל התירוץ "לא צרחתי, כי פחדתי שהתינוקת תתעורר" ("מעריב", 9.10.77). וכנגד זה, להראותך שאם היתה רוצה, היתה מונעת את האונס, קבעו "חכמים": "אם אשה נתקפת תצעק 'שריפה', האנס ייבהל ויימלט בטרם מעשה" ("מעריב", 15.1.80).

פחדתי שהוא יתקע בי את הסכין. לא ידעתי מה לעשות

ובאשר לדרך השנייה, הפרובוקאציה, התפיסה הנפוצה ביותר היא שאונס מתרחש משום שהאשה מזמינה את ההתקפה, בהתנהגות מגרה: "יש נשים, המזמינות אונס בהתנהגות שכוללת לבוש, תנועות גוף או הערות, שבהן הן רומזות, כאילו הן מוכנות ליחסים קרובים". בהתאם לכך מציגים לנאנסת שאלות, דוגמת "מדוע את חיה לבד? מדוע את מתלבשת כפי שאת מתלבשת? מדוע נענית להצעה?" לפעמים די בעובדה ש"אשה מתגוררת בגפה בדירה בקומת קרקע" ("מעריב", 18.6.78), או גרוע מזה "גרה בדירה שכורה... חזרה הביתה בלילה... שרר חום כבד... פתחה את הדלת במרפסת..." ("מעריב", 5.10.79).

ההיבט השני הוא המניע. אם נוכל להראות שקיים מניע, אזי הסיכוי להוכחת האשמה גבוה יותר. זה שלאשה יש מניע טוב לרצות להיאנס כבר למדנו מפרויד (ומרודי): "כל אשה אוהבת פשיסט", ואונס הוא רצון הבלתי מודע של הנשים וגם ביטוי לנשיותן. "יש נשים שיש בהן כמיהה להיאנס בידי הגבר שהן חושקות בו ולעתים בידי הזר, הנוכרי, האקזוטי" (י. אוריין). זוהי גם העמדה שמאמץ השוביניזם הגברי: נשים בעצם נהנות מאונס. לדעה זו שותפים גם האנסים הישראלים, על־פי מחקרו של שמחה לנדאו. מנחם אמיר מזכיר בדבריו את "הגישה הרווחת, כי בנשים טבועים מזוכיזם ותשוקה חבויה להיאנס".

ההיבט השלישי הוא האישיות. כפי שכבר צויין, מתגמדת אישיותה של הנאנסת, בשל ההתרכזות במספר תכונות מצומצם. כך נוצר הרושם שיש אישיות המועדת לאונס מעצם טיבה, ומועלות השאלות מי היא הנאנסת, מהן התכונות המיוחדות לה, ועוד יותר רוצים אנו לדעת למי זה לא יקרה.

למי זה לא יקרה

בכל הכתבות על אונס לא מוזכר לעולם שמה המלא של הנאנסת. ההנחה היא, שאם זהותה תתגלה בציבור, תעמוד הנאנסת בסכנה נוספת, ותיגרם לה מבוכה במצבים חברתיים. התווית שתודבק לה תפגע בה ובפרטיותה, ואף תגרום לה שתפחית מערך עצמה. אם כך, פרסום שמה יהווה סיבה נוספת לאשה להימנע מלדווח למשטרה. כידוע, גם ללא גורם זה מתלוננות נשים רק בכ־10% ממקרי האונס בפועל. לדעתו של ג. גייס, יכול הפרסום באמצעי־התקשורת להפוך את נושא האונס מעניין אישי לאחריות ציבורית. פרטים מזהים יוכלו ללמד על המקרה בצורה טובה יותר, ותגובת הציבור תהיה מתחשבת ומבינה יותר. אי פרסום זהותה של הנאנסת יוצר רושם, שמה שקרה לה הוא דבר מביש שיש להסתירו. ברם, אם יוודעו שמה וזהותה של הנאנסת, ייתכן שרצח האופי ימומש לגביה אישית ולא באופן כוללני.

תיאורטיקנים רבים, בנסותם לבנות את פרופיל הנאנסת, מתייחסים לנתונים דמוגראפיים, **המייחדים את הנאנסת** ומבדילים אותה משאר הנשים שלא נאנסו. השאלה היא, כמובן, אם ניתן בכלל ליצור דיוקן של אשה "המועמדת לפורענות", ולקבוע בצורה ברורה מהו "טיפוס הנאנסת הישראלית, על־פי סיכום

בהיעדר מידע חיובי, מסיק הקורא שמדובר באשה מופקרת ומתירנית, וכל זה על רקע עובדה מחקרית המגלה כי כ־82% מקורבנות האונס היו בעלות שם טוב

הממצאים על תכונות הקורבן" (**אלון דני**). על־פי דיווחי המשטרה, בוצעו למעלה מ־50% ממקרי האונס **בנערות** מתחת לגיל 21(!). ד"ר מ. איזק אינו רואה בגיל גורם בעל משמעות: "האונס יכול לקרות לכל אחת, צעירה או מבוגרת. נרשמו מקרים החל מגיל 6 חודשים ועד גיל 90". אין הוא מציין גיל "אידיאלי".

נתונים נוספים נוגעים למקום מגוריה של הנאנסת, מוצאה ומעמדה החברתי. רק הנתון הראשון מובא בעיתון. השניים האחרים מתקבלים מתוך נתונים משטרתיים. למקום המגורים אמורה להיות חשיבות, שכן מצאו כי "בערים,

אונס מתרחש בדרך כלל במעונה של הנתקפת, בגלל האנונימיות שמאפיינת עיר, ואילו ביישובים קטנים רק מעט מאוד ממקרי האונס הם בבית הקורבן" (יעקב אליאב). מהדיווחים ומהכתבות

האמנם יש לעובדה, ש"מוסדות הציבור רק ממשיכים לאנוס את נשמתה של קורבן האונס" (בראונמילר), קשר לאופן שבו מוצגת הנאנסת בעיתון? קוראים המסתפקים בהצצה בכותרות בלבד מקבלים תמונה מסולפת לחלוטין

שבדקתי נראה, כי אונס עלול לקרות בכל מקום, בביתה של האשה, בגן ציבורי, סתם ברחוב, על חוף הים וכמובן בטרמפ.

לגבי המצב המשפחתי, מרבית הנאנסות הן רווקות. כך גם בישראל (על־פי מחקרו של אלון דני). מהסקירה שלי ניתן לאשר הנחה זו, אם כי גם נשים נשואות רבות נאנסו. בכתבות רבות כלל לא צויין מצבה המשפחתי של הנאנסת.

נתון נוסף הוא השעה ביום שבה התרחש האונס, ועל כך מ. איזק: "לא נכונה האמונה, שרוב מקרי האונס מתרחשים במקומות אפלים" ("על המשמר", 11.6.80). ואילו מ. אמיר: "על־פי רוב בוצעו מקרי האונס בחסות הלילה". היו גם שניסו להצביע על תקופה מסויימת בשנה.

מכל הנתונים שהובאו מתקבל הרושם, שקשה למעשה להצביע על פרופיל מוגדר של נאנסת. ניתן רק לומר, שבנסיבות מסוימות נשים פגיעות יותר לעבירות אונס, וגם זה אינו ממצא מובהק.

לי זה לא יקרה

בחברתנו קיימים מיתוסים שרק נשים מתירניות, או "לא מוסריות", נאנסות. נשים מכובדות אינן נאנסות. "אונס קורה רק לנשים שמחפשות הרפתקאות או שמסתובבות במחשופים נועזים" ("דבר", 19.12.80), ואכן, מחקר השוואתי על אנסים ישראלים ואמריקאים מורה, שהאנס טוען כמעט תמיד שהאשה הסכימה, או שהיא מוכרת כ"נותנת". העיתונות מחזקת את התפיסה הזו, מאחר שרק לעתים נדירות (פעמיים במדגם שנבדק) תוארה הנאנסת באור חיובי. בהיעדר מידע חיובי, מסיק הקורא שמדובר באשה מופקרת ומתירנית, וכל זה על רקע עובדה מחקרית המגלה, כי "כ־82%(!) מקורבנות האונס היו בעלות שם־טוב" ("על המשמר", 11.6.80).

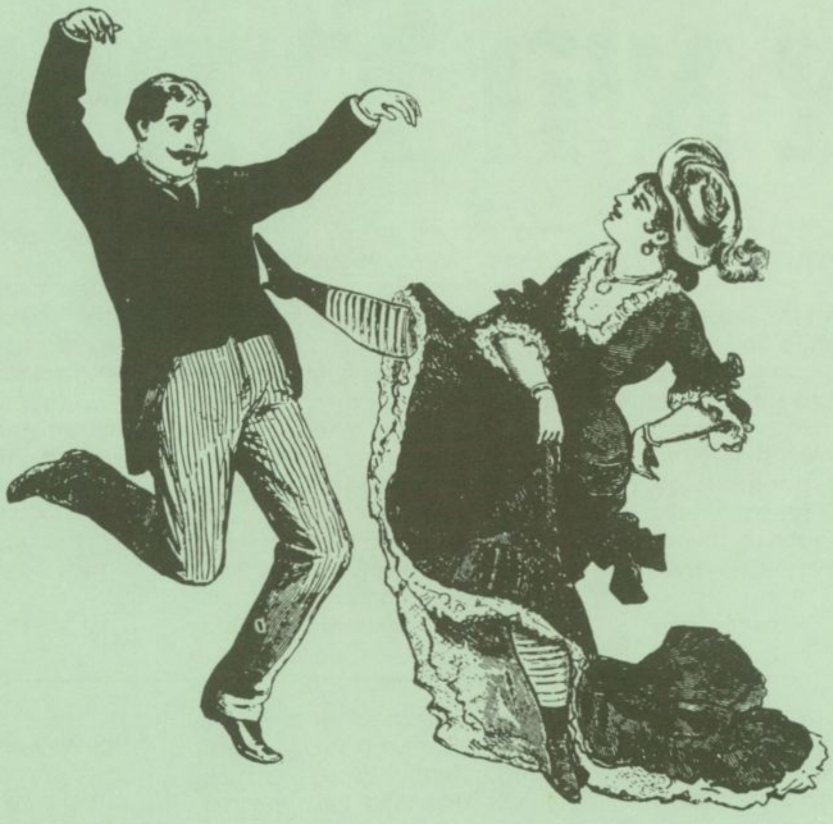
הקשר בין אונס לבין היותה של האשה "ילדה רעה" ו"מופקרת" סולל את הדרך לבניית נורמה חברתית, המתירה אונס של "ילדות רעות". כך מנתח מ. אמיר את "אונס התיירת" האופייני לישראל. לתיירות (ובמיוחד לשבדיות) יש דימוי של חופשיות במין, ומכאן ברורה טענת האנס: "ממתי לשכב עם תיירת זו עבירה? צריך לעצור את כל נתניה אם כך!" ("העולם הזה", 19.8.81).

תפיסת הנאנסת כמופקרת מביאה לכך, שהקושי הגדול ביותר של נשים שנאנסו הוא חוסר יכולתן להתמודד עם הרעיון, שאולי הן עצמן היו אחראיות למה שקרה להם (גייס). ריאן טוען, שבחברתנו ישנו תהליך של הטלת האשמה בקורבן, ובכלל זה בנאנסת. אולם, מחקר שערכו חברי הוועדה הלאומית בארצות־הברית מצביע על כך שהתנהגות קורבנות האונס תרמה לפשע בשיעור **נמוך בהרבה** מזו של קורבנותיהם של כל שאר סוגי הפשיעה האלימה.

אחת המסקנות היא, שהעיתונות אכן מחזקת את הסטריאוטיפים ביחס לנאנסת. הפנמת התפיסה של ילדות "טובות" ו"רעות" מראה על רצון לקבל את ההנחה שאונס קורה רק לנשים לא הגונות, וזה נותן חיזוק למשפט הנפוץ, "לי זה לא יקרה". אך תפיסות אלה אין

"גזע נחות" יכול להתפרש בשני אופנים: גזע הנשים יחסית לגברים, או הנשים הנאנסות לעומת גברות מכובדות, שלהן זה לא קורה

להן אחיזה במציאות. "לא חשוב מה היא לובשת, חשוב מה יש בראש שלו" (תת־ניצב רפאל יעקב). אשה העוצרת טרמפ, או הולכת במקום חשוך, היא פשוט טרף קל יותר לאלה שכבר תיכננו מראש. על־פי גרפונקל, ב־85% (!) מעבירות המין הקורבן נבחר באקראי, בלא שום קשר ללבוש, התנהגות, מעשים וכו'. הדבר היחיד הקובע הוא הזמינות. לכל זה אין כמעט זכר בדיווח העיתונאי על אונס. בכך כנראה עונה העיתונות על צורך נפשי של הקוראים, ובאופן מיוחד אצל הנשים, שקשה להן לייחס את האונס למקריות ולגורל העיוור, כשמדובר בקורבן.

עצות מעשיות לטרמפיסטית

מאת **סו כץ**

אין ביכולתי ללמד הגנה עצמית באמצעות רשימה בעיתון. הדרך הבטוחה ביותר היא אימון ממושך באחת מצורות הלחימה, כקאראטה, ג'ודו ואחרות. בינתיים אביא כמה כללים בסיסיים להגנה עצמית בעת נסיעה בטרמפ.

★ עדיף לא לנסוע כלל בטרמפים; יש סכנה בהימצאות בחברת גבר זר במקום סגור, שאין ממנו דרך בריחה קלה.

★ אם בכל זאת את מחליטה לנסוע בטרמפ, תמיד עדיף לעשות זאת עם חברה או חבר.

★ אל תסעי עם כל נהג שעוצר לך; אם יש לך הרגשה לא טובה לגבי הנהג, אל תעלי על המכונית, אפילו אם "לא נעים" לסרב — אל תתביישי להגיד "לא, תודה".

★ אל תכנסי לרכב שבו יותר מגבר אחד, אפילו יש עוד אשה במכונית (אולי גם היא טרמפיסטית). אם הנהג עוצר ולוקח עוד גבר — רדי מהמכונית, אפילו אם זה "לא נעים". יכול להיות שזה טרמפיסט, אך זו עלולה גם להיות מלכודת מתוכננת.

★ כאשר נהג עוצר לך, שאלי אותו לאן הוא מגיע. אל תאמרי לו לאן את נוסעת, גם אם הוא שואל. אם הוא לא עונה לך תשובה ברורה — אל תסעי איתו, אפילו אם זה "לא נעים" להשיב בשלילה.

★ אם החלטת לנסוע עם נהג שעצר לך, דאגי לרשום את מספר המכונית או פרטים מזהים אחרים.

★ כאשר את נכנסת לרכב, דעי איך לצאת ממנו. חפשי את הידית הפנימית.

★ כדאי תמיד להתנגד, יתכן שהתוקף יירתע. להגנה — כל אמצעי כשר: שיניים, ציפורניים, אצבעות בעיניים.

זכרי, אין "לא נעים", יש רק "לא בטוח" ו"יותר בטוח".

ד"ר ניצה שפירא־ליבאי בראיון לנוגה:

ראשית כל היא אדם

מאת **מירה אריאל ואראלה דאור**

מכל המלצות הוועדה למעמד האשה, שהוגשו ב־1978 לראש הממשלה דאז, יושמה רק המלצה אחת, וגם זאת באופן חלקי בלבד: מינוי יועצת למעמד האשה במשרד ראש הממשלה. ההמלצה המקורית היתה להקים רשות ממלכתית למעמד האשה. הסמכת היועצת למשרד ראש הממשלה לא היתה מקרית, והיא באה להבטיח טיפול מקיף בכל הנושאים, הנוגעים למעמד האשה, בלא הצורך להצטמצם בתחום הפעולה של משרד ממשלתי מסוים.

היועצת הראשונה, פרופ' רבקה בר־יוסף, כיהנה בתפקיד כחצי שנה בלבד, והתפטרה במחאה על ביטול הסעיף הסוציאלי בחוק ההפלות (לעומתה היועצת הנוכחית, עו"ד שמחה אתיה, עדיין לא קבעה דעה בנושא, כי עליה "ללמוד אותו קודם לכן"). עם התפטרותה של פרופ' בר־יוסף הופעלו לחצים למינוי פוליטי, אך פרופ' יגאל ידין, סגן ראש הממשלה דאז, העדיף אישיות מקצועית א־פוליטית, והוא בחר בד"ר ניצה שפירא־ליבאי.

שפירא־ליבאי כיהנה בתפקיד שלוש וחצי שנים, עד לחודש נובמבר 1983. בזכות פעולתה המתמדת זכתה לשכת היועצת למעמד האשה למידה של עצמאות, פעולתה היתה מקצועית וא־פוליטית לקידום מעמדה של האשה בישראל.

בנובמבר 1983 הועבר מוסד זה מתחום אחריותו של משרד ראש הממשלה למשרד של שר ללא תיק. מאחר שהמינוי של שר ללא תיק הוא מינוי אישי, התפקיד הוא בהכרח ארעי. יתר על כן, לפי ההגדרה, אין אפשרות להרחיב את פעולות משרדו של שר ללא תיק. קשה לד"ר שפירא־ליבאי לסכם את שלוש וחצי שנות עבודתה כיועצת ראש הממשלה למעמד האשה ("...אני מרגישה לא נוח עם המלים 'עשיתי', 'יזמתי'..."), אך אנו לוחצות והיא מתרצה.

מהו תפקיד היועצת?

כאשר פנה אלי פרופ' ידין עדיין לא הוגדר התפקיד. כיון שלא היתה מערכת מוגדרת, היה צורך לעצב את התפקיד, לקבוע סמכויות ונוהלי עבודה. מלכתחילה עמדתי על כך שהנושא יוגדר "מעמד האשה" ולא "ענייני נשים", וזאת כדי להדגיש שמדובר בשוויון זכויות האיש והאשה. מעמד האשה נגזר מעצם היותה חברה שוות זכויות בחברה האנושית. היא אינה מקרה סעד והיא אינה טעונת טיפוח. אין להגן על האשה באשר היא אשה. ראשית כל היא אדם. מטרתי היתה לפתח בהדרגה כלים יעילים לקדם את מעמד האשה בישראל.

מה אם כן היו סמכויותיך?

הסמכויות שהוענקו לי כללו קבלת כל מידע רלוונטי למעמד האשה, השתתפות בדיונים של הגופים העוסקים בנושא, טיפול בתלונות על קיפוח ואפליה מטעמי מין, והגשת הצעות בתחום החקיקה והמינהל.

האם תתארי את כהונתך כיועצת ראש־הממשלה כסיפור הצלחה?

היתה לי הצלחה בתחומים אחדים, ואילו תחומים רבים אחרים עדיין מחכים לשינוי. דוגמה להצלחה היא שינוי דיני הראיות בחוק הנוגע לעבירות מין. מיד בתחילת עבודתי, דנו במשרדי הממשלה בשינוי דיני הראיות של חוק עבירות המין. קראתי לביטול ההבחנה בין דיני הראיות בעבירות מין לבין עבירות אחרות*. בשלב הדיון בוועדת השרים לענייני חקיקה לא התקבלה הצעתי. החלטתי לעורר מודעות לנושא מעל במות ציבוריות ובאמצעי־התקשורת, וגם פירסמתי מאמר ב**הפרקליט**, אשר עורר הדים בין המשפטנים.

לקראת הדיון וההצבעה בכנסת הוצאתי את החוברת **מעמד האשה** (מס' 2) שהוקדשה לנושא. בכנסת זכיתי לתמיכה מיידית של חברת־הכנסת שולמית אלוני, ולמסע השכנוע בין חברי־הכנסת הצטרפו חברות נעמ"ת, שלחצו על חברי המערך. יש לציין שהיתה זו אולי ההצבעה היחידה בכנסת שאיחדה את כל הנשים מכל גוני הקשת הפוליטית.

האם פעילותך הקיפה תחומים נוספים לתחום המשפטי?

מאחר והלשכה למעמד האשה היא גוף ממשלתי היה בכוחי לפעול בתחום המינהלי של משרדי הממשלה. ניסיתי למסד כלים, שנועדו לשמש תמריץ לקידום מעמד העובדות בשירות הממשלתי. בכל משרד ממשלתי נקבעה ממונה לטיפול במעמד העובדת, והוטל עליה לטפל בתלונות על קיפוח ועל הטרדות על רקע מיני, לעקוב אחר מישרות מתפנות, כדי לקדם עובדות ולארגן ימי־עיון. דרשתי שנציבות שירות המדינה תציין בדיווחיה הסטטיסטיים גם את החלוקה לפי מינים. כמו־כן פעלתי כדי לאייש ועדות קבלה וועדות מכרזים גם בנשים.

מדוע ראית צורך בכך שבוועדות תשבנה גם נשים?

הסיבה העיקרית היא כדי למנוע הצגת שאלות לא ענייניות לנשים המופיעות בפני הוועדה. כדי לסתור טענות אפשריות שאין למצוא נשים שתשתתפנה בוועדות מכרזים, הכנתי קבוצות של נשים, לאיוש הנציגות הציבורית בוועדות.

ומה בקשר לתלונות, האם נקבעו נהלים לטיפול בתלונות?

בנציבות שירות הממשלה הושג הסדר (לא חוק) בקשר לתלונות על הטרדה מינית. על פי הסדר זה נקבע, שהחקירה בתלונות אלה לא תהיה פנימית, שכן "יד נוטה לרחוץ יד" במקרים כאלו.

תחום פעולה נוסף היה טיפול בתלונות הציבור. כך היה המסע לשינוי תקנון ההצבעה במושב השיתופי אילניה, שמנע מנשים את זכות הבחירה (כל מושב זכאי לקבוע את התקנון שלו באופן אוטונומי). בלחץ מסע ציבורי באמצעי־התקשורת וגופים ציבוריים בוטלה תקנה זו והוחלפה בתקנה שיש בה מן האפליה הסמויה — מתן קול יחיד לכל יחידה משפחתית.

גם פתרון זה אינו קביל, שכן קול יחיד מתפרש בדרך כלל כקולו של הגבר. ואכן, כיום עומדת לדיון הצעת חוק, שתבטיח זכות הצבעה ללא אפליה.

מקרה אחר היה הטיפול בתלונתה של אביבה קיינר, שלמרות היותה בעלת כישורים הולמים למישרת עוזר היועץ לענייני ערבים, סירבו לקבלה לעבודה זו, בשל היותה אשה. נגד העסקתה הועלו שתי טענות עיקריות: האחת, שערבים אינם רואים בעין יפה אשה בתפקיד מינהלי (וזאת, אף שהאשה הראשונה בארץ שכיהנה כראש מועצה מקומית היתה דווקא בכפר ערבי); והשנייה, שהתפקיד כרוך בעבודה בשעות הערב, ולכן בלתי אפשרי שאשה שהיא אם תוכל למלא אותו. טענה זו הופרכה, כשהתברר כי שעות העבודה של הגבר שעבד באותה מישרה היו שעות עבודה משרדית רגילות. כיון שדובר במישרה ממשלתית, אפשר היה

---

* הטיעון הוא שכפי שאין דורשים עדות מסייעת בעבירות אחרות, אין מקום לדרוש זאת כשמדובר בעבירות מין. שיקול דעתו של השופט יכריע.

להתערב ולהמליץ בפני ראש הממשלה והיועץ המשפטי להימנע מהתגוננות בפני התביעה.

ומה בדבר תלונות מחוץ למשרדי הממשלה?

במגזר הפרטי אין איסור על אפליה.

כיום קשה לעודד נשים להתלונן על אפליה, כי אין כלים לעזור להן. יש צורך ליצור את הכלים, כדי שניתן יהיה להילחם בגילויי האפליה.

האם חוק שוויון הזדמנויות בעבודה אינו עונה על הבעיה?

לכאורה חוק זה אמור לטפל בבעיה זו, אך החוק מטפל בקבלה לעבודה בלבד, ואינו אוסר על אפליה בתעסוקה. למשל, לא נאמר בחוק דבר על שכר עבודה, פיטורים וגיל פרישה, ואין כל מנגנון לאכיפתו. יש צורך לכונן ועדה, שתחקור תביעות מעין אלה ותייצג את הנשים. כמו כן על ועדה זו ליזום בעצמה בדיקות לגילוי האפליה ולתבוע לדין חברות מפלות.

לאחרונה אירגנת יום עיון בנושא נשים מוכות בישראל. מה היו הממצאים והמסקנות מיום העיון?

נושא הנשים המוכות היה הנושא האחרון שבו טיפלתי בתוקף תפקידי כיועצת למעמד האשה; ביזמתי ערכה גב' רבקה לין מחקר ונערך יום־עיון בנושא נשים מוכות בישראל. המחקרים מפריכים בעליל את המיתוסים הרווחים בציבור לגבי הגורמים להכאת נשים. הממצאים נותנים מישנה תוקף להמלצות הוועדה למעמד האשה להקים מיקלטים לנשים־מוכות, ליזום פעולה שתביא לכך שבתי־הדין הרבניים יכירו במיקלטים כבמקום מיקלט ולא כמקום בריחה, ולבסוף להטיל על העובדים הסוציאליים להקים תשתית לטיפול באשה ובילדיה לאחר שיעזבו את המיקלט.

סדר העדיפויות שבו טיפלה שפירא־ליבאי בנושאים הנוגעים למעמד האשה נובע מתפיסת עולמה, הרואה באשה בראש ובראשונה אדם עובד שמגיעה לו הזדמנות שווה. היא מסרבת לראות בבעיות הנשים בעיות סעד. סדר עדיפויות זה משתקף היטב בסדר הופעתן של חוברות **מעמד האשה**, ששפירא־ליבאי יזמה את פרסומן, ובהן נבחן כל נושא בצורה יסודית, רחבה ומקיפה.

חוברת מס' 1: הזדמנות שווה לנשים בתעסוקה.

חוברת מס' 2: עדות קרבן בעבירות מין — היש לדרוש דבר לחיזוקה.

חוברת מס' 3: השתתפות נשים בחיים הפוליטיים והציבוריים.

חוברת מס' 4: מעמד האשה בעיני הציבור: חקר תפיסות ועמדות בנושא השוויון בין גברים ונשים בישראל.

חוברת מס' 5: נשים מוכות.

חוברת מס' 6: יום־עיון בנושא נשים מוכות בישראל.

אין ספק ששפירא־ליבאי הקימה תשתית רחבה לקידום מעמדה של האשה בישראל. ביזמתה הפכה לשכת היועצת למוסד עצמאי בעל מיומנות מקצועית גבוהה. חבל שמוסד זה התבטל, אך נקווה שיוזמה תחוקתית חשובה של שפירא־ליבאי, שעדיין לא נשאה פרי — הצעת חוק שוויון האיש והאשה — תגיע לשולחן הכנסת ותתקבל על־ידה, הגם שסעיף 3 שבה גורע מחשיבותו לאין ערוך. שפירא ליבאי לא מאמינה שניתן יהיה להעביר בעתיד הקרוב חוק שוויון ללא הסיוג הנ״ל ומעדיפה צעד אחד עקרוני קדימה על פני אי־התפשרות, שפירושה דריכה במקום.

חוק יסוד: **שוויון האיש והאשה לפני החוק**.

1. (א) האיש והאשה שווים בפני החוק. אין מפלים בין אדם לאדם מטעמי מין.

(ב) הבחנה שהיא ממין העניין אינה הפליה.

2. הוראת דין העומדת בסתירה לחוק יסוד זה בטלה, זולת אם נתקבלה ברוב של שמונים חברי־כנסת ופורש בה, שתחול על אף האמור בחוק יסוד זה.

3. אין בחוק יסוד זה לפגוע בדיני איסור והיתר לנישואין וגירושין.

שעשני כרצונו

מאת **אראלה דאור**

התפילה היומית, "ברוך... שלא עשני אשה," גרמה להרבה נשים יהודיות עוגמת נפש. אולם הרעיון של שוויון בפני אלוהים מתחיל לקבל תמיכה אף בחוגים יהודיים.

ההתעוררות הדתית הפמיניסטית במערב, בעיקר בין נשים נוצריות, הגיעה גם לנשים יהודיות. נשים אלו הגיעו להכרה דתית בדרכים רבות, חלקן מתוך שיהדותן הותקפה גם בחוגים פמיניסטיים, וחלקן מתוך חיפוש מימד רוחני וקשר בין רוחניות ופמיניזם.

הספרות הדנה בנושא מצומצמת, ועיקרה אנתולוגיות של התנסויות דתיות של נשים, וספרים על נשים בדת. כמעט ואין למצוא בספרות זו דיון וביקורת של נשים בדת.

בלונדון הועלה לאחרונה המחזה "Far Above Rubies" (לא יסולא מפז) של ג׳וליה פאסקאל, הדן בדתות המונותיאיסטיות מנקודת מבט נשית. גיבורות המחזה הן שלוש: חוה אם כל חי, הגר אם ישמעאל ושרה אם יצחק. הן מתדיינות עם האל ועם נביאיו, ומביאות אותם להודות שיש חוסר שוויון. האל מאשר שהכרה בשוויון בין המינים תזעזע את אושיות החברה.

המונותיאיזם הגברי דחה ומחק את ביטויי האלוהות הנשית, שהיתה קיימת קודם לכן. הסגידה לאל זכר גררה חוסר הכרה בתכונות נשיות והתעלמות מהצורך של נשים בהתבטאות דתית. מכאן קטן המרחק לדיכוי. רבות הדוגמאות לדיכוי הנשים בדתות המונותאיסטיות. משטר האיסלאם היום באיראן הוא רק דוגמא אחת. אולם, האם היו נפתחים תחומי הפעולה לנשים, לו אלוהים היה נקבה? האם אלוהות נשית היתה עוזרת לנשים האיראניות תחת משטר העריצות באיראן? האם אלו השאלות שעלינו לעורר?

נראה לי, כי הבעיה האמיתית היא אחרת, ונובעת מהתחדשות האורתודוקסיה הדתית ברחבי העולם. פסיכולוגים רואים בכך בריחה מאי־הבטחון, הנובע מהלא־ברור ומהלא־ידוע, אל המוכר והידוע — הדת. סוציולוגים רואים בתהליך תגובה טבעית למנות הגדושות של ליבראליזם של שנות השישים.

עבור נשים דתיות יכול תהליך התפשטות האורתודוקסיה להיות אסון. מתחשבים פחות בדעותיהן, ואותם פתחים, שנפתחו להן להתבטאות דתית, הולכים ונסגרים. הסמכת נשים לכמורה בכנסיה האנגליקנית, לדוגמה, אינה מתקדמת. השתתפות נשים יהודיות בניהול בתי־כנסת אורתודוקסיים אינה מתקבלת כלל על הדעת. באיראן הוחזרו הנשים המוסלמיות לצורת חיים של ימי הביניים.

אותם אירגונים דתיים ליבראליים ולא־קונפורמיסטיים, שאיפשרו לנשים השתתפות מלאה ושוות זכויות בפולחן הדתי, משרתים רק חלק מהצרכים. גם חזרה לתקופה המיסטית שלפני גן־העדן המונותיאיסטי אל האלה־האלוהות הנשית, אינה פתרון.

עלינו להכיר בכך שהדת חשובה לנשים רבות, ויש ביכולתן לתרום גם בתחום זה. הבעיה אינה היהדות, הנצרות או האיסלאם, אלא בהסברים ובפירושים שנתנו להם הגברים, שמנעו מנשים לקחת חלק ולהשתתף בכינון הדת.

הגברים יכולים לבחור אם לקחת חלק בעולם הדתי. לנשים אין זכות בחירה כזו.

מאת **אביבה עין־גיל**

"יש להיזהר שלא ילך איש בין שתי נשים, ולא בין שני כלבים או שני חזירים. וכן לא יניחו האנשים שתלך ביניהם אשה או כלב או חזיר" ("קיצור שולחן ערוך", ג׳, ח׳).

כיצד מתייחסת היהדות לנשים יהודיות? תשובה לשאלה זו יכולה להיות רבת־פנים, משום שהיחס שונה מתקופה לתקופה, ממצב חברתי למצב חברתי, וזרמים שונים ביהדות פיתחו גוונים וגוני־גוונים של התייחסות לאורח החיים בכלל, ולנשים בפרט. ובכל זאת, על אף שאפשר למצוא דבר והיפוכו בהתייחסות של הדת וההלכה כמעט לכל נושא שבעולם, מה שקובע בסופו של דבר הוא הלך הרוח הכללי, המשותף. גם אותם פסוקים חיוביים, דוגמת "נתן הקב"ה בינה באשה יותר מבאיש", או "אין העולם נגאל אלא בזכות נשים צדקניות שיש בדור", הם בבחינת יוצאים מן הכלל, ואינם אלא משענת קנה רצוץ לנשים, הרוצות להיאחז בהם כדי לשפר את מעמדן במסגרת הדת.

יחסה של היהדות אל האשה הלא־יהודייה, ה"גויה", מאפיין אולי יותר מכל את יחסה אל הנשים בכלל. כל אשה לא־יהודייה נחשבת נ.ש.ג.ז.: נידה, שפחה, גויה, זונה. עם התגיירותה, היא מפסיקה

בימי הכנסת החמישית כיהן בתור נשיא יצחק בן־צבי; יושב־ראש הכנסת היה קדיש לוז; וסגן יושב־ראש הכנסת הגב׳ בבה אידלסון. הנשיא בן־צבי יצא לסיור באפריקה, ובאותו זמן עשה ממלא מקומו, קדיש לוז, בחוץ לארץ. בבה אידלסון, בתור ממלאת מקומו של יושב־ראש הכנסת, היתה צריכה איפוא למלא את מקום הנשיא. קמה צעקה גדולה, וקדיש לוז הוחזר מיד לישראל, כדי למלא את מקומו של הנשיא — בל תעמוד, חלילה, אשה בראש המדינה. שנאמר, "שום תשים עליך מלך" — מלך ולא מלכה.

מינויה של גולדה מאיר לראש הממשלה גרם לבטים לא מעטים בקרב הציבור הדתי. בסופו של דבר קיבלו שרי המפד"ל היתר לשבת עמה בכפיפה אחת ולהכיר בכהונתה, משום שבישראל ראש הממשלה אינו ראש המדינה אלא ראשון בין שווים; ראש המדינה הוא הנשיא.

מתוך הספר **נשים כבני־אדם**, שולמית אלוני, הוצאת מבט 1976, עמ׳ 18

עֶזְרַת נָשִׁים

אמנם להיחשב נידה, שפחה וגויה, אך ממשיכה להיחשב זונה עד סוף ימיה, פשוט משום שנולדה לאם לא־יהודייה. הרמב״ם מסביר את יחסו לאונס נשים וילדות לא־יהודיות כך: אם יהודי מקיים מגע מיני עם אשה לא יהודייה, תהיה ילדה בת שלוש או מבוגרת, נְשואה או לא נשואה, ואפילו הוא קטין שגילו רק תשע שנים ויום, היות שקיים איתה מגע מרצון, צריך להורגה, כפי שעושים לחיה. משום שדרכה הסתבך יהודי בצרה. את היהודי צריך להלקות. אִם הוא כוהן, יקבל מנת מלקות כפולה, משום שעבר עבירה כפולה, שהרי לכוהן אסור לקיים מגע מיני עם זונה, וכל הנשים הלא־יהודיות נחשבות זונות (משנה תורה, י״ב 1־10).

הציטוטים שלהלן נלקחו מתוך הספר הבסיסי, המדריך את אורח חייהם של יהודים דתיים היום, כולל ה״מתקדמים יותר״ — ״קיצור שולחן ערוך״ מאת הרב שלמה גאנצפריד בהוצאת מוסד הרב קוק בירושלים, ומתוך לקט ציטטות מההלכה היהודית, שאסף ד״ר אברהם ארזי בספרו ״האשה שלנו״. ארזי רצה להוכיח, שרוב האמרות מצביעות ״על רגשות הוקרה וכבוד רב לתפקידה של האשה במשפחה ובחברה״, אך הוא התקשה במלאכתו זו, משום שהאמרות החיוביות מעטות כל־כך. לא רק שרוב אמרות ה״חכמים״ על נשים זלזלניות ורוויות שנאת נשים, גם מעט הדברים החיוביים, כביכול, מביעים הערכה לאשה היושבת בביתה ומשרתת ומפרנסת את בעלה, כדי שהוא יוכל להקדיש את עצמו ללימודים. זוהי אשת חיל. לעתים ההתייחסות אל האשה היא כאל חפץ: ״שלושה דברים מרחיבים דעתו של אדם: דירה נאה, אשה נאה וכלים נאים״. את דברי הבלע וההשמצות שמצא נגד הנשים מתרץ ארזי כך: ״חכמים אחדים התנסו ניסיון מר עם האשה, והם הביעו את דעתם עליה על־ידי אמרות גנאי, זלזול, אזהרה מפניה, וביקורת על טיבה״ (עמ׳ 10). אכן תירוץ דחוק ביותר.

צלע מסריחה

האגדה על בריאת האשה מצלע הגבר הולידה הרבה מסקנות והסברים. למשל, אשה צריכה להתבשם וגבר לא: ״אדם נברא מן האדמה, והאדמה אינה מסרחת לעולם, וחוה נבראה מעצם. משל, אם תניח בשר שלושה ימים בלא מלח מיד מסריח״. יש מי שמצא בסיפור הצלע גם מסקנה הנוגעת לחיי המין: ״מפני מה האיש תובע באשה (לשכב עימו) ואין האשה תובעת באיש? משל למה הדבר דומה? לאחד שאבדה לו אבידה (כלומר, הצלע). הוא מבקש אבידתו, ואבידתו אינה מבקשתו״ (ילקוט שמעוני).

״בשעה שביקש הקדוש ברוך הוא לברוא את האשה, היה מחשב מאיזה מקום לבראותה. אמר: אם אברא אותה מן הראש תהא רוחה גסה, מן העין — תהיה סקרנית, מן הפה — תהיה פטפטנית, מן האוזן — תהיה צייתנית (כלומר, מצותתת), מן היד — תהיה משׂשנית, מן הרגל — תהא פרסנית. אמר אברא אותה מן הצלע, ממקום צנוע באדם, ואפילו הוא עירום — אותו מקום מכוסה, כדי שתהיה אשה צנועה, יושבת בית. ועל כל איבר ואיבר שהיה בורא, היה אומר לה: תהי אשה צנועה. ואף על פי כן כל המומין יש בה. לא בראוה מן הראש, ומקלת ראשה. ולא מן העין, והרי היא סקרנית. ולא מן האוזן, והרי היא צייתנית. ולא מן הלב, והרי היא קנאתנית. ולא מן היד, והרי היא משׂשנית. ולא מן הרגל, והרי היא פרסנית״ (תנחומא ילקוט שמעוני).

עם כל המומים הללו, אין תימה, ש״אין קורת רוח לאשה אלא בבית בעלה״ (רות רבה), שם יש רק גבר אחד שבז לה, ואילו בחוץ הם רבים לבלי ספור. וכך גם צריכה האשה להיות, יושבת בית ובורה. ״דרכה של אשה להיות יושבת בתוך ביתה, ודרכו של איש להיות יוצא בשוק ולומד בינה מבני אדם״ (בראשית רבה). יושבת בבית, כן, אבל שתעבוד! ״אין חוכמה לאשה אלא בפלך״ (יומא), ו״אין אשה להיות יושבת בטלה״ (ירושלמי, כתובות). המקילים מתירים לאשה עוד משהו: ״אין אשה אלא ליופי, אין אשה אלא לבנים, אין אשה אלא לתכשיטי אשה״ (כתובות).

גנבות ויצאניות

״עשרה קבין שיחה ירדו לעולם, תשעה נטלו הנשים, ואחד כל העולם כולו״ (קידושין). ונא לא לשכוח, כל העולם כולו הרי הם הגברים. ״נשים דעתן קלה״ (שבת), ואילו ״הכשרה בנשים בעלת כשפים״ (סופרים). מכאן ברור, ש״הנשים אינן בנות הוראה ואין לסמוך על דבריהן״ (במדבר רבה). הכנסת האורחים היא מעלתו של הגבר, כי ״האשה עיניה צרות באורחים יותר מן האיש״. ועוד: ״אמרו רבותינו: ארבע מידות נאמרו בנשים — גרגרניות, צייתניות, עצלניות וקנאיות. רבי יהודה בר נחמיה אומר: אף רגזניות ודברניות. ר׳ לוי אומר: אף גנבות ויצאניות״ (בראשית רבה).

קניית אשה

הנישואים, לפי היהדות, אינם קשר חופשי בין שני שווים, אלא מעשה מסחרי לכל דבר, שבמהלכו קונה הגבר את האשה. הגירושים לעומת זאת הם תהליך, שבו פודה האשה את עצמה משעבודה. "האשה נקנית בשלוש דרכים וקונה עצמה בשתי דרכים. נקנית בכסף, בשטר ובביאה וקונה עצמה בגט ובמיתת הבעל" (קידושין). כדי להשיג מחיר טוב, על הכלה להיות בתולה, דבר שיש לברר, כמובן, לפני ביצוע העיסקה. וכיצד בודקין את הסחורה? "כיצד ידעו? אמר רב כהנא: הושיבון על־פי חבית של יין, בעולה — ריחה נודף, בתולה — אין ריחה נודף" (יבמות).

תשמיש

מחמת שעבודה "אין אשה מעיזה פניה בבעלה" (יבמות). יחסי המין מטרתם הולדה ולא הנאה, ולכן "בשעת הזיווג יש לו להרהר בדברי תורה ובשאר דבר שבקדושה. ואף על פי שאסור לקרוא בפיו, הרהור מותר ומצווה, כי הרהור אינו כדיבור לעניין זה". בייחוד "אסור להסתכל באותו מקום שכל המסתכל שם אין לו בושת פנים" (הציטוטים מ"קיצור שולחן ערוך", להלן ש"ע).

אחד מהטיעונים הרווחים בין מגיניה של הדת היהודית הוא, שהיא מחייבת את הגבר לספק את צרכיה המיניים של אשתו, מה שנקרא "עונתה". אולם מתברר, שצרכים אלה נקבעים בעיני ההלכה לא על פי האשה (תנאי עבודתה, מספר ילדיה ומצב בריאותה), אלא על־פי הגבר: "לא יהא רגיל ביותר עם אשתו אלא בעונה, שהוא חייב לפרוע לה עונתה, שכתוב: עונתה לא יגרע. האנשים הבריאים והמעוגנים, שפרנסתם במקומם ברווח ואינם פורעים מס, עונתם בכל לילה. הפועלים שעושים מלאכה בעירם עונתם שתי פעמים בכל שבוע. ואם עושים מלאכה בעיר אחרת עונתם פעם אחת בשבוע. והמביאים חבילות על הגמלים ממקום רחוק עונתם פעם אחת בשלושים יום. ועונת תלמידי חכמים מליל שבת לליל שבת. וצריך לקיים את העונה גם כשהיא מעוברת או מיניקה, ולא יבטל עונתה אלא מדעתה, כשהיא מוחלת לו, וכך קיים מיצוות פרייה ורבייה. ואם מונע עונתה כדי לצערה עובר ב'לא תעשה', שנאמר: ועונתה לא יגרע" (ש"ע).

לאשה מותר אמנם לרמוז על רצונה, אבל לא יותר מזה, שאז היא נענשת. "כל שרואה שאשתו משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו, כדי שיתן דעתו עליה, חייב לפקדה אפילו שלא בשעת עונתה... אבל אם תבעתו בפה ממש, היא חצופה והרי היא כזונה ואסור לקיימה" (ש"ע).לעומת זאת לגבר מותר הכל: "אמרו חכמים: כל מה שאדם רוצה

„תצאנה נא הנשים וא

המאבק על זכות הבחיר

השאלה של מתן זכות בחירה לנשים עלתה לראשונה בקרב היישוב היהודי בארץ־ישראל ב"כנסייה בזכרון־יעקב", שנתקיימה ב־1903. ויכוח סוער התפתח שם, כשבאו לדון בחוקת הבחירות. את הבעיה "פתרו" בכך שאלה שצידדו במתן זכות בחירה לנשים נמנעו בהצבעה, וכך הושג רוב לשוללים.

אחרי הצהרת בלפור חלה התעוררות ביישוב, והחלו הכנות להקמת נציגות, שיהיה לה יפוי־כוח כלפי פנים וכלפי חוץ. הנשים ביישוב, שלקחו חלק פעיל בחיים הציבוריים, דרשו את זכות הבחירה, ונתקלו בהתנגדות החוגים הדתיים. החרדים הודיעו, שיתנגדו בכל תוקף למתן זכות בחירה לנשים במוסדות הנבחרים של היישוב (האסיפה המכוננת, ואחר־כך אסיפת הנבחרים). כיוון שכך החליטו הנשים להתארגן, כדי להלחם על זכויותיהן: ב־1918 קמו קבוצות נשים בשם אגודת־נשים, שמטרותיהן פוליטיות (בניגוד לארגוני הנשים שקדמו להן, שעסקו בצדקה).

אגודות הנשים נאבקו בכל יישוב בנפרד על זכות הבחירה, אך עיקר המאבק היה באסיפה המכוננת ובאסיפת הנבחרים. האסיפה המכוננת הראשונה (טבת 1918) החליטה אחרי דיון קשה, ש"הבחירות לאסיפה המייסדת תהיינה ישירות, שוות, חשאיות, כלליות, בלי הבדל מעמד. בנוגע למין נמסר לוועד הזמני לדון עד כמה השעה והתנאים רצויים להוציא דבר זה לפועל" (מ. אטיאש,

כנסת ישראל בא"י, עמ' 10).

שאלת זכות הבחירה לנשים חזרה ועלתה שוב ושוב. באסיפה המכוננת השנייה (תמוז 1918) הציעו החרדים הצעת "פשרה": מתן זכות בחירה אקטיבית לנשים ושלילת זכות הבחירה הפסיבית. עם זאת הודיעו, שאם יוחלט בהצבעה לאפשר לנשים גם להיבחר, הם יעזבו את האסיפה. האיום בפירוד היה חזק (כאילו זכות בחירה לגברים בלבד אין בה משום פירוד וחוסר ייצוג למחצית האוכלוסייה), ושוב נמנעה זכות הבחירה מנשים.

בטבת 1919 הוחלט להעניק זכות בחירה לנשים, והחרדים יחד עם "המזרחי" איימו בבחירות נפרדות, קרי, פירוד.

בבחירות לאסיפת הנבחרים (19.4.1920) השתתפו גם נשים, אך במושב השני של האסיפה (6.9.1922) הן עמדו מול התנגדות חריפה של "המזרחי". "המזרחי" והצירים החרדים כלל לא הופיעו לישיב המושב של אסיפת הנבחרים, במחאה על השתתפות הנשים, באומרם: "תצאנה נא הנשים, ואנו ניכנס לאסיפת הנבחרים". בשל

לעשות באשתו עושה. משל למה הדבר דומה? לבשר הבא מבית הטבח. רוצה לאוכלו במלח אוכלו, רוצה לאוכלו צלי על גבי גחלים אוכלו" (נדרים; מסכת כלה). הרמב"ם מתיר לגבר בשפה ברורה עוד יותר: "אשתו של אדם מותרת היא לו. לפיכך, כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה. בועל בכל עת שירצה, ומנשק בכל איבר ואיבר שירצה. בא עליה כדרכה ושלא כדרכה" (יד החזקה, איסורי ביאה). יש איסור על הגבר לגעת באבר מינו: "כשמשתין אסור לאחוז במילה להשתין. ואם הוא נשוי ואשתו עימו בעיר, והיא טהורה (כלומר, לא בתקופת הווסת), מצד הדין מותר לו, שכיון שיש לו פת בסלו, אינו בא לידי הרהור וחימום, אך ממידת החסידות יש להחמיר. ושלא לצורך ההשתנה, גם מצד הדין אסור לו".

"עזרה הדדית"

תקופת הווסת היא תקופת ה"טומאה" של האשה בהלכה היהודית. בתקופה זו "לא יגע בה אפילו אצבע קטנה ולא יושיט מידו לידה אפילו דבר ארוך וכן לא יקבל מידה, וכן זריקה מידו לידה או מידה לידו אסורה. לא יאכל עימה על השולחן" (ש"ע). אבל על האשה להמשיך לשרת את בעלה: "כל מלאכה שאשה עושה לבעלה נידה עושה לבעלה, חוץ ממזיגת כוס, והצעת המיטה, והרחצת פניו, ידיו ורגליו" (כתובות). "אם הוא חולה, ואין לו מי שישמש אותו זולתה, מותרת לשמשו שימוש שאין בו נגיעה, רק על־ידי דבר אחר, אפילו להקימו ולהשכיבו ולתמכו, רק שתיזהר ביותר מרחיצת פניו ידיו ורגליו והצעת המיטה בפניו. ואם האשה חולה, אסור לבעלה לשמשה אפילו בלא נגיעה, אלא בשעת דוחק גדול, שאי־אפשר למצוא מי שישמשנה" (ש"ע).

אחת ההלכות המעניינות נוגעת לאפשרות הנוראה, כאשר "אשה שהרגישה בשעת תשמיש שנטמאה". במקרה זה, למרות כל האיסורים, מקילים חכמינו ובלבד שלא תיפגם הנאתו של הגבר: "מחויבת לומר מיד לבעלה: נטמאתי. ולא יפרוש מיד באיבר חי, כי זאת הנאה היא לו, אלא יסמוך על ידיו ורגליו ולא עליה, ויימלא פחד ורתת על העבירה שבא לידו. וכשימות האיבר, יפרוש את עצמו וישאל למורה הוראה, שיורה לו תשובה על העבירה" (ש"ע). הסכנה בקיום יחסי מין בשעת הווסת גדולה: "אמר רב אחא: אם שימש אדם עם אשתו בימי נידתה, הבנים לוקים בצרעת" (תנחומא).

הטבילה היא אקט ההכנה של האשה לקראת קיום יחסי המין. אמנם דובר על "עונתה" אך מתברר מהלכה אחרת, שהמדובר בעצם ב"עונתו": "אם בעלה בעיר, מצווה על האשה שתטבול בזמנה, שלא לבטל פרייה ורבייה אפילו לילה אחד... ואשה שמתאחרת מלטבול כדי לצער את בעלה, עונשה גדול מאוד,

---

...יכנס לאסיפת הנבחרים"

ארץ־ישראל מאת אמירה גלבלום

האיום בפילוג העם הופעלו לחצים על הנשים לוותר בשם "השלום והאחדות", וחוגים מתקדמים קראו להן לוותר "הפעם" ולצפות לשעת כושר נוחה יותר.

החוגים החרדיים ו"המזרחי" העמידו כתנאי מפורש להשתתפותם באסיפת הנבחרים את שלילת זכות הבחירה מהנשים, ונימקו דרישה זו בטעמים דתיים חמורים. הם דרשו משאל־עם, אך בתנאי שרק גברים ישתתפו בו. הנשים המשיכו להיאבק על זכותן.

אחרי דחיות רבות כונסה שוב אסיפת הנבחרים (15.6.1925) להכריע בשאלת זכות הבחירה לנשים. את צירי האסיפה קידמו שני כרוזים, האחד בשם "האשה העברייה" מטעם ההתאחדות לשיווי זכויות, שהדגיש שהאשה "כמיטב יכולתה שוקדת למלא את חובותיה לגבי היישוב, ויש לה איפוא הרשות לדרוש את זכויותיה המלאות. האשה העברית תובעת זכות בחירה אקטיבית ופסיבית למוסד הנבחר העליון של היישוב — לאסיפת הנבחרים". הכרוז השני הופץ על־ידי החרדים, ונאמר בו, כי בעיית זכות הבחירה לאשה, "יש לה אופי דתי, הקשור במסורת ישראל, ואין ביכולתם לוותר בשאלה זו".

אחרי איומים בעריכת בחירות נפרדות, נכנע הוועד הלאומי והסכים לעריכת משאל־עם. כניעה זו התקבלה על־ידי כך שאגף העבודה נמנע מהצבעה, אך סויגה בכך שגם נשים תשתתפנה במשאל, ושהתוצאה תחייב את "המזרחי". משאל־העם נקבע ל־8.11.25, והנשים נערכו לפעילות הסברתית רחבה להבטחת זכותן לבחור ולהיבחר.

הישועה באה ממקור בלתי צפוי: אגודת־ישראל החרימה את משאל־העם. הדבר הביך את "המזרחי", שנאבקה לקיומו של המשאל כדי לפייס את החרדים, ולבסוף היא נסוגה מהתביעה לעריכת משאל־העם. המועד לבחירות לאסיפת הנבחרים השנייה נקבע ל־5.12.25 ובבחירות אלה הוכרה זכותן המלאה של הנשים לבחור ולהיבחר.

בנושא הבחירות המקומיות במקומות יישוב שונים נמשך המאבק להשגת זכות זו עד לשנות ה־40, אך בהדרגה זכו כל הנשים היהודיות בזכות הבחירה למרות התנגדות הדתיים.

מבוסס על הספר **התאחדות נשים עבריות לשווי זכויות בא"י - פרקים לתולדות תנועת האשה בארץ 1900־1947**, מאת שרה עזריהו, בהוצאת הקרן לעזרת האשה, חיפה 1977.

אלוהים ישמרנו". מאחר שהטבילה נעשית במיקווה הציבורי, על האשה להיזהר, שלא ידעו האנשים מה היא מתכננת לאותו לילה. "יש לאשה להיות צנועה בטבילתה ולהסתיר ליל טבילתה, ולא תלך בפני הבריות, שלא ירגישו בה בני אדם. ומי שאינה עושה כן, נאמר עליה: ארור שוכב עם בהמה. עוד יש לה להיזהר, כשתצא מן הטבילה, שתפגע בה חברתה ותיגע בה, שלא יפגע בה דבר טמא, כגון כלב או חמור או סוס או מצורע וכיוצא בהם או עם הארץ או עכו"ם. ואם פגעו בה דברים אלו, אם היא יראת שמים, תחזור ותטבול"(ש"ע).

שׂנאת בנות

"שלושה דברים אין אדם רוצה שיצא לו: עשב בקמה, חומץ ביינו, ונקבה בבניו" (תנחומא; חיי שרה). "אשרי מי שבניו זכרים ואוי לו למי שבניו נקבות" (קידושין; סנהדרין). "אמר רבי יצחק דרבי רב אמי: כיון שבא זכר, בא שלום לעולם" (מדרש הגדול; תזריע), ועוד: "כל מי שאין לו בן הרי הוא כמת" (בראשית רבה).

בת אינה טובה כשלעצמה, ויש לנחם את אביה ב"בת תחילה, סימן יפה לבנים" (בבא קמא). אך גם נאמר: "בת לאב — מטמונת שקר" (בן סירה). אפילו חפץ עדיף לפעמים על בת: "ימכור אדם בתו ולא ילווה בריבית. מה הטעם? בת זה חיסרון והיא מסתלקת, וזה (הנכס) ערכו מוסיף והולך" (קידושין).

תצאי, תצאי, תצאי

"נשא אשה ושהתה עימו עשר שנים ולא ילדה, יש לו לגרשה"(ש"ע). קל לגרש אשה, ורבות הסיבות לכך. די לומר לה פעם אחת בלבד: תצאי. "אכלה בשוק, גירגרה בשוק, הניקה בשוק, בכולן רבי מאיר אומר: תצאי" (גיטין). "אבא שאול אומר: אף המקללת ילדיו בפניו. ר' טרפון אומר אף הקולניות" (כתובות). רבי עקיבא אומר: "אפילו מצא אחת נאה הימנה

„כי מצא בה

במדינת ישראל אין הפרדה של הדת מהמדינה. אי לכך, לחוקים הדתיים משמעות של ממש בחיי היום־יום שלנו. לבית־הדין הרבני ניתן מעמד של בית־דין מטעם המדינה בכל הנוגע לענייני נישואים וגירושים של יהודים בישראל (1951). הדיינים בבתי־הדין הרבניים מתמנים מטעם המדינה. כיון שאחד הכישורים הנדרשים כדי להתמנות לדיין הוא הסמכה לרבנות, הרי שאשה באשר היא אשה פסולה מלשמש בבית־דין רבני, על־פי דין־תורה, הקובע שאשה פסולה לכל תפקיד שלטוני או שיפוטי. וכך נאלצות נשים להופיע ולהישפט בפני בית־דין, הנוהג על־פי דין־תורה, בית־דין שבו הן מופלות לרעה מלכתחילה, בית־דין שלו דעה ברורה וקבועה מראש על מקומן בחברה.

לכל אלה ביטוי חוקתי ממשי: חוק שיווי זכויות האשה תשי"א (1951) אסר אפליה מטעמי מין, אך סייג זאת בסעיף 5: אותו חוק שהבטיח שוויון הוא זה שהוציא מכלל שוויון חלק רחב של חיי האדם (דיני נישואים וגירושים). הבעל קונה את האשה בקידושין, ומאותה שעה היא אסורה על כל אדם, לבד מבעלה. היא משוחררת מקשר זה רק בגט או עם מות הבעל. האיסורים בנושא זה חמורים ביותר, כדי שיהיה ברור מי אב הילד הנולד. מכאן ההחמרה ביחס ל"ממזרים" ול"ניאוף". אשה נשואה שיש לה מאהב, שעימו היא רוצה לחיות אחרי גירושיה, תהיה מנועה מכך, כיון שקיימה עימו יחסי "ניאוף" עוד בהיותה "אשת איש" (דהיינו, קניינו), וילדיה יהיו "ממזרים", שלא יבואו בקהל השם, עד דור עשירי. היחס המחמיר ביחס ל"אשת איש" אינו חל על הגבר הנשוי. אין מענישים אותו ע[...] קיום יחסים עם אשה אחרת, ואין מענישים את הילדים שנולדו מיחסים אלה. אך האשה, גם אם חשבה בתום־לב שבעלה מת ונישאה לאחר וילדה ילדים, אם מתברר שבעלה הראשון חי, עליה לקבל גט משניהם, וילדיה יוכרזו כממזרים. אם הבעל יצא מדעתו, עדיין היא "אשת איש" כל זמן שהוא מאושפז.

בית־הדין הרבני יכול להושיב בעל סרבן־גט בכלא עד שיסכים לתת לאשתו גט. אך אם הבעל מעדיף לשבת בכלא, או שהוא ממי[...] כבר מרצה עונש מאסר בגין עבירה אחרת, תיוותר האשה עגונה. עובדה זו נוצלה לסחטנות (גט תמורת כסף). ושוב היחס שונה לגב[...] הגבר. אמנם החוק אוסר ביגאמיה, אולם אין מרשיעים אדם על עבירת "ריבוי נישואין", אם נערכו הנישואים עם היתר נישואים ל[...] פסק־דין סופי של בית־דין רבני, ופסק־דין זה אושר על־ידי הרבני[...] הראשיים לישראל. היתר שכזה (תקנה קנ"ו לתקנות הדיון בבתי־הדין הרבניים בישראל תש"ד) לעולם לא יינתן לאשה. היתר לשא[...] אשה נוספת יינתן לבעל, שאשתו "מורדת", כלומר, אינה מוכנה לקבל גט; או "נשתטית", כלומר, שבשל אי־שפיותה אינה מסוגלת[...] לקבל גט; או אם הוכח שהיא עקרה, והבעל מסוגל לפרנס שתי נשים. אך, כאמור, האשה תיוותר "אשת איש" גם אם בעלה נעלם[...] השתגע או יושב בבית־כלא. אם נתאלמנה האשה בלי שיהיו לה

(מותר לגרשה), שנאמר, והיה אם לא תמצא חן בעיניו" (דברים).

קול באשה ערווה

האשה מסמלת את המיניות, ומיניות לשם הנאה היא "יצר רע", דבר אסור. כאשר גבר רואה אשה, מיד הוא מתגרה ובא לידי עבירה, "לכן צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית ולא תצא לרחוב, שלא תכשיל עצמה ולא תביא מכשול לבני אדם ונמצאו מסתכלין באשת איש" ("תהילים"). גם תכשיטי אשה עלולים לגרות, ולכן "לא ניתנו תכשיטים לאשה, אלא שתהא מקשטת בהם בתוך ביתה, שאין נותנים פירצה בפני הכשר". רבי אחא בר יאשיה אומר: "כל הצופה בנשים סופו שבא לידי ערווה", והתוצאה עלולה להיות חמורה מאוד. שכן "כל המסתכל בעקבה של אשה הווים לו בנים שאינם מהוגנים" (נדרים), ואף יותר מכך: "כל המסתכל באצבע קטנה של אשה, כאילו מסתכל במקום התורפה" (שבת).

כלבה נושכת

ההתייחסות לאשה נקבעת על־ידי־ התועלת או הנזק, שנגרמים ממנה לגבר. "אשה רעה — צרעת לבעלה... אשה יפה — אשרי בעלה" (סנהדרין), "שלושה חייהם אינם חיים ואלו הם: המצפה לשולחן חבריו, ומי שאשתו מושלת עליו, ומי שייסוריו מושלים בגופו" (ביצה). "כל מי שעסקיו עם נשים סורו (מנהגו) רע" (קידושים). ומה הפלא, שהרי "כיון שנבראה חוה, נברא שטן עימה" (בראשית רבה). והמסקנה: "אמר רב: כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנום" (במדבר רבה). ועוד: "למה האשה דומה? לכלבה נושכת שאחזה בעלה בשלשלת" (קוהלת רבה). וסיכם מי שנחשב ביהדות "החכם באדם": "מוצא אני מר ממוות את האשה" (קוהלת, ז').

נגה

...רוות דבר"

מאת **אמירה גלבלום**

דים, אין היא חופשיה עד שתעבור את טקס החליצה (היום כבר
ן מייבמים, רק חולצים). הטקס נערך בפני מניין גברים תוך חזרה
' פסוקים מספר דברים, חליצת נעל אחי המת, יריקה על הרצפה
ו'. אחרי טקס החליצה האשה "מותרת לכל איש", פרט לכוהן
מו גרושה). חובת החליצה מהווה אף היא רקע לסחטנות,
משפחת הבעל דורשת, תמורת החליצה, שהאלמנה תוותר על חלק
הירושה. כמו־כן עלולות להתעורר בעיות, אם היבם (אחי הבעל
ת) הוא קטין, שכן אז יש לחכות עד שיגדל.
עד כאן החוקים. ומשהו על הפוסקים, שבפירושם המחמיר או
קל אנו תלויות. שולמית אלוני מביאה בספרה "**נשים כבני־
ם**" את המקרה הבא:

אשה אחת חויבה בקבלת גט ובאובדן כתובָתה, מפני שרחצה בבריכת שחייה עם גברים רבים, במה שהרבנים קבעו "לבוש בלתי־צנוע", ומפני שמסיבת ריקודים סלוניים והליכה לדיסקוטק הוגדרו כחטא חמור: "האשה שירכה דרכיה, היא התיידדה עם חברים, אשר בילתה איתם במסיבות חשודות ביותר. לדוגמה, נסעה בליל ראש־השנה למסיבה של ריקודים סלוניים, אשר המטרה העיקרית היא גירוי מיני" (פסק־דין 176, תשל"ג, חיפה). אף־על־פי שבעלה של אותה אשה קיים יחסים עם אחרת, וזו ילדה לו ילד, הפסידה האשה את כתובתה, וחויבה לקבל גט. אשר לעדות חברותיה, כי בילוי במקומות כגון דיסקוטק אינו חורג לא מידידות רגילה ולא מהבילוי שהורגלו לו בני־הזוג עוד בעת ששרר השלום במעונם, הרבנים קבעו שאין לקבל עדות החברות, שהרי נשים פסולות לעדות (עמ' 35, 34).

כפי שמגדירה זאת ש. אלוני, בהתאם למושגי "דרכי צניעות", המקובלים על הדיינים־רבנים, כל אשה מודרנית העובדת מחוץ לביתה, המתכננת לידה או אי־לידה וכו' תיחשב ל"בלתי צנועה" ול"פורקת עול", ובבואה להתדיין בענייני גירושים בפני בית־הדין הרבני "תתייצב אפוא לפני דיינים גברים העוינים לה ולאורח חייה" (שם, עמ' 37).

ואין תימה בדבר. על הדיינים בבתי־הדין הרבניים כתב פרופ' זאב פלק, ראש המכון לדיני משפחה, במחקרו "**תביעות גירושים מצד אשה בדיני ישראל**" (הוצאת המכון למחקרי חקיקה ולמשפט השוואתי, האוניברסיטה העברית, ירושלים, תשל"ג):

"הדיינים הם גברים החיים בארבע אמות של ההלכה, שהיא עולם הנוצר על־ידי גברים. אף־על־פי שהדיינים משתדלים בוודאי להגן על האשה, כשהם מרגישים שנעשה לה עוול, ספק הוא אם מסוגלים הם להשתחרר ממשפטים קדומים מסוימים ומהשקפות פטריארכאליות".

סוגייה ביהדות

מאת **בארי פייג'**

רשימה זו תעסוק בהיבטים אחדים של היחס לנשים, כפי שהוא משתקף בחוקי התורה. חוקי התורה אינם עשויים מיקשה אחת, אלא רבדים שונים, המייצגים גישות שונות לאשה. הסיבה לכך נעוצה בעובדה, שבישראל הקדומה היו קבוצות בעלות אידיאולוגיות שונות ואף מנוגדות. בולטות שלוש גישות: הגישה העממית, הגישה הכוהנית והגישה הנביאית־מונותאיסטית. הגישה העממית משופעת ביסודות כנעניים של עבודת אלילים, אך גם הגישה הכוהנית אינה נקייה מהשפעות אלה. מכאן, שבנסותנו להעריך מהי גישת המקרא לנושאים השונים בכלל, ולנושא האשה בפרט, יש לבחון את הרבדים השונים כל אחד בנפרד, ואין טעם לנסות להוכיח אחדות דעים שאינה בנמצא. כיון שבשלושת הרבדים אפשר למצוא אפליית נשים מדרגות שונות, מעורר הדבר תהיות תיאולוגיות. האם אלוהים הוא שוביניסט גברי אנטי־נשי? האם התורה היא מזימה גברית, או שניתן לראות בחוקים "השליליים" תוספת אנושית לתורה האלוהית?

במערכת החוקים של החברה הכנענית בימי המקרא ניתן למצוא חוקים המתייחסים לאשה בשני היבטים: פוריות וטומאה. לאשה תכונה עיקרית אחת מעוררת כבוד: רחמה. אפשר להפרותו כדי ליצור תינוקות, ובכך להבטיח את המשך השבט או העם. באמצעות השימוש המירבי בתכונה מעוררת כבוד זו אפשר להגיע לחברה רבת אוכלוסין וחזקה. בתור שכזו זוכה האשה (האלה) לסגידה. בה בשעה קיימים חוקים בענייני טומאה וטוהרה, המפלים את האשה לרעה. אלה כוללים את התפיסה, שבזמן המחזור החודשי ולאחר הלידה, האשה טמאה.

הפולחן העממי

מרבית בני ישראל שחיו בתקופת השופטים משוייכים למה שנהוג לכנות הפולחן העממי. קבוצה זו עבדה את אלוהיה במספר רב של במות, שהיו פזורות במקומות גבוהים בארץ, ואימצה לעצמה את רמת המוסריות של העמים השכנים.

מערכת החוקים של הדת העממית מיוצגת בספר שמות (כ"א־כ"ג), והיא עמוסה למכביר באפליית נשים. דוגמא: האב רשאי למכור את בתו (לא את בנו) כשפחה או כאשה לצד שלישי. רגשות האשה או זכויותיה אינם נלקחים בחשבון. כל מה שחשוב הוא, שהקונה יאכיל אותה וידאג לה כראוי (שמות כ"א, 7). דוגמא שניה: אם גבר מפתה בתולה רווקה, הוא חייב לשאתה לאשה. אם אבי הנערה מתמקח על סכום המוהר, על החתן לשלם את מה שמקובל באותו זמן (שמות כ"ב, 15). דוגמא שלישית: הטקסים הדתיים, כגון שלוש העליות לרגל, חלים על גברים בלבד (שמות כ"ג, 17).

כתבי הכוהנים

בתקופת השופטים היו הכוהנים בני אהרון אחראים על טקסי הפולחן במקדשים בישראל. ככל הנראה, היו קיימים בין עשרה לעשרים מקדשים. ארבעה מהם נחשפו על ידי ארכיאולוגים.

על אף שבכתבי הכוהנים נשמר בקפדנות העיקרון המונותאיסטי, כלולות בהם גם דעות קדומות משפילות ביחס לנשים. נוסף לגישה הכללית המפלה של החוקים, אנו מוצאים:

א. הווסת. בתקופה זו נחשבת האשה טמאה למשך שבעה ימים, והיא מטמאת כל דבר שהיא נוגעת בו (ויקרא ט"ו, 19־30).

ב. לידה. אם נולד בן, תהיה האשה טמאה ואל לה לבוא בחברת אנשים במשך 33 יום, כדי שתוכל לטהר את עצמה. אם נולדה בת, דרושים 66 ימים, כדי שדמה של האם ייטהר. "ההיגיון" שמאחורי הוראת חוק זו הוא, שלידת בת מטמאת יותר מאשר לידת בן.

ג. החשד בניאוף. גבר נשוי יכול לקיים יחסים עם נשים רווקות, אולם הוא חייב לשאתן. דבר זה אפשרי, כמובן, בתורה, המתירה נישואים פוליגמיים. לעומתו, האשה הנשואה חייבת להיות נאמנה. אם חושב הבעל שאשתו בגדה בו, הוא יכול, על פי חוקי הכוהנים, להביא אותה אל המקדש ולערוך שם מבחן, כפי שמתואר בספר ויקרא. האשה שבגדה מוצאת להורג אם אינה עומדת במבחן, שהוא טקס מסתורי, שקשה מאוד לסמוך על מהימנותו.

החוק הנביאי

מעמד הנביאים היה מורכב בתקופת השופטים והמלכים מבני שבט לוי, שחיו בבידוד יחסי בערי לוויים, באיזור המרכזי־דרומי של הארץ. לקבוצה זו שייכים כל הנביאים הקלאסיים שחיו לפני גלות בבל — הושע, מיכה, ישעיהו וירמיהו — והיא יכולה להיחשב לגוף מונותאיסטי טהור.

במערכת החוקים בספר דברים אין זכר להשפעות ולנטיות אליליות, והיא משקפת תפיסה מונותאיסטית חד־משמעית על נושאים שונים, ובכלל זה ההתייחסות לנשים. על אף שהיא מנסה להיות הוגנת וצודקת כלפי כל שכבות החברה (היא מעודדת צדקה ואוסרת עבדות), נתפסה בה האשה כסחורה עוברת לסוחר, אם כי יש לטפל בסחורה זו בהגינות.

הנערה שנאנסה (דברים כ"ב, 28־29): אם גבר אונס נערה רווקה, הוא מתחייב לשאתה ולשלם מוהר בסכום נקוב לאבי הנערה ולכלכל אותה כל חייה. פסיקה זו בולטת ככתם שחור בספר, שבדרך כלל ניכרת בו מידת הרחמים. ההסבר לחוק זה הוא, שהנערה היא רכושו של אביה, ובדיוק כפי שחמור שווה עשרה שקלים ושור עשרים שקל, שווה הנערה 50 שקל (זהו סכום המוהר שעל האנס לשלם). כפי שעל קונה חמור מוטלת החובה להאכיל אותו כיאות, כך על קונה הנערה לכלכל אותה כיאות, וזה כל הנדרש ממנו. תחושותיה, רגשותיה ואישיותה אינם נחשבים בעיני המחוקק בספר דברים, אף שבנושאים אחרים הוא מוסרי ורגיש. בשום מקום אין סימן כלשהו למחאה על כך שהחברה העתיקה במזרח התיכון פעלה כולה לפי נורמה זו. השאלה, כיצד אפשר לצפות מנערה להינשא לגבר שאנס אותה, מזעזעת אותנו כיום, אולם היא כלל לא עלתה אז לדיון.

גירושים (דברים כ"ד, 1־4): מפסוקים אלה עולה, כי הגירושים נועדו באופן ברור לשמש מוצא לגבר, שחש עצמו אומלל בנישואיו. אין התייחסות אל האשה כאל יצור אנושי בעל רצונות משלו. רק אי שביעות רצונו של הגבר מאשתו, או מאיסתו בו, מוזכרות כעילה לגירושים. בכל זאת, אפשר לראות באיסור המוטל על הגבר, לשאת את גרושתו בשנית (אם היא פנויה לאחר שהיתה נשואה לגבר

אחר), כרצון לתת כבוד לאשה, שנדחתה וגורשה על ידי בעלה.

נישואי ייבום (דברים כ״ה, 5־10):
נישואי אלמנה לאחי בעלה, אם התאלמנה לפני שנולד לזוג ילד, משקפים התייחסות גברית שוביניסטית טהורה, כאשר הבטחת המשך שמו של הגבר עומדת מעל לרגשותיה של האשה.

הבעיה התיאולוגית

כפי שראינו, ההתייחסות לאשה שונה בשלוש הגישות. בגישה הנביאית, למשל, אין איסורי טוהרה. אך שיטת ההלכה הרבנית רואה את חוקי התורה כיחידה שלמה אחת, ולפיכך היא מנסה לאחד את שלוש מערכות החוקים. הרבנים מנסים לחפות על ה״מוסר״ של התרבות העממית בעזרת אליגוריה, בעוד הם מאמצים את כל האיסורים המשפילים של הכוהנים לגבי הנשים כחוק מקודש. מנהגים אלה נקראים עד היום בלשון נקייה טוהרת המשפחה. בניגוד לגישה הרבנית יש, לעניות דעתי, לבחון מחדש את החוקים השונים לאור ההתפתחויות בביקורת המקרא. אין צורך לדבוק בגישה המנסה לאחד את רובדי המקרא למיקשה אחת. עלינו לדחות לחלוטין רעיונות אליליים, הקשורים לאיסורי הטומאה, חוקי הניאוף וכו׳. עלינו להתמקד בחוקים המונותאיסטיים — חוקי ספר דברים — ולהשתמש רק בהם, וגם כאן — כנקודת מוצא בלבד.

אדם מאמין נותר עם בעיה תיאולוגית. כיצד סיפק אלוהים הצדקה דתית־משפטית (חוקי ספר דברים) להשפלת הנשים ודיכוין? כיצד לא חש לעזרתן במשך תקופה של 3,500 שנים, שבהן קיים המונותאיזם? שאלה זו דומה לתהייה שהעסיקה רבים: כיצד יכול היה אלוהים לצפות באדישות כאשר נרצחו שישה מיליון יהודים על ידי הנאצים?

היהדות קיבלה את ההפרדה בין חוקים שבין אדם למקום לבין חוקים שבין אדם לחברו. ואמנם, ספר דברים מורכב משני חלקים: הברית הדתית הרומאנטית שבין אלוהים ועם העבדים שזה עתה התהווה ומערכת החוקים האזרחית, שלפיה יש לחיות בארץ־ישראל העתידה. את החלק הראשון ניתן לראות כ״אלוהים מושיט ידו אל האדם״. החלק השני הוא מערכת החוקים של משה, ״המושיט ידו אל אלוהים״. מערכת חוקים זו (דברים י״ג־כ״ו) מהווה מסמך אנושי, המושפע מחוק חמורבי ומהנורמות החברתיות של התקופה. זהו ניסיון כן ביותר לקדם את הצדק במסגרת נורמות אלה.

שיטת הנישואים (עיסקת חליפין), מעמד האשה (סחורה) וזכויות הבן הבכור (כפולות משל האחרים), הם כולם ביטויים קלאסיים למנטאליות, שרווחה אז במזרח התיכון, והביטוי המשפטי של חוקי ספר דברים חייב להתקבל כתרומה אנושית וכניסיון לשפר במידת האפשר את הצדק החברתי במסגרת החברה האמורה.

השאלה העיקרית שיש לשאול עתה היא, אם נתון הדבר בידינו, האנשים, לנסות וליצור השקפה חברתית ״אידיאלית״ בהשתמשנו בכל הכלים, רגשיים ושכליים, שיש לנו, או אלוהים הוא זה שצריך להסדיר עבורנו את כל פרטי האתיקה וההתנהגות החברתית, שיהיו ״מושלמים״ על האדמה הזאת.

אולי היה על אלוהים לתת למשה את כל חוקי הפיסיקה וכוח המשיכה יחד עם קורס בסיסי ברפואה ורוקחות? מאופיה של תורת בני־ישראל ברור לנו, שהתנהגות חברתית, פיסיקה, רפואה וכו׳, הם תחומים הנתונים לפיתוחם של בני־האדם, אם תרצו, אתגר שאלוהים העמיד בפנינו.

לדעתי, הטעות המצערת שעליה חזרו במשך אלפי שנים, היא ההנחה שהחומר המשפטי שבדברים י״ג־כ״ה מקורו ״אלוהי טהור״. כך גם נתפסו לדאבוננו, חוקי התרבות העממית וחוקי הכוהנים שבספר שמות ובספר ויקרא.

ההנחה שאלוהים נתן בחוקים העתיקים את כל התשובות לבעיות המוסר הגבילה ועיכבה במידה רבה השקעת מאמצים, שמטרתם לשפר הלכי חשיבה קודמים. אפילו בימינו ניתן לשמוע טענות, כי אלוהים התכוון לכך שינהגו בנשים כפי שנהגו בהן, ולפיכך למה ״לטלטל את הספינה״. ״הספינה חייבת לעבור טלטלה״, והיוזמה לרפורמה חברתית צריכה לבוא מהפרטים המרכיבים את החברה.

כִּי־יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אַחַד מֵהֶם וּבֵן אֵין־
לוֹ לֹא־תִהְיֶה אֵשֶׁת־הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ
וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ׃ וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם
עַל־שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא־יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל׃ וְאִם־לֹא
יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת־יְבִמְתּוֹ וְנִגְּשָׁה אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים
וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה
יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִבְנֶה אֶת־בֵּית אָחִיו׃

סיפור של שעה

מאת קייט שופן

מתוך שהיה ידוע כי גב' מאלארד לוקה בליבה ננקטה זהירות יתרה ככל האפשר במסירת ההודעה אודות מות בעלה.

היתה זו אחותה ג'וזפין שסיפרה לה, במשפטים קטועים; רמזים כמוסים שגילו טפח. ידידו של בעלה, ריצ'רדס, היה גם הוא שם, לידה. הוא זה שנמצא במערכת העיתון בשעה שנתקבלה שם הידיעה על אסון הרכבת, עם שמו של ברנטלי מאלארד בראש רשימת "ההרוגים". כשאך וידא בעזרת מברק שני את אמיתות ההודעה הוא חש להקדים את כל מי שיכול היה להיות פחות זהיר ופחות עדין ממנו במסירת ההודעה.

היא לא האזינה לסיפור כמו נשים רבות ששמעו אותו, בחוסר יכולת משותקת לקלוט את משמעותו. היא בכתה מיד, בהתמסרות פתאומית בזרועות אחותה. כשסערת הכאב שככה הלכה לחדרה לבדה. לא הסכימה שמישהו יתלווה אליה.

שם, מול החלון הפתוח, היתה כורסא מרווחת ונוחה. צנחה לתוכה, שוקעת מתשישות גופנית שרדפה את איבריה ונדמתה כמשיבה את נשמתה.

בריבוע הפתוח לפני ביתה יכלה לראות את צמרות העצים רוטטות חיי אביב חדשים. ריח ניחוח של גשם עמד באוויר. ברחוב שלמטה סחר הרוכל במרכולתו. צלילי לחן רחוק שמישהו שר נגעו בה קלושות, והמוני דרורים ניתרו במרזבים.

פיסות שמיים כחולים בצבצו בעד העננים שנפגשו ונערמו אחד על האחר במערב הנשקף אל מול חלונה.

היא ישבה כשראשה שמוט על כרית הכורסא, ללא נוע, להוציא התייפחות שעלתה בגרונה וטלטלה את גופה, כמו ילד שנרדם בבכיו והמשיך להתייפח בחלומותיו.

היא היתה צעירה, פניה שלווים ויפים עם תווים שהביעו התאפקות ואפילו עוצמה מסוימת. אבל עכשיו היה בעיניה מבט שמם שננעץ הרחק באחת מפיסות השמיים הכחולים. לא היה זה מבט חולמני אלא דווקא מבט שהעיד על דחיקתה של מחשבה נבונה.

משהו התרגש ובא עליה והיא חיכתה לו בחרדה. מה זה היה? היא לא ידעה; זה היה דבר מעודן מדי וחמקני מכדי שאפשר יהיה לנקוב בשמו. אבל היא חשה בו, זוחל מבעד לשמיים, מגיע אליה בעד הצלילים, הריחות, הצבע שמילאו את האוויר.

עכשיו עלה חזה וירד בשאון. היא החלה לזהות את הדבר שעמד להשתלט עליה, והיא נאבקה להדוף אותו בכוח רצונה — חסר אונים כשתי ידיה הדקות והלבנות.

כשהניחה לעצמה נתמלטה לחישה מבין שפתיה הפעורות מעט. היא חזרה עליה שוב ושוב תוך התנשמותה: "חופשיה, חופשיה, חופשיה". המבט הריק ומראה האימה שנלווה אליו נטשו את עיניה. הן נותרו חדות ובורקות. דמה פעם במהירות ושיטפו החם וריפה כל איבר מאיברי גופה.

היא לא חדלה מלשאול אם לא היה זה אושר מפלצתי שאחז בה. תחושה נעלה וצלולה סייעה לה לפטור רעיון זה כחסר ערך.

היא ידעה שתבכה שוב כשתראה את הידיים הנעימות, העדינות, שלובות במוות; את הפנים שהביטו עליה תמיד אך מתוך אהבה, קפואות, אפורות ומתות. אבל היא ראתה מעבר לרגע מר זה שורה ארוכה של שנים שתבואנה, שתהיינה שייכות אך ורק לה, והיא פתחה ופרשה ידיה כדי לקבל את פניהן.

לא יהיה איש שיחיה במקומה בשנים הבאות הללו. היא תחיה למען עצמה. לא יהיה שום רצון בעל עוצמה שיכופף את שלה בעקשנות עיוורת, בה סוברים נשים וגברים שזכותם לכפות את רצונם על אחרים. כוונה טובה או זדונית אין בהן כדי לגרוע מעוולותה של הכפייה כפי שראתה אותה באותו רגע של צלילות.

ואף על פי כן אהבה אותו — לפעמים. לעיתים קרובות לא. מה זה משנה. מה ערכה של אהבה, שהיא מסתורין לא פתור, לנוכח תחושת הביטוי העצמי אותה זיהתה לפתע כדחף החזק ביותר של הוויתה.

"חופשיה! חופשיה בגוף ובנפש", המשיכה ללחוש.

ג'וזפין כרעה מול הדלת הנעולה כששפתיה על חור המנעול, מבקשת בתחינה רשות להיכנס. "לואיז, פתחי את הדלת! אני מתחננת; פתחי את הדלת — את תזיקי לעצמך. מה את עושה, לואיז? למען השם, פתחי את הדלת".

"לכי. אני לא מזיקה לעצמי". לא; היא שתתה בצמא את סם החיים בעצמו בעד החלון הפתוח.

דמיונה השתולל לאורך הימים שיבואו. ימי אביב, ימי קיץ, וכל מיני ימים שיהיו שלה. היא נשאה תפילה מהירה שהחיים יארכו. היה זה אך אתמול שהרהרה ברעד שמא יהיו החיים ארוכים.

לבסוף קמה ופתחה את הדלת לתחינות אחותה. היה נצחון קודח בעיניה, ותוארה מבלי משים היה כתואר אלת הנצחון. חיבקה את מותני אחותה, ויחדיו ירדו במדרגות. ריצ'רדס חיכה להן למטה.

מישהו פתח את דלת הכניסה במפתח. היה זה ברנטלי מאלארד שנכנס, מאובק מעט, נושא את תיקו ומטרייתו בשלווה. הוא היה הרחק מזירת התאונה, ואפילו לא ידע שהיתה תאונה כזאת. עמד נדהם לנוכח צעקתה הפולחת של ג'וזפין; לנוכח תנועתו המהירה של ריצ'רדס להסתיר אותו מעיני אשתו.

אבל ריצ'רדס אחר.

כשבאו הרופאים הם אמרו שהיא מתה מחולי הלב — מאושר שממית.

תרגום **רחל גיורא**

על קייט שופן

קייט שופן נולדה בשנת 1851 בסנט־לואיס, ארצות־הברית. השכלתה כללה, בין היתר, נגינה על פסנתר וקריאה בספריהם של דיקנס, אוסטין, גתה וברונטה. בשנת 1870 נישאה, ובמשך תריסר שנות נישואיה ילדה שישה ילדים. היתה ידועה בעצמאותה גם לאחר נישואיה: היא התלבשה בצורה יוצאת דופן, טיילה בגפה, ועישנה. לאחר מות בעלה בשנת 1882 החלה לנהל את מטעיהם ושלחה ידה בכתיבה. פירסמה רומן ואסופות סיפורים, בהם לקחו חלק גיבורות יוצאות דופן שדיעותיהן ומעשיהן עוררו מחלוקות בדעת הקהל. אך לא רק נשים אסרטיביות המסרבות למלא את התפקיד המסורתי הפאסיבי של האשה שרטטה שופן. כנגדן העלתה גם דמויות נשיות אשר מוחות אמנם בתחילה כנגד התפקיד הנשי, אך בסופו של דבר שבות אליו.

ספרה **ההתעוררות** (1899), שהיה מיטב יצירתה, עורר סערה ציבורית. הוא תאר באהדה אשה המגלה עד כמה חונקים אותה כבלי נישואיה, ומהי עוצמתה המינית. הקהל נזדעזע, וקייט שופן נודתה. כתביה נעלמו ממדפי הספרות, והיא מתה בשנת 1904 דחויה ובלתי ידועה.

דוריס לסינג

טילי אולסן

סילביה פלאת

אן סקסטון

נשים דנות בנשים הכותבות על נשים

מאת **אלפי מאיירהוף**

באוניברסיטת תל־אביב נערך ב־20.12.83 דיון בנושא נשים וספרות בהשתתפות עשר נשים וחמישה גברים חברי הסגל האקדמי, ושתים־עשרה סטודנטיות בלבד, וחבל.

את הדיון פתחה ד״ר חנה וירט־נשר, שהעלתה את השאלה, האם אנו באמת יודעים מה זה לקרוא או לכתוב כאשה, והאם נוכל אי־פעם לדעת זאת. וירט־נשר ציינה, שההיסטוריה שינתה את ראיית העולם של האדם המודרני. במיוחד נחלשה בספרות המערבית התפיסה של הגברים כחזקים מהנשים. אין עוד מקום לאבטיפוסים דוגמת פנלופה הסבלנית, גריזלדה המתייסרת, חוה המפתה, ביאטריצ׳ה המעניקה השראה או הדודה פולי המבישה. כיום נוצר מרחק ביקורתי בינינו לבין הסיפורים, המסתמכים על התפקוד המסורתי של הנשים לפי הבנת הגבר.

הנשים כיום, לאור נסיון חייהן, קוראות ביתר ביקורתיות, והן חשות שהן נתונות בשתי תרבויות, זו השלטת וזו הכופרת, כמוהן כיהודי בתרבות הנוצרית. וירט־נשר הוסיפה, שהפמיניזם הקורא תגר על ביטויי כוח, השפעה וסמכות ביחסי אנוש וביצירת התרבות, מהווה תנועה פוליטית. הביקורת הפמיניסטית מצטרפת לכל יתר הגישות לאמנות, הנובעות מתחושות עמוקות שמעוררת החברה, בין אם מתוך דחף דתי בין אם מתפיסה מוסרית.

וירט־נשר המשיכה ודנה בסוג אחר של ביקורת פמיניסטית — חקר האשה כסופרת. וכאן עולה השאלה, האם יש הבדלים בכתיבת נשים, ולפי אילו קני־מידה עלינו לשפוט ולבקר נשים סופרות.

ד״ר קרן אלקלעי־גוט לא התייחסה ישירות לשאלות אלו. היא הקדישה את דבריה למשוררות אמריקאיות במאה העשרים, שעד לפני שנים לא רבות לא זכו להכרה. אמילי דיקנסון, לדוגמה, לא היתה ידועה עד 1924. אלקלעי־גוט הוסיפה שבזמן מלחמת העולם הראשונה ולאחריה, פרט לגרטרוד שטיין, אמי לויל ומינה לוי, כתבו המשוררות כגברים הפונים לגברים. הנושאים שהעסיקו אותן היו חוויות ״אוניברסאליות״ והן התעלמו מנשים.

אולם, בשנות העשרים חל שינוי. אלינור וילי, עדנה סנט וינסנט מילי ואחרות כתבו על חייהן הפרטיים, והדגישו את רוח החופש שנעשה בתוכן. אולם בכך לא היה די כדי להתגבר על תסכולן כנשים וכמשוררות. הנה לדוגמה אחד משיריה של אלינור וילי בתרגום חופשי:

״אני, בהיותי אנושית, לבד נולדתי.
אני, בהיותי אשה, כבד עולי.
אני חיה; כי אני סוחטת מאבן את מעט המזון שאקבל״.

זוהי יצירה נועזת, על אף שהיא מסתירה בין מלותיה יותר משהיא מגלה.

על תפקיד המשוררת אמרה לואיז בוגן בשנות הארבעים: ״למשוררת יש תפקיד מיוחד במינו ויעד יקר. ברגע זה, בתקופה החסרה את האמת והוודאות המלאה אין האשה צריכה להתבייש ולנסות להחזיר לעולם באמצעות עבודתה חלק מן הלב האובד שלנו״.

את כמה מהמשוררות, דוגמת אן סקסטון וסילביה פלאת, מאפיינת ההתבודדות, והתוצאה היא חוסר קומוניקאציה עם החברה בכלל, ״שירה המביסה את עצמה״. ההינתקות של המשוררות וסופרות בשלהי המאה העשרים ממסגרות פטריארכאליות חרשה תלמים כה עמוקים בנפשותיהן, עד שאיבדו את שיווי המשקל, ונפלו קורבן לרגשי אשמה עמוקים.

החיפוש אחר פתרון ביחסי אנוש, והיציאה מתוך תאי הבידוד של הסטריאוטיפ הנשי אל החופש בעולם שווה זכויות, שולח משושים לשירה החדשה.

ב״לשון אחרת״ כותבת מארג׳ פירסי על יחסים חדשים בין המינים:

״נאמר כי נהיה שווים, גבר ואשה חדשים.
אולם לאיזה גבר אשווה לפני חוק, משפט או נוהג.
רחמי שייך למדינה, שְתולָה עלי שם של גבר.
שווים אנו, אם כך. נבנה לעצמנו כל לילה ויום,
מחדשים בלי הרף מה שהרחוב הורס.
שווים אנו, רק אם גם אתה תיפתח על ציריך הכבדים
ותניח לאהבתך לבוא חופשית חופשית למקום, שלעולם לא יהיה מבטחים,
למקום שלעולם לא תוכל לשלוט״

כמיהתה של האשה לרגשי אחווה שינתה את שירתן של המשוררות. הן מנסות להזדהות עם אחיותיהן, לקשור את עצמן לאלה שהיו בעבר, ולהפוך לנציגות של המין הנדכא, ולא רק ליחידות הלוחמות בעד עצמן.

בהמשך הדיון דיברה ד״ר לנטה מאוניברסיטת נאטאל על ג׳יין אוסטין והפמיניזם. ג׳יין אוסטין, כסופרים אחרים בני־זמנה, הדגישה את הצד הנשי, הסובל, אשר יחד עם קווי אופי חביבים יוצר את הגיבורה, **במיוחד אם הדמות חסרה נסיון** חיים או מוגנת יותר על המידה על־ידי הקרובים לה. אולם, להבדיל מסופרים בני־זמנה, גרסה ג׳יין אוסטין, שלמרות החולשות הללו, ״נשים וגברים בני אותו מעמד מסוגלים לקשר שווה ערך, ויש להעניק רוח והשפעה בחברה לפרטים שראויים לכך, בלי להתחשב במינם״.

אוסטין מדגישה אצל כל גיבורותיה את התבונה המוסרית ואת הכנות בגישתן לפתרון בעיותיהן האישיות או החברתיות, בין אם ניחנו בבגרות נפשית מלכתחילה, בין אם רכשו אותה מנסיון חייהן. בני משפחת ברטהם, לדוגמה, משנים את גישתם זה לזה ולחברה הקרובה בזכות מהימנותה וכושר שיפוטה של פאני (״פארק מנספילד״). כך מדגישה אוסטין את הענקת הכוח לאדם כגמול על ערכו, בלי להתחשב בגיל או במין.

לנטה תופסת את ספרה של אוסטין כדוגמה לנשיות, הלוחמת בפסיביות המוצהרת, כדי להוכיח את צדקתה ואת מקומה במשפחה ואולי אף בחברה. לכן מצטיירת בעיניה ג׳יין אוסטין כסופרת עם מסר פמיניסטי.

גם אם פירוש כזה של אוסטין מאולץ מעט, אין ספק, שעצם קיומו של דיון בסוגיה החשובה של נשים וספרות הוא כשלעצמו מסר פמיניסטי חשוב: נשים דנות בנשים הכותבות על נשים.

על ספרים וספרות

בנות חוה
בנות לילית

מאת ברברה סבירסקי
הוצאת "המין השני"

על ידידות ועל סולידאריות בין נשים

הנוסח שלהלן היא הגירסה הראשונה של פרק זה מתוך הספר

•

האם נוטות נשים להתיידד אחת עם רעותה, או שמא מעדיפות הן חברתם של גברים? האם נכון הוא כי נשים לא כל כך אוהבות נשים, וכי הן נוטות "לבגוד" בידידותיהן הטובות ביותר? ומעבר לכך — האם נוטות נשים להתאחד ולשתף פעולה בינן לבין עצמן בעת הצורך, או שמא מעדיפות הן לדאוג כל אחת למעמדה ולענייניה היא, בנפרד?

כדי להתייחס לשאלות בדבר ידידות וסולידאריות בין נשים, יש להקדים ולהזכיר שני גורמים: ראשית, מעמדן של הנשים בחברה בת־זמננו נחות לעומת זה של הגברים; שנית, לנשים בחברה שלנו אין, על פי רוב, תוכן־חיים עצמאי משל עצמן; החל מגיל הבגרות מתמקדים חייהן של הנשים סביב הגברים שאיתם הן קשורות: במאמץ לשאת חן בעיני מחזר, בנישואין, בטיפוח הבית המשותף, בהולדת הבנים והבנות ובגידולם, בעידוד וקידום תכניות החיים של הגבר, ולעתים גם בהקלת העומס הכלכלי המוטל עליו, על־ידי יציאה לעבודה לשם השגת "משכורת שנייה". במלים אחרות: הגבר ותכניותיו מהווים את תוכן החיים הממשי והעיקרי של האשה.

כאשר כך הם פני הדברים, יחסי ידידות בין נשים הם בעלי ייחוד משל עצמם — ושונים מיחסי ידידות בין גברים. גברים מתיידדים זה עם זה במסגרות המכשירות אותם לקראת הגשמת תכניות החיים שלהם — כמו מסגרות לימודיות, או במסגרות שבהן הם מגשימים הלכה למעשה את תכניות החיים שלהם, כמו מקום העבודה; הקשרים בין גברים מתבססים על הידיעה של הידידים, ושל כל הסובבים אותם, כי כגברים, עוסקים הידידים ב"דברים החשובים" שבחיים. נשים לעומת זאת, מתיידדות בתנאים שבהם ברור כי תוכן חייהן ייקבע בעתיד על־ידי הגברים שלהם הן עתידות להינשא. ידידות בין נשים היא ידידות במסגרת מעמד חברתי משותף, ונחות מזה של הגברים: נשים מתיידדות על פי רוב מתוך ידיעה של כל הנוגעים בדבר כי הן, כנשים, עוסקות בדברים ה"פחות חשובים" בחיים.

יחסי שיתוף־הפעולה בין נשים נקבעים גם הם על־ידי מעמדן ותוכן־חייהן של הנשים בחברה בת־זמננו: עצם השאלה של שיתוף פעולה עולה לגבי נשים, ולא לגבי גברים, שכן מעמדם העליון של הגברים מעוגן וממוסד כבר במערכת החוקים והמוסדות החברתיים השונים, ואין עליהם להתאמץ במיוחד כדי לשמור אותו. נשים, לעומת זאת, נזקקות לעתים קרובות ביותר לשיתוף פעולה ולתמיכה הדדית, בשל פגיעותן הרבה בחברה הנוכחית. אך לא רק זאת: אם וכאשר תחלטנה נשים לפעול, לא רק למען שמירה על זכויותיהן במסגרת החברה הקיימת, אלא גם למען יצירת חברה שונה, בה תוכלנה לפתח תכני־חיים עצמאיים, ודאי הוא שתזדקקנה למידה גבוהה של תמיכה הדדית ושיתוף פעולה בינן לבין עצמן.

על סולידאריות ושיתוף פעולה

האם מעמדן של הנשים בחברה שלנו, וקשרי־הידידות המתפתחים ביניהן במסגרת מעמד זה, מהווים גם בסיס ליחסי סולידאריות ביניהן? השאלה היא, באיזו מידה יוצרים מצבי החיים המשותפים של נשים לא רק ידידות אלא גם תחושת אחדות בין נשים, **כנשים**.

"תחושת אחדות" או "סולידאריות נשית" נגדיר כתחושה שנשים חייבות לעזור אחת לרעותה בגלל היותן נשים — בגלל השתייכותן לקבוצה העומדת כקבוצה מול קבוצה אחרת, הגברים, ששולטת בחברה; תחושה זו צריכה לבוא

לידי ביטוי בפעילות שמטרתה להגן על הנשים כקבוצה, ולקדם את מעמדן בחברה.

התחרות על חסדיהם של הגברים גורמת להחלשת קשרי הידידות בין נשים. התחרות הנוצרת עקב התלות בגברים מקשה גם על היווצרותה של תחושת אחדות בין נשים. תחרות זו תורמת לדיכויין של הנשים על ידי הגברים בשיטת "הפרד ומשול". היא מטשטשת את חוש הניתוח של הנשים, כך שהן רואות לנגד עיניהן רק את המתחרות — ולא את מארגני התחרות, הגברים, הקובעים מי תהיינה ה"מנצחות" ומי ה"מפסידות". ה"מפסידות" נוטות לייחס את "הפסדן" לחולשות אישיות שלהן — כיעור, חוסר השכלה וכיוצא באלה — ולא למבנה הבלתי־שוויוני של החברה. גם ה"מצליחות" מייחסות את מזלן לתכונות אישיות שלהן — יופי, לדוגמא — ולא לכך שפשוט שפר עליהן מזלן במשחק המנוהל כולו על ידי גברים.

"ההצלחה" מונעת מן הנשים לראות את עצמן כשייכות לקבוצת אוכלוסייה שלמה המנושלת מרוב המשאבים ומרוב התגמולים של החברה. האשה המצליחה רואה את הישגה כהישג אישי בלבד — ונוטה לשמור על התגמולים לעצמה בלבד; היא מפנה את גבה אל אחיותיה. דוגמא מובהקת לתופעה זו הן נשים אשר תודות לאפשרויותיהן הכלכליות, כישוריהן, מאמציהן או מזלן מגיעות להישגים בולטים או לעמדות בכירות בעולם הגברים — בשוק העבודה או בזירת הפוליטיקה. על פי רוב קורה שאשה כזו חשה שהיא "שונה" מנשים אחרות ומייחסת את עצם הצלחתה ל"שוני" זה. מה טיבו של "שוני" זה? פשוט, התחושה של האשה המצליחה שהיא דומה לגברים יותר מאשר לנשים. אשה כזו רואה בעצמה — ואחרים גם הם רואים בה — תכונות "גבריות": אינטליגנציה, אומץ, שאפתנות, נחישות דעת, תושיה. אשה כזו תתגאה ב"גבריות" הפנימית שלה, ותנסה להבליט את ההבדלים בינה לבין נשים אחרות. כשם שיהודי מזרחי בישראל מנסה להיראות ולהתנהג כמו אשכנזי, שכן האשכנזים הם השולטים בישראל, כך מנסות נשים השואפות להצליח בעולם הגברי להיראות ולהתנהג כגברים. כשם שמזרחיים "מצליחים" רבים מתכחשים לבני עדתם, כך גם מתכחשות נשים "מצליחות" רבות לבנות־מינן.

בעייתן של נשים אלה היא, שגם כאשר הן משיגות את מטרתן, אחיזתן במעמדן המיוחד חלשה למדי. ראשית, מספרן מועט יחסית: במצב בו ההסדרים והמוסדות החברתיים ממקמים את הנשים בעולם משלהן — עולם הבית והמשפחה — רק מעטות מצליחות "לעבור" או "להסתנן" אל עולמם של הגברים. העובדה שהן יוצאות דופן יוצרת את הצורך להתאמץ ביותר שאת, כדי "להוכיח את עצמן". שנית, ה"שוני" שלהן שריר וקיים רק כל עוד הן מחזיקות בעמדה המוצלחת: ברגע שבו הן מאבדות

אותה הן שבות להיות נשים ככל הנשים, ללא כל ייחוד.

התלות בגברים מקשה גם על היווצרות תחושת־אחדות במצבים שבהם תחושה כזו נראית טבעית ביותר. דוגמא בולטת לכך הוא מקום העבודה. במקומות־עבודה שבהם נשים קשורות זו לזו מעצם טיבה של העבודה, כגון בהוראה או בסיעוד, מתפתחים יחסי־קירבה בין נשים עובדות יותר מאשר במקומות בהם מפריד תהליך העבודה בין העובדות, כגון בניקיון, בייצור או בזבנות. אך גם כאשר העבודה יוצרת קשרים הדוקים בין נשים עובדות, אין היא מובילה אצלן בהכרח לתחושת סולידאריות קבוצתית. בתור עובדות שכירות תלויות הנשים בדרך כלל בגברים, שהם המעסיקים, המנהלים, ומעניקי היתרי־העבודה. בנוסף על כך, העובדה שנשים כה רבות עובדות במקצועות ״נשיים״, כגון פקידות, הוראה או מזכירות, הופכת אותן לברות־החלפה זו בזו: עובדת שאינה נושאת חן בעיני הבוס ניתנת להחלפה בעובדת אחרת בלא מאמץ גדול, ומבלי שהדבר יגרום נזק כלשהו למשרד, למפעל או למוסד. התחושה של עובדות רבות כי הן מועסקות בזכות הבוסים הגברים ולא בזכות ערכן וכישוריהן מונעת במקרים רבים את התפתחותה של תחושת אחדות בין נשים עובדות; כל אשה חוששת למקום העבודה שלה.

גם ההבדלים המעמדיים השוררים בחברה, המפרידים בין בורגנים ופועלים, מקשים על היווצרות סולידאריות נשית, שכן הם חוצצים בין נשים המשתייכות למעמדות שונים. ביטוי מוחשי ביותר לחיץ זה אנו מוצאות במקרה של שני עיסוקים ״נשיים״, המפגישים בין נשים ממעמדות שונים: העבודה במשק־בית, והעבודה הסוציאלית. העבודה במשק־בית מפגישה את העוזרת עם בעלת־הבית. המפגש הוא על רקע עבודה שהיא ״נשית״, על־פי ההגדרה השוררת בחברה שלנו: נקיון הבית וסידורו. לכאורה, יש כאן מקום למפגש המאפשר ידידות ותחושת־אחדות. למעשה, זהו מפגש המדגיש את המרחק בין שתי הנשים. ההכנסה של בעלה מאפשרת למעסיקה להגדיר את עבודות־הבית — המוטלות, על־פי המסורת החברתית עליה — כעבודות קשות ומלוכלכות, ולשכור לשם ביצוען אשה אחרת. העוזרת, מצידה, מוכנה לעשות עבודות אלו, שעבורן יש לה, כאשה, כישורים ״טבעיים״, שכן בעלה שלה אינו משתכר מספיק למחייתם. האשה העוזרת עושה את העבודה של האשה המעסיקה — אך לא כהושטת עזרה בין נשים, אלא כעבודה תמורת שכר, המעידה על ההבדל המעמדי בין השתיים. המעסיקה היא עדיין אשה, על כל הכרוך בכך (עובדה — היא זו האמורה לפקח על עבודת העוזרת), אלא שמעמד בעלה מאפשר לה ״להשתחרר״ מהעבודה המוטלת בדרך־כלל על נשים. העוזרת גם היא אשה — אך אשה ממעמד נמוך, עובדה המובלטת על ידי כך שהיא חייבת לעשות את העבודה המלוכלכת שהמעבידה אינה מוכנה לעשות בעצמה. בין שתי נשים כאלה יכולה לעתים להיווצר ידידות, אך קשה להעלות על הדעת סולידאריות נשית ביניהן (ראי מסגרת בעמוד 33).

דבר דומה מתרחש ביחסים בין העובדת הסוציאלית ולקוחותיה, שהן בדרך־כלל נשים. גם מפגש זה הוא על רקע עניינים ועיסוקים הנחשבים בחברה שלנו לנשיים: הטיפול בילדים, היחסים עם הבעל, הטיפוח של הבית (עצם תפקידה של העובדת הסוציאלית הוא ״נשי״: הוא כרוך בהענקת סעד לזולת — דבר שבחברתנו נחשב ל״נשי״ ו״אמהי״). העובדת הסוציאלית אמורה להנחות בכל העניינים הללו את האשה הפונה אליה ולעזור לה במשא ומתן שעליה לנהל בנושאים אלה עם הרשויות. אלא שהנחיה ועזרה אלה לא מוצעות כמחווה של סולידאריות בין נשים, אלא כשירות של ״מומחית״ שמוצאה בדרך־כלל ממעמד גבוה, שבאמתחתה תעודה ממוסד להשכלה גבוהה, ואשר מאחוריה עומד כל המנגנון והעוצמה של המדינה, לאשה שמוצאה בדרך־כלל ממעמד נמוך, החסרה ידע והתמצאות בנבכי המנגון המדינתי, והתלויה במנגנון זה כדי לקיים אורח־חיים מתקבל על הדעת. כתוצאה מכך, המפגש בין השתיים אינו מעודד יחסי קירבה ותחושת־אחדות. רגשי הידידות והסולידאריות של העובדת הסוציאלית מופנים אל העובדות הסוציאליות האחרות, אך לא (חס וחלילה!) אל הלקוחות. את בעיותיה של הלקוחה אין העובדת הסוציאלית מפרשת כבעיות הנובעות מהיותה אשה — כמותה עצמה — אלא כבעיות הנובעות מחוסר השכלה, מהכנסה נמוכה, או ממוצא תרבותי ״נחות״. באשר לעובדת הסוציאלית עצמה — עמדת הכוח והעליונות שיש לה ביחס ללקוחותיה נותנת לה תחושה של חשיבות, תחושה שאותה אין היא יכולה לחוש לעתים קרובות בחברה שלנו, בה ערכה כאשה אינו גבוה. המשרה שלה, השולחן המשרדי שלה, ״שיקול הדעת״ שהיא מפעילה, ועצם העובדה שפונות אליה נשים השופכות בפניה את צרותיהן ומבקשות ממנה סיוע — כל אלה נותנים לה תחושה שהיא שונה מן הנשים הפונות, ושווה יותר מהן. כל אלה גם מפריעים לה לראות, שהבעיות של הנשים הפונות הן בעצם דומות לבעיותיה שלה — וכי כל ההבדל ביניהן נובע מהשתייכותן למעמדות שונים. העובדת הסוציאלית משיגה את תחושת החשיבות שלה על חשבון נשים אחרות: ככל שהיא שווה יותר, הלקוחות שוות פחות; ככל שהיא חשובה יותר, הן שוות פחות. עמדת הכוח של העובדת הסוציאלית משחיתה אותה כאדם — וכאשה. כמובן, אין זה מן הנמנע שבמקרים מסוימים יתפתחו יחסי ידידות בין עובדת סוציאלית לבין אשה הפונה אליה — אך הסיכויים שתיווצר תחושת אחדות ביניהן הם קלושים ביותר.

בחברה שלנו — כמו ברוב החברות בנות־זמננו — פועלים ארגוני נשים אותם ניתן לראות כ״איגודים מקצועיים״ של נשים, דהיינו, כארגונים שמטרתם להגן על זכויותיהן של נשים ולקדם את ענייניהן בחברה. ארגון נעמ״ת הינו דוגמא אחת: זהו ארגון שאכן דומה ביותר לאיגוד מקצועי במובן המקובל של המלה, והוא אף מסונף להסתדרות העובדים הכללית, מסגרת־הגג הגדולה ביותר של איגודים מקצועיים בארץ. דוגמא נוספת

היא ויצ״ו, ארגון הנשים העצמאי הגדול ביותר בארץ. מה ניתן ללמוד מפעילותם של ארגונים אלה ביחס לתחושת־אחדות וסולידאריות נשית? נראה שהלקח הוא לא חד־משמעי: מחד גיסא תורמים ארגונים אלה ליצירת קשרי ידידות ושיתוף־פעולה בין נשים בנות רקע חברתי דומה; אולם, בעת ובעונה אחת הם תורמים להדגשה ולהעמקה של ההבדלים הקיימים בין נשים בנות רקע חברתי שונה, ובכך הם מהווים מכשול בעד היווצרות סולידאריות כלל־נשית. הבה נבחן לדוגמא את הפעילות של ויצ״ו (ארגון נשים ציוני בינלאומי, בראשי תיבות) — ארגון של נשים אשכנזיות ברובן המכריע, הנשואות לגברים בעלי מעמד כלכלי מבוסס. ויצ״ו מפעילה מעונות יום וגני־ילדים, פנימיות לילדים ובתי־ספר לנערות, בתי־אבות, לשכות לסיוע משפטי, וחוגים לנשים (רבים מן הדברים שייאמרו להלן נכונים גם ביחס לנעמ״ת, המפעילה מוסדות דומים, בנוסף על פעילות איגוד־מקצועית מקובלת).

בויצ״ו קיימת ״מחלקה למעמד האשה״ ו״לשכות משפטיות בענייני משפחה״ ובנעמ״ת קיים ״אגף למעמד האשה״. קשה שלא למצוא אירוניה בכך: שני ארגוני הנשים הגדולים, המבוססים והעשירים ביותר, במקום לעסוק **כל־כולם** בשינוי מעמד האשה בחברה הישראלית, מייעדים את המלאכה ל״מחלקה״ ול״אגף״. אין עדות טובה מזו לעובדה שויצ״ו ונעמ״ת אינם ארגונים החותרים בראש ובראשונה לשינוי מעמד האשה הישראלית בחברה. שכן למה הדבר דומה? למצב שבו היה צה״ל מקיים ״מחלקה ללחימה״, או ״שלום עכשיו״ — ״אגף לשלום.״

מוסדות החינוך של ויצ״ו אינם שונים ממוסדות חינוך אחרים, והם מהווים למעשה חלק ממנגנון החינוך הממלכתי. כבר לפני שנים טענה תחיה בת־אורן כי בהפעילם מעונות ובתי־ספר מקצועיים לנערות, מבצעים ארגוני הנשים, למעשה, את תפקידה של הממשלה. בת־אורן מצאה כי אין שום סיבה מיוחדת מדוע יפעילו דווקא ארגוני הנשים מוסדות כאלה, והציעה כי הארגונים הללו יתמקדו בעתיד במאמצים ישירים לקידום מעמדה של האשה בארץ (תחיה בת־אורן, **שיחרור האשה לאן!** הוצ׳ בוסתן, תל־אביב, 1975).

לתכניות הלימודים במוסדות של ויצ״ו אין שום תוכן ייחודי. אין מלמדים בהם דבר שיתרום לקידום האחדות בין נשים, או לשינוי מעמדן של הנשים. אין כל הבדל בין צורת הארגון של מעונות ויצ״ו וגני הילדים שלה, ובין אלה של העיריות; אין כל הבדל בין תכניות הלימודים בבתי־הספר של ויצ״ו, ובין אלה של משרד החינוך או משרד העבודה. בתי־הספר לנערות של ויצ״ו מקנים מקצועות ״נשיים״ מסורתיים: תפירה, פקידות, כלכלת־בית. אין אלה מיומנויות אשר תבאנה תועלת לנשים עצמן בשוק העבודה, אלא מיומנויות אשר תועלנה לבעליהן העתידים של הנערות, כאשר הן תהפוכנה לעקרות־בית.

לא רק זאת, אלא שהמעונות של ויצ״ו בנויים כך שהם תואמים בעיקר את צרכיהן של נשים בנות המעמד הבינוני. ראשית, הם מכוונים לפי יום עבודה של מורות, ולא מביאים בחשבון את שעות העבודה של עובדות־ייצור או של נשים העובדות במשרות מפוצלות. שנית, למרות שהמעונות מיועדים לשרת את האשה העובדת, למעשה רק משפחה בעלת־אמצעים יכולה לנצל את המעונות בכוחות עצמה; למרות ההנחות הניתנות לפי משכורתה של האם, משפחות דלות־אמצעים נזקקות לתגמולי־סעד כדי להסדיר את ילדיהן במעונות. בצורה זו הופכה ויצ״ו לגורם המזין את מנגנון הסעד.

הלשכות המשפטיות של ויצ״ו אמנם מושיטות סיוע לנשים הנזקקות לו, אך עושות זאת במסגרת המוסכמות החברתיות המקובלות כיום בכל הנוגע ליחסים בין גברים ונשים, ולמוסד המשפחה; בכך הן משרתות למעשה את האינטרסים של הגברים, שהם הנהנים העיקריים מן המצב הקיים. היועצות מרבות להטיף מוסר לנשים הבאות אליהן לייעוץ, ושופטות אותן על־פי קני־מידה בהם משתמשים הגברים: האם האשה נאמנה לבעלה, מסורה לילדים ולבית, צייתנית, מתפשרת, מתחשבת בבעל, וכיו״ב. המדיניות המוכרזת של הלשכות היא לנסות ולהשכין ״שלום בית״. לאמיתו של דבר אין הלשכות מגינות על זכויות האשה — אלא על מוסכמות החברה.

אך לא רק זאת: מעמד הסיוע המשפטי משמש גם כהמחשה של החיץ הקיים בין היועצת לבין האשה הזקוקה לסיוע. זהו מפגש הדומה ביותר לזה שבין העובדת הסוציאלית והפונה אליה. היועצות המתנדבות מנסות לעזור ״מלמעלה״ לנשים הזקוקות לסיוע, ללא תפיסה כללית של מעמד האשה בחברה, או של מבנה היחסים בין נשים ובין גברים. על פי רוב הן רואות את עצמן כעובדות סוציאליות המטפלות בנשים נחשלות — נחשלות המוכחת מעצם העובדה שפנו לסיוע.

בהקשר זה מן הראוי לציין, כי הלשכות לסיוע משפטי הוקמו בשנת 1922, במסגרת ״התאחדות נשים עבריות לשיווי זכויות בארץ־ישראל״. כאשר נוסדה ה״התאחדות״ לא היתה לנשים זכות הצבעה, לא למוסדות הלאומיים ולא לרשויות המקומיות של היישוב היהודי, ומטרתו הראשונה של הארגון היתה להשיג ״זכות בחירה לכל יהודי בישראל בלי הבדל מין ומעמד״*. הלשכות המשפטיות של ה״התאחדות״ לא הסתפקו

* שרה עזריהו, **התאחדות נשים עבריות לשווי זכויות בארץ ישראל: פרקים לתולדות תנועת האשה בארץ 1947־1900**, הקרן לעזרת האשה, חיפה, 1977, עמ׳ 18.

במתן ייעוץ בלבד, כדוגמת הלשכות המשפטיות של ויצ"ו כיום; הן עשו זאת כחלק ממאמץ כולל להשפיע על ממשלת המנדט ועל בתי־הדין הרבניים לשנות את החוקים ואת הנוהלים הנוגעים לענייני אישות, כדי לשמור על זכויותיהן של הנשים. אחרי קום המדינה חדלה ה"התאחדות" מלהתקיים כארגון, והלשכות המשפטיות שלה עברו אל ויצ"ו. במסגרת ויצ"ו הפכה פעילות הלשכות ממאמץ פוליטי למען שינוי מעמד האשה, ל"עבודה סוציאלית" בעיקר.

במצב הקיים כיום, אין הלשכות משמשות מוקד לאחדות בין נשים, מכיון שהן אינן מאורגנות כדי להיאבק למען שינוי בחקיקה או בהסדרים החברתיים, ומכיון שהן מדגישות את השוני בין הנשים הזקוקות לסיוע ובין הנשים המעניקות אותו. למעשה משרתות הלשכות את הנשים המפעילות אותן, יותר משהן משרתות את הנשים הפונות לסיוע, שכן נשות ויצ"ו "מוכרות" באמצעות הלשכות את אורח החיים שלהן עצמן — אורח חיים של משפחה ממעמד מבוסס, שבה הבעל הוא העובד ומפרנס בעוד האשה מתמסרת לטיפול בבית, בבעל ובילדים, ולעתים גם עובדת מחוץ לבית, בעיקר כאשר מתאפשר לה להתפנות מעבודות הבית.

ולבסוף, גם החוגים שמקיימת ויצ"ו עבור נשים משרתים, למעשה, מטרה דומה: לקדם ולשמר אורח חיים אשר נקבע על־ידי גברים ואשר מגולם בפועל בחיי משפחה — לרוב אשכנזית — מן המעמד הבינוני. החוגים מעניקים לנשים מיומנות בעבודות המסורתיות של נשים נשואות: גידול ילדים, תפירה, עבודות־יד שונות המיועדות להידור הבית, בישול, ושיטות שונות לטיפוח היופי. כל הפעילויות הללו מהוות, כמובן, עבור המשתתפות הזדמנות להכיר ולהתיידד על בסיס של עניין משותף. יחד עם זאת הן גם תורמות להפרדה בין נשים ממעמדות שונים, שכן הן מעמידות כאידיאל מיומנויות וסגנון־חיים המשותפים רק לחלק קטן ומוגדר ביותר של הנשים בארץ. בחיפה, למשל, ויצ"ו הינו ארגון של נשי שכונות הכרמל המבוססות: רוב פעולות ויצ"ו נערכות על הכרמל, ורוב פעילות ויצ"ו מתגוררות שם.

גם בתוכן הפעילות שונים החוגים של ויצ"ו מאלה של ה"התאחדות". לדברי שרה עזריהו, ממייסדות ה"התאחדות", היתה אחת המטרות של הארגון: "לאפשר לאשה ללמוד ולהכיר את מצבה החוקי ואת מעמדה במשפחה ולעזור לה לראות באור הנכון את התפקידים האחראיים, שהיא ממלאה כאם הבנים וכעקרת הבית". במהלך שנות העשרים והשלושים היוו הרצאות על מצבה המשפטי של האשה את עיקר הפעילות התרבותית של ההתאחדות. בשנים 1942־1943, נערכו ברוב סניפי ההתאחדות קורסים על "זכויות האשה לפי החוק העברי". בנוסף על קורסים אלה אורגנו גם חוגי עיון ב"תולדות התנועה הבינלאומית של האשה ובזרמי התנועה בתקופתנו אנו".* אך מרגע ש"העבודה התרבותית" של "ההתאחדות" עברה לויצ"ו, הוסט הדגש מדיון על זכויות האשה אל הכנתה לתפקידיה כאם וכעקרת בית.

פמיניזם וסולידאריות נשית

תחושת־האחדות הנוצרת אצל נשות ויצ"ו היא בעלת משמעות מוגבלת למדי: זוהי אחדות בין נשים השייכות לאותו ממעמד חברתי והפועלות במשותף במסגרת המוסכמות החברתיות הקיימות, מבלי לנסות לשנות את מעמדן של הנשים — כלל הנשים — בחברה. אולם, האם יכולות נשים להתאחד ולפעול פעולה אשר תשנה מן היסוד את המבנה החברתי הקיים, ותיצור חברה שבה ישרור שוויון בין המינים, ובה תוכלנה נשים לפתח תכני־חיים עצמאיים משל עצמן?

פעולה כזו היא מטרתן של אותן תנועות נשים אשר קמו בארצות שונות בשנות הששים והשבעים — התנועות הפמיניסטיות. גם בארץ יש פמיניסטיות רבות. כמו הפעילות של "התאחדות נשים עבריות לשווי זכויות בארץ־ישראל", גם הפמיניסטיות מנסות להיאבק למען חברה שוויונית, בה מעמדה של האשה יהיה שווה למעמדו של הגבר. לכאורה, נשים אינן עשויות להתנגד למטרות מעין אלה; למעשה, נשים רבות חושדות בפמיניזם ומתנגדות או סולדות מנשים פמיניסטיות. במלים אחרות — המאבק לשוויון בין נשים וגברים איננו מעורר בהכרח תחושת־אחדות, והפמיניזם איננו מעורר בהכרח סולידאריות נשית.

מדוע?

ראשית, עצם המונח "פמיניזם" מעורר חשד בשל היותו זר. למרות שהמלה הצרפתית "פאם" אין פירושה אלא "אשה", מעורר המונח "פמיניזם" מחשבות לא על נשים, אלא על דברים רחוקים וזרים להוויה היום־יומית של הנשים בישראל. הסיומת של המונח דומה ל"איזמים" אחרים: פאשיזם, קומוניזם, סאדיזם — מלים שהן בדרך־כלל בעלות משמעות שלילית.

התדמית שהודבקה לפמיניסטיות באמצעי־התקשורת תורמת לעמדה השלילית כלפיהן מצד נשים רבות. נשים הדוגלות בפמיניזם מוצגות באמצעי־התקשורת כ"גבריות", או "מסרסות", או "לא־מוצלחות", או "מכוערות", או פשוט כ"לא נחמדות". אומרים עליהן שהן שואפות להפוך את הנשים ל"גבריות", שהן "שונאות את הגברים", שיש להן "בעיות מיניות", או שיש להן "בעיות עם גברים".

נראה שעיקר ההתנגדות מצד נשים רבות נובעת מן החשש מההשלכות של

המשך בעמוד 33

* שם, עמ' 82־83.

אושר שאול

מאת לאה נחמן
הוצאת אל"ף, 1983

ספר השירים "אושר שאול" של לאה נחמן מבשר את צמיחתה של שירה נשית ישראלית רחוקה מקריית הספר. לאה נחמן היא ספרנית באוניברסיטת חיפה. היא אינה בת חסות של אף אחד מן העורכים הבולטים. היא כותבת שירה באיכות גבוהה, ומוציאה אותה לאור בכוחות עצמה.

שיריה של נחמן נסבים על קיום נשי־אנושי אוטונומי, קשר אל האם (השיר "ביום ההולדת שלי את בכית", עמ' 37) ויחסים אינטימיים עם גבר. "אני מצפה", היא מציגה את עצמה בשיר הראשון, "מאופקת, עצבה". לאמירות כמו "כל כך רציתי פרחים", או "כל כך רציתי להיות יפה" היא מקנה משמעות אירונית. מצירופים אלו ואחרים נשמעת ביקורת נגד ההטיה הנפשית שנשים עוברות בחברה. בשיר הראשון יש גם ניסיון להגדיר אהבה במושגים חדשים: "זאת לא היתה אהבה... זה היה לחוש בהירה וברורה", וזאת בניגוד לערפול הסטריאוטיפי המסומם, המיוחד לנשים מאוהבות.

נחמן מעזה להעלות דיסהרמוניות בקשר בין המינים, שכמוהן לא מצאנו בשפע אצל משוררות ישראליות אחרות; לדִיגמה: "בסוף הוטלנו על יצוע דוקרני". את מעשה כתיבת השירה היא מתארת כך: "ופכרת מתוכך כמעט בחימה, את השירים שלך ילדת בַלהות של אשה". יש כאן התייחסות לכעס נשי, תיאור אמין של הקושי ליצור יש מאין במלים — "פכרת". דימוי יפה אחר הוא "כאב מבליח מתוכי כמו נרות שעווה" (עמ' 13).

השירה של נחמן פשוטה, בהירה, מובנת ומקורית, ואיכותה מושגת לא פעם באמצעות מימד ההפתעה, מלה או משפט לא צפויים: "הדממה מכלה אותי, אני זקוקה לדמעות אך היא מותירה אותי ללא רוח חיים". יש לה עיצובי לשון חדשניים בשפה העברית, להעברת תחושות קיומיות נשיות מובהקות של חוסר ביתיות בעולם, כמו הדימוי: "העיר מאוטרת, עיר מחותלת ברגלים, אבוכַת המון".

יש בשירים בגרות והשלמה עם הפגיעות האופייניות, ניפוץ ציפיות, שבהן מולעטות הנשים ביחס לקשר אינטימי עם בן המין השני: "הן תביני שהידיים שתלשו בגסות פרחים שבך, שרוטות ומצולקות".

"בנשמתי מלבינים קירות", כותבת נחמן, "ואף שאיני מצפה לאושר מתמשך, אני מקווה שיסגרו עלי לא באחת, שאוכל להסתגל מחדש". התמודדות קיומית אוטונומית כזו מהווה מקור לשאיבת כוח, גבורת נפש, הייתי רוצה לכתוב — אשת נפש. מלבד רגישות כללית־אוניברסאלית נקייה מפניות המבוטאת בשירים: "אנשים מחייכים מנַמרים כתמי כאב מורְתָפים בעריַת נפשם".

נורית כהנא

טנזי

מאת: קלייר לקהאם
תרגום ובימוי: דוני ענבר
בית לסין, תל־אביב

דבר מוזר קרה ל״טנזי״, מאת **קלייר לקהאם**, בדרכה אל בימת בית לסין בתל־אביב. הצגת־הפאב הפמיניסטית, שעניינה המאבק בין המינים, הפכה אצלנו ל״מחזמר־רוק״ המלגלג על הענין הפמיניסטי והופך את העימות המרכזי בהצגה לגימיק קופתי זול.

״**טרפורד טנזי** הטורפת״, הנאלצת להתגושש כדי לזכות בפיסת זכות אלמנטארית, איננה ״דונה אידאלה״ של לקהאם. להיפך. קלייר לקהאם, המעידה על עצמה שהיא סולדת ממחזות אלימות הן במציאות והן על הבמה, מתריעה נגד קבלת האלימות כתנאי בל־יעבור להענקת זכויות לנשים. ״ראו מה מעוללת לנו תרבותכם האלימה״ — מוחה קלייר לקהאם, ובאמצעים בימתיים בלתי שגרתיים מציגה את העימות בין המינים כמציאות יומיומית הנכפית על הנשים. בעימות זה הגברים מנצחים תמיד, אך לא משום עליונותם אלא משום שהנשים אינן מנסות אפילו להחזיר מלחמה שערה. טרפורד טנזי מחזירה מלחמה שערה וראו מה קורה.

טנזי, נערה ליברפולית טיפוסית, מעזה לחלום על מציאות אחרת מזו שהחברה מועידה לה, אך דרכה להגשמת חלומה סוגה במהלומות פשוטן כמשמען. הכל מתייצבים נגדה — הוריה, מחנכיה, חברתה ״הטובה ביותר״ ולבסוף גם בעלה, **דין מחץ** הבוגדני. טנזי המפוכחת ״תופסת את הפרינציפ״ ויוצאת להתמודדות ארוכה, שתכריע את הכף בינה לבין בעלה: המנצח בהתמודדות זו יוכל להמשיך בקריירה עצמאית ואחראית; המנוצח יישאר בבית ויסתפק בתפקיד עקרת־בית. טנזי מנצחת. בעלה — ועימו גם הקהל חובב ההתערבויות — מקבל ברוח ספורטיבית את תוצאות העימות האלים... זו שפתם של מבקרי הפאבים, שצלצול פעמוני שחרור האשה זר לאוזנם, וקלייר לקהאם האמונה על שפה זו מצליחה להעביר את המסר שלה.

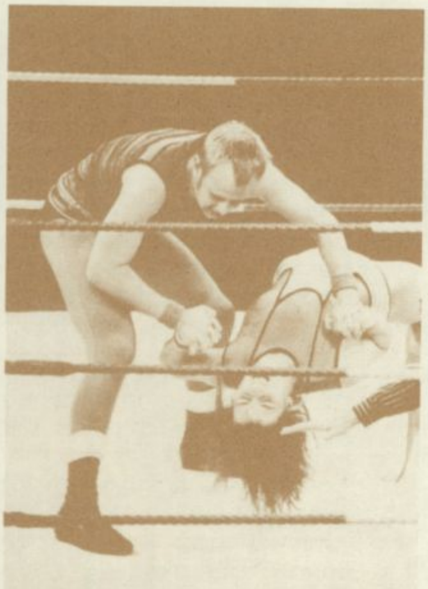
קלייר לקהאם, שאת צעדיה הראשונים בתיאטרון עשתה כמחזאית־בית של להקה ליברפולית, כתבה את ״טנזי״ כהצגת־פאב מובהקת. המחזה האחרון שחיברה עבור להקתה נחל כישלון, והפעם נהגה לקהאם ביקורת עצמית קטלנית. כל רפליקה, כל תו וכל פרט נבררו בקפדנות טרם ששובצו בהצגה. תוצאות המאמץ הזה ניכרו היטב בדיאלוגים, שבסביבתם הטבעית נשמעו שנונים ונועזים; במלאכת הבימוי הססגונית, פרי רוחה של **לו ווקפילד**, שחקנית מחברות הלהקה, שנבחרה לביים את ההצגה; בפזמונים, שלחניהם ״הושאלו״ מ״כרמן״ של **ביזה** (ורק בגלגול מאוחר יותר זכו למוסיקה מקורית); בסצינות ההיאבקות, שנסתייעו בהדרכתה המיומנת של המתאבקת הבריטית **מיצי מילר**; בבחירת התפאורה, שעוצבה כזירת היאבקות מסוייגת חבלים כיאות; ובניצול מירבי של הנתונים שסיפק הפאב עצמו — האווירה הקולנית, הקהל המצופף סביב הבמה הקטנה והיעדר מחיצות בין השחקנים והצופים— נתונים המשווים מראה טבעי לשחקניות המשוטטות בין הקהל ומפטפטות בעליזות עם הצופים, שבמהלך הערב יגמלו להן בשיתוף־פעולה נלהב. על רקע זה נראית הצגת ״טנזי״ — ממש כפי שגורקי מגדיר הצגה טובה — לקונית, דינמית וגדושת עלילה.

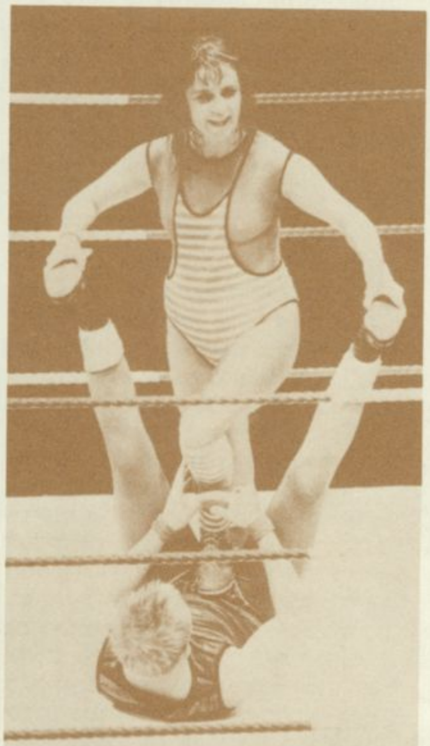
בבית לסין בתל־אביב, שקנה לו שם של מרכז תרבותי מכובד, שוררת אווירה אחרת. בקבוק בירה וחופן חטיפים קלויים אין בהם כדי להשרות בין כתליו את אווירת הפאב השכונתי; גם קהל המבקרים במקום שונה. הקהל המקומי, חרף הכנתו המוקדמת בכלי התקשורת, זע באי־נוחות בולטת על מושבו, נבוך כליל מתשומת־הלב הפתאומית שהורעפה עליו מצד השחקניות. אלה סובבו באולם בלבושן השפנפני ונראו נבוכות בעצמן (בהמשך הערב התאוששה **נירה רבינוביץ**, שהתבלטה ביכולתה כקומיקאית, וזכתה לאהדה חמה יותר מן הקהל). גם על הבמה, שאמנם עוצבה כזירה, לא שפר חלקה של ההפקה המקומית.

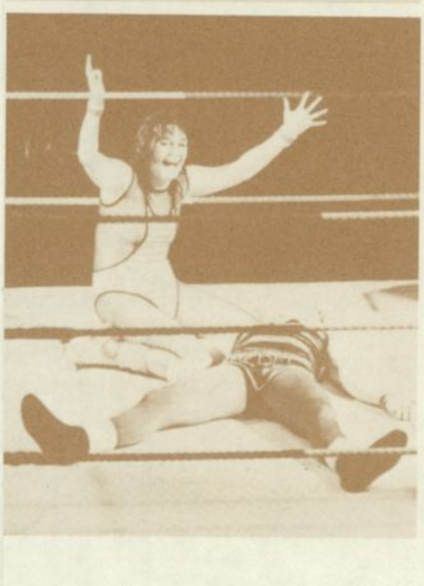
״טנזי״, בתרגומו ובבימויו של **דוני ענבר**, היא קומדיה סוחטת צחוקים המשופעת בקלישאות נבובות ובמהלומות גסות־לשמן. טרפורד טנזי, במהדורתה התל־אביבית, נראית ונשמעת אנכרוניסטית ובלתי אמינה לחלוטין, כשהיא מתריסה לעבר אביה ״אני רוצה קריירה״. בליברפול גועה הקהל בצחוק לשמע התרסה זו. הקריירה היחידה שהצופה הליברפולי יכול לדמיין עבור אשה מתמצה בתשובתו של האב: ״נישואים הם הקריירה הטובה ביותר שאפשר לקנות בכסף״. בתל־אביב מאבדת התרסה זו משנינותה — נערות שוחרות־קריירה הן חזיון נפרץ במקומותינו.

גם יתר הדמויות במחזה אינן מתיישבות עם הנוף העכשווי, כמתחייב ממחזה בן זמננו. לשופט הגרוטסקי אין כאן אח ורע, אפילו בזירות ההיאבקות (שבעצמן נדירות אצלנו); אמה של טנזי היא ניגודה המושלם של ה״יידישע מאמע״ שהורגלנו אליה; דין מחץ, הגברבר המתיימר לייצג את אונותו הרב־פלאית של הזכר המצוי — מגוחך ומסליד לעומת חיוניותו השופעת של הצבר, אף שהאחרון איננו נעדר שחצנות גברית.

על רקע אילוצים בלתי נמנעים אלה, הופך המחזמר הפמיניסטי של לקהאם, שעוקצו ניטל ממנו בתל־אביב, לפארסה

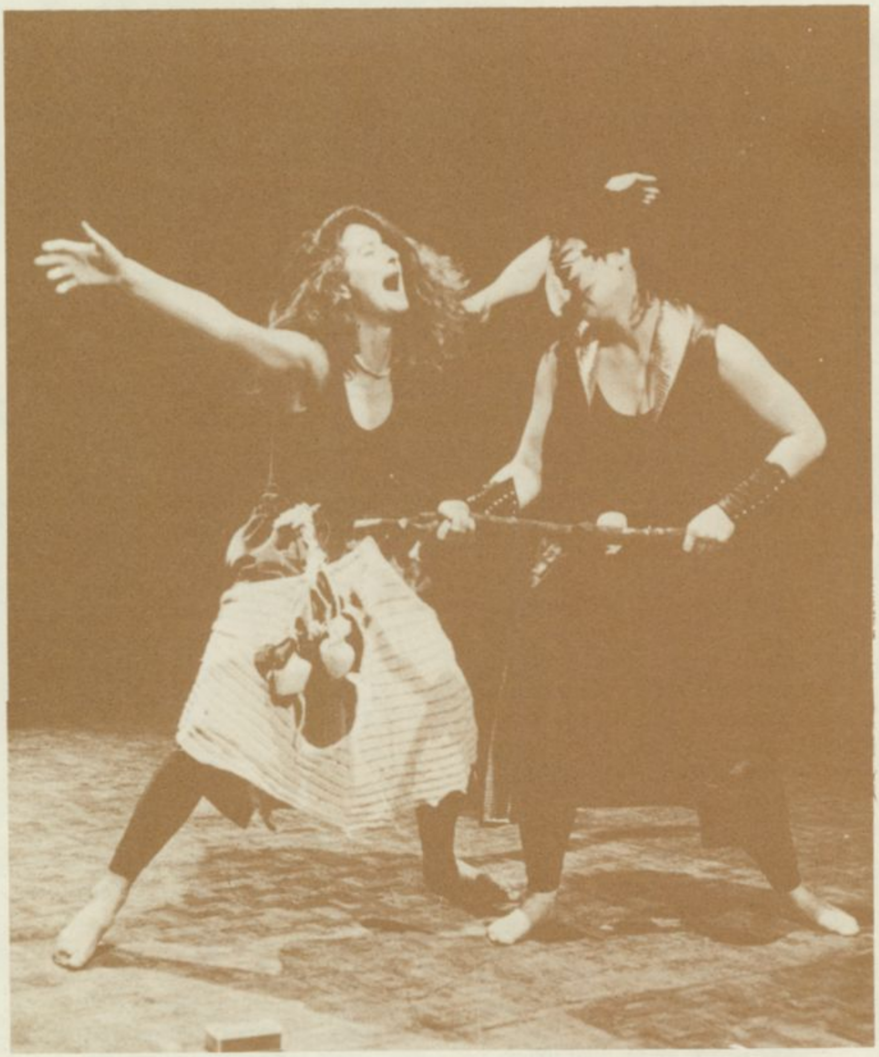

וולגארית שיש בה יותר מן הלעג מאשר בדיחות הדעת.

הדראמה האמיתית בבית לסין התרחשה מחוץ ל"חבלי הזירה". זו פעם ראשונה, למיטב ידיעתי, שקהל צופים מקריים נחלק ספונטאנית לשני מחנות, שעם כל ההומור שבדבר, התמודדו זה כנגד זה — גברים, שוויתרו לשעה על מעטה הנאורות הליברלית וחשפו צפונות־לב חשוכות; ולעומתם יצאו חוצץ נשים נסערות, שהרקע הקליל מתיר את חרצובות לשונן. המסיכה, סמלו הישן־נושן של התיאטרון, נשלה מעל פניה הצדקניות של החברה, ופניה נצצו בחרון־אף אותנטי, מלוכד באיבתו, שש לאיד או מבליע מפח־נפש.

בתל־אביב — מה שהוחמץ על הבמה התרחש בקרב הצופים היושבים באולם.

יוכי בן־שלום

היפות שהיינו

מאת: תיאטרון הנשים האנגלי "סקארלט הארלטס"

ההצגה "היפות שהיינו", של תיאטרון הנשים האנגלי סקארלט הארלטס (הפרוצות בשני) פתחה צוהר לתיאטרון אחר, אחר מבחינת הביצוע, הצורה והתוכן.

ההצגה מעלה את סיפורן של שתי נשים, המאושפזות בבית־חולים פסיכיאטרי: סטלה האגרסיבית, הקוראת תגר על המימסד הרפואי, ומרי המסווגת כמאנית־דפרסיבית. בינן לבין עצמן הן משחזרות את עברן המשותף של הנשים, ומוצאות מקבילות בין מצבן הנוכחי למצב הנשים שנרדפו כמכשפות בימי־הביניים. מאבקן הוא המאבק המשותף לכל הנשים.

שלוש חברות הלהקה הצליחו לשכר את חושי הקהל בשלל דימויים, במיגוון אפקטים בימתיים ובביצוע וירטואוזי, ששילב מסכות ובובות ענק. בדפים שחולקו לקהל תוארה ההצגה כמבט חדש על כישוף ופסיכיאטריה, אולם אנו זכינו ביותר: מבט חדש על תיאטרון, המשלב בתוכו אלמנטים מתחומים שונים של אמנות הבמה — משחק, תנועה, מחול ופנטומימה.

ביום שני (12.12.83), לאחר הצגת "היפות שהיינו" במוזיאון תל־אביב נפגשתי עם חברות הלהקה, שלי גרהם, סוזן פקסטון וגאיה שאו בחדר ההלבשה הקטן שבירכתי המוזיאון.

שלי: זו היתה הפעם האחרונה שהעלינו את ההצגה "היפות שהיינו".

הפעם האחרונה? מדוע?

סוזן: השנה העלינו כבר הצגה אחרת, ואנחנו מתכננות הצגה נוספת בינואר. אולם הוזמנו לארץ עם "היפות שהיינו" על־ידי סטיב סלומון, שראה את הופעתנו בדנמרק.

שלי: בארץ העלינו את ההצגה שש פעמים, וערכנו שתי סדנאות.

אילו סדנאות, ולמי הן היו מיועדות?

שלי: נתנו סדנאות בתיאטרון פיזי (תיאטרון תנועה), סדנה לשחקנים וסדנה לנוער.

סוזן: חלק גדול מזמננו מוקדש לסדנאות.

מה אתן מעבירות בדרך כלל בסדנאות?

סוזן: אנו מרבות בעבודה על שיווי משקל, איזון. אנו עובדות בעיקר עם נשים. נשים חושבות שהן יותר מדי כבדות, ועל כן אי־אפשר להרים אותן, או שהן חושבות שהן יותר מדי חלשות, ולא תצלחנה להרים מישהי אחרת. בעזרת תרגילי שיווי משקל ופיתוח הכוח אנו בונות את הביטחון, ונותנות לנשים את התחושה שהן יכולות להשתמש בגופן בדרכים ובצורות שונות.

האם אתן עוסקות רק בסדנאות תנועה?

סוזן: חלק מהסדנאות מוקדש לפנטומימה וחלק לאקרובטיקה.

גאיה: ערכנו גם סדנאות להכנה ועבודה עם בובות ומסכות.

סוזן: כשהיינו בקופנהגן, נתנו סדנה לנשים, שמעולם לא הופיעו על במה, ובתום הסדנה הן הופיעו בתיאטרון רחוב, בחיזיון שנמשך שעתיים תמימות.

במה, אתן חושבות, תורמות הסדנאות לנשים? האם הן מביאות להרגשת שחרור?

סוזן: מבחינה מסוימת זה משחרר. הסדנה מקנה לנשים גישה חופשית לנשים.

כיצד אתן מתקיימות? האם אתן מקבלות תמיכה?

סוזן: מועצת העיר לונדון תומכת בנו כל עוד אנו מופיעות ופועלות בתחומי העיר.

מה הביא אתכן לפמיניזם ולעבודה משותפת?

גאיה: קשה לומר איפה בדיוק צמחו הדעות הפוליטיות.

סוזן: ב־1972, מיד אחרי שנישאתי, ראיתי מודעות על התארגנות של קבוצות נשים. החלטתי לנסות להצטרף לאחת הקבוצות. כשפגשתי נשים אחרות שדיברו על נושאים פמיניסטיים, הרגשתי שהן מבטאות את רחשי לבי. באופן מקרי שמעתי על מיליוני הנשים שהומתו בציד המכשפות, וחשבתי לעצמי: זה המון! אבל מדוע נשים? מדוע היו אלו דווקא הנשים שנרדפו? חיפשתי חומר על הנושא, קראתי על הזוועות, אולם לא מצאתי תשובה לשאלה שהטרידה אותי: מדוע נשים? מדוע רצחו דווקא נשים? ואז ראיתי סרט על ניתוח מוחי כמו זה שעושים לסטלה בהצגה "היפות שהיינו", והדברים התבהרו. החלטתי שעלי לעשות משהו. השטח שלי הוא המשחק,

וחיפשתי נשים נוספות, שיחד איתן אוכל להתבטא במדיום הקרוב אלי, התיאטרון.

גאיה: סוזן ואשה נוספת החליטו להקים קבוצת תיאטרון. שלי הצטרפה אליהן, ויחד הן החלו לעבוד על ההצגה ״היפות שהיינו״. בשלב זה הצטרפתי אני (התחום של גאיה הוא בובות).

סוזן: הקבוצה הוקמה בעצם, כדי להעלות את הצגת ״היפות שהיינו״. בעקבות ההצלחה, המשכנו יחד בהצגות נוספות.

האם ההצגות האחרות דנות באותו נושא?

סוזן: אנו קבוצת תיאטרון פמיניסטית. כל ההצגות שאנו מעלות הן פמיניסטיות. המחזה שהעלינו השנה שונה מ״היפות שהיינו״. הוא דן באשה, החיה במקום זר לה, איטלקייה באנגליה. המחזה עוסק בבעיותיה ובמאבקיה הפנימיים, ומציג אותם דרך חלום שהיא חולמת, ושבו מופיעות שלוש דמויות המייצגות את הראש, את הגוף ואת התחושות.

מהיכן אתן שואבות את החומר?

סוזן: כל החומר שאנו משתמשות בו בא מאיתנו. הוא נובע מחוויות אישיות שלנו, ומבוסס על מחקר שאנו עושות בעצמנו.

שלי: המחזה ״היפות שהיינו״ מבוסס על מחקר שעשתה סוזן ועל חוויות אישיות שלה ושלי. סוזן עברה הפלה, ואני שהיתי תקופה קצרה במחלקה פסיכיאטרית בבית־חולים. אמנם הסיבה לאשפוזי לא היתה הסיבה שבגללה אושפזה סטלה, גיבורת ההצגה ״היפות שהיינו״, אולם חלק מהמתואר בהצגה חוויתי ביום הראשון לשהייתי בבית־החולים. הסיפור של סטלה הוא בעצם חוויות לילי הראשון בבית־החולים.

גאיה: החומר הוא החומר שלנו. ועל־כן הוא קרוב ללבנו. אני מניחה שנמשיך בדרך זו.

האם ניתן להעלות את ההצגה לקהל בארץ בעברית, עם שינוי מקום ההתרחשות?

סוזן: ניסינו להוסיף טיפת יהדות: כאשר מרי מספרת בהצגה על הווסת, היא אומרת, שהיא נידה; אולם הקהל לא הבין. חשבו שזו מלה אנגלית לא מוכרת.

ומה עם ההמשך?

שלי: אנו עומדות להעלות הצגה חדשה על אונס.

מדוע אונס?

סוזן: קשה לדעת מדוע בוחרים בנושא מסוים.

גאיה: זה הדבר הקיצוני ביותר, אולם הוא תוצאה הגיונית של התרבות שלנו, המעודדת אלימות נגד נשים.

מעשי האונס התרבו בארץ ביותר משלושים אחוזים בתשעה החודשים האחרונים.

שלי: אני חושבת שכל אשה נאנסה בחייה. אפילו הטרדה ברחוב היא צורה מסוימת של אונס. אנחנו גם עורכות השוואה בין אונס של נשים ואונס כדור הארץ, כך שבעצם אנו מסיימות בדבר הכללי ביותר.

אראלה דאור

״היום שאחרי״ — תחושה של חוסר־אונים

שואה גרעינית על הבד

אנו נוטים לפחד בעיקר מפני הלא ידוע. האם זוהי הסיבה שהאיום הגרעיני אינו מקבל את תשומת הלב הראויה בחיי היום־יום שלנו? האם משום שאנו יודעים כבר שואה גרעינית מהי, לאחר הירושימה ונאגאסקי, אין אנו נוקטים צעדים למנוע אותה? האם חוסר האונים שלנו בהחלטות גורליות לעתיד העולם מונע בעדנו להרהר בנושא שאין מחריד ממנו, או שמא הפחד האמיתי שלנו הוא המוות האישי של כל אחד מאיתנו, ולא מותם של כל האחרים?

אין לי תשובה חד־משמעית על השאלות האלו, אבל כל ניסיון לגעת בנושא, לגרום לנו לחשוב עליו, נראה לי חשוב ואולי הכרחי. כזה הוא סרטו של הבמאי ניקולאס מאייר, ״היום שאחרי״, על־פי תסריט של אדוארד יום, שהוכן במקור לטלוויזיה האמריקאית. אצלנו, לצערי, הוא מוצג בבתי־הקולנוע, וזה יקטין מאוד את שיעור הצפייה בו.

״היום שאחרי״ הוא סרט על תושביה של קנזס סיטי יום לפני ויום אחרי הלחיצה על הכפתורים, שמפעילים את ראשי החץ הגרעיניים, המכלים את האיזור ותושביו. אלה שנותרו בחיים מצפים למוות שמביאה הנשורת הרדיואקטיבית. התחושה הנוראה ביותר שמצליח הסרט להעביר היא חוסר האונים של כל מי שנמצא בקרבת המטרה, הניתוק המוחלט והאין־מיפלט מהזוועה. פרט קטן, הנשים בסרט ״היום שאחרי״ היסטריות לחלוטין, מתמוטטות ואינן מתפקדות. אחת מהן אפילו דואגת לארוחה שהיא צריכה להכין לקראת חתונת בתה, בעוד בעלה דואג למחסה למשפחתו.

סרט אחר, הנוגע אך במעט בנושא הקרינה הרדיואקטיבית הוא ״סילקווד״ של הבמאי מייק ניקולס, על־פי תסריט מאת נורה אפרון ואליס הארלן. זהו סיפורה של קרן סילקווד, המבוסס על מקרה שאירע בארה״ב ב־1974. קרן סילקווד עבדה בחברה לייצור מוטות דלק גרעיני ונהרגה בנסיבות לא ברורות ביום שבו עמדה להיפגש עם עיתונאי מהניו־יורק טיימס, כדי למסור לו מידע על רשלנותה של החברה, שבה היתה מועסקת, באשר לשמירה מפני זיהום גרעיני.

מעניין לציין, שסיפורה של סילקווד מגיע לקולנוע עשר שנים לאחר המקרה, וגם ״היום שאחרי״ עבר תלאות רבות טרם הגיע אל הטלוויזיה והאקרנים. מעניין גם לציין, שלפני 18 שנה נתבקש פיטר ווטקינס על־ידי הבי.בי.סי. להכין סרט באותו נושא ולאחר שסיים את עבודתו נגנז הסרט. ״היום שאחרי״ אמנם לא נגנז, אך עורר מחאות אין־ספור מהימין בארה״ב טרם הוקרן.

האם יכולים סרטים כאלה לעורר אותנו מן הפסיביות ולגרום לנו לנקוט עמדה ואף לפעול? נדמה לי, שלמרות חשיבות הנושא שהם מעלים, אין בשני הסרטים ניתוח פוליטי מעמיק ונקיטת עמדה חד־משמעית, למרות התיעוד, המעניק אמינות למתרחש, בעיקר ״ביום שאחרי״. גם לאחר הצפייה אנו נותרים באותו מקום שממנו יצאנו, וכפי שאנו, הפמיניסטיות, יודעות, אין בעצם הצגת הדיכוי כדי לגרום לו להיעלם; כך גם הידע על סכנותיה של הקרינה הרדיואקטיבית לא די בו לפתור את הבעיה.

בשעה שאנו צופים פסיביים במה שעלול לקרות, מקיימות זה שלוש שנים קבוצות של נשים מישמרות מחוץ לבסיס חיל־האוויר האמריקאי של נאט״ו בגרינהם קומון, אנגליה, במחאה על התוכנית להציב טילים גרעיניים באיזור (כתבה מקיפה בנושא נביא בגיליון הבא של נגה). זוהי מחאה מתמשכת של נשים, שהביאה בעקבותיה מחאות נוספות ברחבי העולם על־ידי הקמת ״מחנות שלום״ מחוץ לבסיסים, המקרבים אותנו צעד נוסף לקראת פיתוח הנשק הגרעיני. חבל שאין דיווח נאות בכלי התקשורת על אירועים כאלו.

רחל אוסטרוביץ

על ידידות ועל סולידאריות בין נשים

המשך מעמוד 29

פעילותן של הפמיניסטיות. רוב הנשים בישראל נשואות, או שואפות להיות נשואות. בתור שכאלה, עיקר חשיבותן וערכן נובע מתפקידיהן בבית. כאשר מופיעות נשים הטוענות שלא כל אשה צריכה לשהות בבית, שרצוי שנשים תעבודנה מחוץ לבית, שלנשים זכות לשלוט בפוריותן הן, או שאשה אינה חייבת לחיות בצילו של בעלה — הן מעלות ספק באשר לערך חייהן של מרבית הנשים בישראל. כאשר הדברים נעשים מתוך תחושת "אין ברירה", או מתוך תחושה ש"ככה זה", או "אלה הם החיים", הרי יש טעם לסבל ולדיכוי של האשה, אולם, אם מסתבר שיש ברירה, וכי "זה לא חייב להיות ככה", הרי כל הסבל הוא לשווא. כאשר נוצר עימות מעין זה, עשויות נשים רבות להגן על צורת חייהן ולטעון כי "מטבע הדברים" אין אפשרות להסדר אחר עבור הנשים; בכך הן מוצאות הצדקה ל"קריירה" שלהן בתור נשים נשואות.

עימות מעין זה נוצר לא מזמן, בעת הפגנה שאורגנה לתמיכה באשה המצויה בתהליכי גירושין מבעלה. הבעל עזב את הבית וסירב לשלם מזונות לאשתו ולילדיו, וההפגנה אורגנה במטרה להפעיל עליו לחץ כדי שישלם את המזונות. המפגינות החזיקו כרזות, ועד מהרה נוצרה סביבן התקהלות של עוברות ושבות שהתעניינו בנושא והביעו את דעתן. בין המתקהלות בלטו נשים אחדות שהביעו התנגדות להפגנה בנוסח "מה זה יעזור! בשביל מה אתן עושות את זה! בעלי לא משלם לי מזונות מזה שנים, ושום דבר לא עוזר. אין מה לעשות! שום דבר לא יעזור לכן!" היו אלה נשים שלמדו להשלים עם מצבן. בעליהן לא שילמו להן מזונות, אך למרות זאת הן הצליחו לגדל את ילדיהן; היה קשה — אבל הן הסתדרו, איכשהו. עתה עומדת מולן צעירה האומרת שהיא לא מוכנה לעבור את אשר הן עברו, ולצידה מפגינות הטוענות כי ההפגנה אכן תאלץ את הבעל לשלם לאשה מזונות. אם צודקות המפגינות, הרי סיפור חייהן של המתנגדות להפגנה מפסיק להיות סיפור גבורה, והופך להיות סיפור של חוסר־תושיה. עד כה לא עלה בדעתן שיש להן ברירה, וכאשר קמה אשה ואומרת שיש ברירה, הריהי מפחיתה בכך מן הערך ומן הטעם של חיי האחרות. על כן הן מנסות להגן על סיפור חייהן, ולגנות את אלה שנאבקות לשינוי; לכן נשים רבות שלא מצאו סיפוק בעבודות הבית מוכנות להכריז כי מקומה של האשה הוא בבית; לכן, נשים שלא אוהבות לטפל בילדים טוענות שמעצם טבעה מתאימה האשה לטיפול בילדים; ולכן, נשים השונאות את בעליהן מוכנות להגן בפומבי על קדושת מוסד הנישואין.

נשים רבות מתנגדות לפמיניזם כיון שהן רגילות לכללי ההתנהגות של חברה, שבה ערכה ומעמדה של האשה נקבעים במידה רבה על־פי הופעתה החיצונית ועל־פי טיב קשריה עם גברים — ולא על־פי מעשיה היא. הן רואות את השימוש שעושות מודעות פרסומת בגוף האשה כמחמאה, ואין הן מבינות מדוע ישנן נשים המתנגדות לשימוש זה. לפי הבנתן, אם אי אפשר עוד להעריך אשה בגלל יופיה, בגלל תווי־פניה, או בגלל חיטוב גופה — מה עוד נשאר לה? הן מגינות על היופי כאמת־מידה, ועל השימוש שגברים עושים בו לצרכיהם — כולל צרכים מסחריים — כי אין הן יכולות להעלות על הדעת מצב שבו ערכה של אשה נקבע על־פי אמת מידה אחרת כלשהי.

גורם נוסף להתנגדותן של נשים לפעולותיהן ולרעיונותיהן של אלה השואפות להעלות את מעמד האשה בחברה, הוא הפחד משינוי. הן מעדיפות את הרע הידוע על הטוב הבלתי־ידוע. אולי הן גם חוששות מדרישות נוספות ומאחריות נוספת. מקובל לחשוב בחברה שלנו כי חלקם של הגברים קשה מזה של הנשים, שעבודה בחוץ קשה יותר מהעבודה בבית, שעול הפרנסה כבד יותר מעול הטיפול בילדים, שחיי הטורף קשים יותר מחיי הטרף; ייתכן שנשים רבות חוששות פן יתברר כי הגברים צודקים בטענותיהם אלה. גברים רבים אומרים כי מוטב שהנשים תהיינה מרוצות ממנת־חלקן בחלוקת העבודה הקיימת בין המינים; ייתכן שנשים רבות מסכימות איתם. רבות בוודאי חוששות, שמא חסרים להן הכישורים שהגברים מייחסים לעצמם, וחשות כי מוטב להיאחז באותם דברים המעניקים ערך כלשהו לאשה — היופי, ההתקשרות אל הגבר, הטיפול בבית — פן יגרמו השינוים המיוחלים להרעה במצבן של הנשים.

תופעת היאחזותן של נשים בערכים "נשיים" ובאורח־חיים "נשי" הינה עדות לכך שסולידאריות בין נשים איננה דבר "טבעי" ומובן מאליו. מעמדן הנמוך של הנשים בחברתנו הופך את הסולידאריות הנשית לתנאי הכרחי לשינוי! אך בו בזמן הוא גם יוצר מצב, שבו כל אחת נוטה לדאוג בראש ובראשונה למעמדה האישי.

עלינו — אלה הפעילות כיום לשינוי מעמדן של הנשים בחברה — לבחון היטב את היסודות להתקשרות ולאחדות בין נשים, כדי שנוכל לבסס את פניותינו ופעולותינו על תחושות קיימות. עלינו לגלות רגישות רבה לפחדים ולחששות של נשים שטרם פיתחו תודעה נשית, ולא לזלזל בתחושות אלה — כדי שנוכל לקרב נשים חדשות לרעיונותינו. עלינו ליצור אלטרנטיבות לערכים ולמוסדות הקיימים כדי שנהיה מסוגלות להראות לנשים כי אכן "יש ברירה", וכי התגמולים אותן הן עומדות להפסיד אינם שקולים לעומת תכני־החיים החדשים.

כיום לא מתנהל בקרב נשים דיון באשר למשמעות של העסקת עוזרות בית, אך לא תמיד היו כך פני הדברים: בסוף שנות העשרים, בעת המשבר הכלכלי החריף שפקד את היישוב, פנו חלוצות רבות לעבוד במשק־בית, והדבר עורר בעיות מצפוניות וחברתיות אצל אותן מעסיקות שהשתייכו גם הן למחנה החלוצות. ביטוי להתלבטויות אלה אנו יכולות למצוא בדבריה של אחת מאותן חלוצות־מעסיקות:

"פועלת השואפת לחיי עבודה ושוויון מקבלת לביתה את אחת מחברותיה כעוזרת והיא נעשית על־ידי זה לנותנת עבודה. הניגוד בין המנצל והמנוצל מופיע. אין להימלט מהחיכוכים הפעוטים. אני חוזרת הביתה עייפה אחרי יום עבודה קשה ומוצאת כי ביתי אינו מסודר למדי. אי־הנקיון מרגיז אותי, כי סידור הבית הלא הוא מחובתה של העוזרת. אבל העוזרת הזאת הלא היא גם חברתי, אשר בוודאי לא לשם זה באה ארצה, בכדי לנגב את האבק בביתי.

"אין אני רואה כל מוצא לנו, לבנות העיר. שתי דרכים לפני: או להניח את המקצוע ולהיות לעקרת בית שבעלה מפרנס אותה, או להיהפך מפועלת למעבידה (ח., "העוזרת בביתי", מתוך דברי פועלות, 1930, מצוטט אצל דבורה ברנשטיין, "השאיפה לשוויון: מעמדן והתארגנותן של נשים עובדות בעיר בשנות העשרים והשלושים". טרם פורסם).

צריך לומר כי נושא הסולידאריות הנשית בין המעסיקה והעוזרת עלה, במקרה שלעיל, במצב השונה מאוד מזה הקיים כיום בארץ: שתי הנשים היו חלוצות בעלות רקע חברתי ואידיאולוגי דומה, וממוצא דומה.

נשים בספורט

מהר יותר

מאת **דנה רוט**

כנערה צפו לה עתיד גדול בספורט, אך היא אינה מתייחסת לתקופה ההיא כאל שלב בקריירה. זה התחיל רק אחרי הלידות, היא אומרת. כשהיתה בת שבע־עשרה וחצי נישאה, ופרשה מהעיסוק בספורט. נולדו הילדים (שניים). היא הלכה לשמוע הרצאות בפסיכולוגיה, למדה תפירה ורצתה לחזור לרוץ. לא בשביל להתחרות, היא מציינת. מה שאפשר להבין מהסיפור הזה הוא, שהיתה לה תקופה של מעין התכחשות עצמית, נסיון גיחה לתוך הנורמה והציפיות החברתיות, אולי מתוך מחשבה שהכניעה ללחצים תקל עליה את החיים. זה לא עבד, כנראה. אחותה, **מזל**, הצעירה ממנה בארבע שנים, החלה להתאמן ולשבור את שיאי הנוער של אחותה הבכירה. "זה דירבן אותי", אומרת **זהבה שמואלי** לכתבת הירחון "מבט ספורט" (נובמבר, 1983).

זהבה שמואלי מחזיקה היום בשישה שיאים ישראליים בריצה למרחקים ארוכים (5 ק"מ, 10 ק"מ, 20 ק"מ, 25 ק"מ, חצי מרתון ומרתון). היא השתתפה בשבעה מירוצי מרתון, ומתכוננת להשתתף גם במרתון באולימפיאדה הקרובה בלוס־אנג'לס. הבעיה העיקרית שלה היא היותה אשה. "בעלה **צביקה**, נאבק עם כולם לפני מרתון הכינרת (הראשון שבו השתתפה) והמשיך להיאבק אחריו. הוא ציטט לעיתונות רופאים, הקובעים כי המרתון מזיק לבריאות. הוא גם הבין שהחיים שלו נעשים יותר קשים. שני פעוטות בבית, והאשה יוצאת כמעט כל אחר צהריים ומרבה לנסוע לחו"ל. הוא נלחם להשבת חייו לתיקונם. כשהתחתן, אומר מכר, הוא חשב שתהיה לו אשה שתבשל בבית ותהיה אמא לילדיו" (שם). אך הבעיות לא מסתיימות עם הבעל. המוסדות, המשקיעים הון עתק בענפי ספורט גבריים כמו כדורגל וכדורסל, חסרים משום מה את האמצעים לתמוך באצנית, שעשויה להגיע לתוצאות טובות ברמה בינלאומית.

בשנת 1928 הותר לנשים בפעם הראשונה לרוץ 800 מ' בתחרויות רשמיות. קבוצת אצניות שהתאמנו עד אז במירוצי 100 מ' ו־200 מ' נענו לאתגר, על אף שלא היו מוכנות לריצה כזו. הן החלו את המירוץ במהירות גבוהה מדי, ולא הצליחו לסיימו. התוצאה: 32 שנים עברו עד שהותר שוב לנשים להתמודד בריצה למרחק זה. נשים אינן מסוגלות לעמוד במאמץ כזה, היתה הדעה המקובלת. בשנת 1976 היה המרחק הגדול ביותר שהותר לנשים לרוץ בתחרויות רשמיות 1,500 מ'. לפני שש שנים דחה הוועד האולימפי הבינלאומי הצעה להתיר לנשים להתחרות במירוץ ל־3,000 מ', בטענה שזה "מאמץ גדול מדי". אך עשר שנים קודם לכן נאבקה **קתרין שווייצר** על זכותה להשתתף במירוץ מרתון (42 ק"מ), וסיימה בהצלחה. אחריה עשו זאת נשים רבות בהצלחה לא מבוטלת, ובכוחות משותפים הצליחו לשכנע את הוועד האולימפי לכלול מיקצה מרתון לנשים במשחקים האולימפיים הקרובים. באפריל השנה השיגה **ג'ואן בנוויט** במרתון בוסטון תוצאה מדהימה (2:22.42 שעות), שעד לפני שנים לא רבות נחשבה כתוצאה בלתי אפשרית אף לגברים. השיא העולמי לגברים עומד היום על 2:10.59 שעות, והפער הולך ומצטמצם. אך הישגה של בנוויט היה גדול עוד יותר מבחינה תקשורתית ותודעתית. במירוץ בוסטון צפו בשידור ישיר בטלוויזיה מאות אלפי צופים, והמצלמות התמקדו דווקא בה מכל אלפי הרצים. היה מרגש מאוד לראות את מלחמתה עם עצמה, עם כאבי השרירים, עם החום ועם העייפות, עד לקו הגמר. בעולם האתלטיקה מתייחסים לריצה זו כלריצה המרתקת ביותר בעשור האחרון, לא מעט בשל העובדה שהשתתפו בה נשים וגברים כאחד.

אין ספק שבעשור האחרון השתנתה הגישה ברוב הארצות כלפי עיסוקן של נשים בספורט. בארצות־הברית, למשל, יש תופעה חדשה יחסית של ערנות לנושא, וספורטאיות אחדות מלוכדות בשאיפתן לקדם את ענייניהן, מתוך כוונה, שבעתיד תוכל כל ילדה, שתרצה לעסוק בספורט, לעשות זאת ללא הפרעה. אם עד כה היו הנשים צריכות להיאבק קודם כל עם הביורוקראטיה הספורטיבית הגברית, כדי לקבל הזדמנות להוכיח את עצמן על המסלול, יש תקווה שבעתיד הלא רחוק תוכלנה הספורטאיות להתמקד בספורט. אך השינוי העיקרי שחל הוא ביחס החברה לעיסוק הנשים בספורט.

אסתר רוט־שחמורוב

ג'ולי מוס — אשת הברזל

ג'ולי מוס

זהבה שמואלי

השינוי מתחולל לעינינו, אך לעתים מאפילות עליו דעות קדומות, השוררות עדיין בחברה. אין ספק שלתנועת שחרור האשה היה חלק גדול בשינוי תדמיתה של האשה, אך כמה ספורטאיות תרמו בשטח זה יותר מכל. היו ספורטאיות שהעזו לסכן את מעמדן ולבוא לכלל עימות עם חוקיהן של אגודות הספורט, כדי לבטא את עמדתן: הטניסאית **בילי ג'יין קינג**, שהעזה לתבוע להתמודד עם גבר, במסגרת מאבקה להשוות את סכומי הפרסים הניתנים בטורנירים לנשים ולגברים; וכן האצניות שהתחפשו לגברים והתגנבו למירוצי המרתון. דוגמה אופיינית לאווירה לפני עשר שנים (והיום?) היא משחק הכדורסל בין שתי קבוצות של מכללות בארצות־הברית. כשקבוצת ברנרדינו הובילה בהפרש ניכר שלוש דקות לפני הסיום, הכניס המאמן למשחק את **סוזאן פאהמר**, כדורסלנית מצטיינת שהתאמנה עם הקבוצה. עם כניסתה למגרש הפסיקו כדורסלני סאן־דייגו את המשחק וירדו מהמגרש, בטענה שהקבוצה היריבה מזלזלת בהם ולועגת להם.

בשנים האחרונות אפשר למצוא נשים בכל ענפי הספורט, כולל מקצועות, שהם על טוהרת הכוח והסבילות. נשים מתחרות אפילו בטריאתלון, ענף ספורט מפרך, שכולל שחייה למרחק 3,840 מ', מירוץ אופניים למרחק 180 ק"מ וריצת מרתון. המונח "אולטרה אתלטיות" נכנס לאחרונה ללקסיקון הספורט בעולם, והכוונה לנשים (וגברים) המתחרות בריצת 100 מייל (160 ק"מ!), טריאתלון וכו'. השנה ריאיין הניו־יורק טיימס את האתלטית **ג'ולי מוס** במסגרת כתבת ענק על התופעה החדשה.

מוס היתה אלופת אתלטיקה באטלאנטה, ג'ורג'יה, שנשבעה שתינשא אך ורק לגבר שיהיה מסוגל לגבור עליה בריצה כלשהי. ב־6 בפברואר 1982 נרשמה מוס לתחרות "איש הפלדה" בהוואי. התחרות בנויה משלושה שלבים, המהווים מבחן עליון של סבילות: שחייה בים הגלי למרחק 3.8 ק"מ, רכיבה על אופניים למרחק 180 ק"מ ולסיום ריצת מרתון. ההפסקות היחידות המותרות הן לצורך החלפת בגדים. בסוף המירוץ הפכה מוס לגיבורת האירוע: כעשרים מטרים מקו הסיום היא התמוטטה, אך בעידוד הצופים גררה את עצמה על הקרקע במאמצים עליונים. בהתקרבה אל הקו הופיעה מאחור **קאתלין מקארתי**, ובריצה קלילה ורעננה עברה את מוס, והגיעה ראשונה בין הנשים. אין צורך לציין, שהשתיים הקדימו בסיום גברים רבים. מאבקה של ג'ולי מוס עם עצמה במטרים האחרונים הונצח על־ידי רשת הטלוויזיה איי.בי.סי., והיא הפכה לסמל של אשה צעירה, שסירבה להגביל את עצמה ואת גופה במגבלות שהחברה מטילה עליה. בראיון סיפרה מוס: "נשים מתחרות עכשיו. הן יכולות להיות עם שיער קצר, עם שרירים, ולהיות גם רזות וסקסיות. גברים יכולים לרוץ בסוף־שבוע עשרה מייל עם אשה לצדם, במקום לשחק כדורגל עם גברים כבעבר, כשלנשים הותר רק לעסות אחר־כך את שריריהם הכואבים".

מתברר, כי ככל שהמאמץ הנדרש לאורך זמן הוא גדול יותר, גדולה האפשרות שנשים תשגנה תוצאות טובות יותר מהגברים. כך, שיאי המהירות בחציית תעלת לה־מאנש (גם בכיוון אחד וגם הלוך וחזור) שמורים בידי נשים. בחודש יולי השנה יצאה **ג'ולי רידג'**, שחקנית בברודווי, למישחה יוצא דופן: היא הקיפה פעמיים את האי מנהטן בניו־יורק ב־12:23 שעות. **הראלד ג'ונסון**, הגבר בעל ההישג הטוב ביותר במישחה הקפת מנהטן, נשבר אחרי סיבוב ורבע, והפסיק. אומרת **דיאן נייאד**, שהיתה שחיינית אולימפית, הקיפה פעם אחת את מנהטן וחצתה את המרחק מקובה לפלורידה: "היום נוטלות נשים חלק בתרבות הכושר הגופני. התגלית של הכישורים הגופניים היא מרתקת ומשחררת. אשה שבעבר גידלה ילדים ועסקה בעבודות הבית מתאמנת כיום לריצות של 42 ק"מ".

המעניין הוא, שבכל התחרויות, שנועדו לבדוק את כוח הסבל והיכולת הגופנית הנערכות כיום, נוטלות נשים חלק כשוות בין שווים, ומרתקות את תשומת לבם של כלי־התקשורת. מקומן של הנשים בספורט הולך והופך מקובל לא רק במיקצים מיוחדים לנשים, אלא אף בתחרויות משותפות עם גברים. בתחרויות אלה המאבק הוא לא רק עם יתר המתחרים, אלא קודם כל מאבקו של הספורטאי עם גופו ועם כוח רצונו. במירוץ ל־160 ק"מ, שנערך השנה, ניצחה בין הנשים **דונה הדסון** בת ה־35 בזמן 15:31.56 שעות. שנה קודם לכן היה השיא לנשים 18:36.23 שעות, וקבעה אותו **סו מדאגליה**, שהגיעה הפעם שנייה. דהיינו, תוך שנה שופר השיא ביותר משלוש שעות.

ג'ולי ליץ' — אלופת טריאתלון בסיום הריצה

אליסון ראו — טריאתלון ראשון של המרתוניסטית

מהר יותר

על זווית הקיו ורפואה לספורטאיות

סיכה מוזהבת של זוג נעלי ריצה זעירות מעטרת את דש מקטורנה הכחול של ד״ר מונה שנגולד, גינקולוגית ספורט. ״אחי נתן לי את הסיכה, כשנרשמתי למרתון הראשון שלי ב־1977. לפני כן נהגתי לרוץ במשך שנים, אך מעולם לא השתתפתי במירוצים. במרתון הזה הייתי בסוף השורה, אך לא נשברתי. נשים רבות מרגישות, שאם אי־אפשר לנצח, עדיף לא לרוץ כלל. הגישה הזאת מדכאת את רצונן להתעמל, שעה שקיימות סיבות טובות, לא רק רפואיות, שהן תעסוקנה בספורט״.

שנגולד מנהלת את מרכז הספורט הגינקולוגי היחיד בארצות־הברית, במסגרת בית־חולים ניו־יורקי. היא בת 34, רופאה, ופרופסור־חבר למיילדות ולגינקולוגיה במרכז הרפואי קורנל. היא בחרה בתת־התמחות רפואית חדשה זו, בגלל מודעותה הגוברת לבעיות גינקולוגיות מיוחדות הקשורות בספורט. ״רפואת ספורט נשלטה תמיד על־ידי קרדיולוגים, ורק מעט ידוע על השפעת ההתעמלות על מערכת הרבייה. אני התחלתי לרוץ בעת לימודי בקולג׳, והייתי פוגשת הרבה פעמים אצניות, שסבלו מבעיות בריאותיות. גיליתי שיותר ויותר נשים רוצות לדעת מה השפעת ההתעמלות על המחזור החודשי ועל ההריון״.

כשהחלה בעבודתה המעשית, טיפלה שנגולד בספורטאיות רבות, והכירה יותר ויותר את בעיותיהן המיוחדות. המעניין הוא, שעד כה, על אף הפיכת הספורט והאימון הספורטיבי לענפים כמעט מדעיים, לא היתה התייחסות רצינית להבדלים הגופניים בין גברים ונשים. המסקנות שהוסקו לגבי גופו של הגבר נחשבו מתאימות גם לגבי גופה של האשה, ובהתאם לכך תוכננו האימונים והותאם הציוד הספורטיבי. ג׳ון רובינסון, מתמחה במורפולוגיה של הרגל, קובע כי ״שום מחקר גדול ומעמיק על פציעות לא הפריד בין גברים לנשים. לכן, איננו יכולים לטעון שיש הבדל. לעומת זאת, ישנם הבדלים אנטומיים בין שני המינים, במיוחד בזווית הרגליים יחסית לאגן במפרק הירך. דבר זה גורם, ככל הנראה, לנשים לרוץ באופן שונה״.

ברפואת הספורט מתמקדים כיום בחקר מה שמכונה ״זווית הקיו״, הנראית כמוקד של בעיה, שגורמת לנשים רבות סבל וקשיים בריצה, הרבה יותר מאשר לגברים. ככל שהזווית גדולה יותר, גדלה ההסתברות של פציעה. רוב הפציעות בריצה הן תוצאה של סיבוב כף הרגל פנימה, והזווית הגדולה יותר אצל הנשים מגדילה את הסכנה שזה אכן יקרה. זו כנראה הסיבה לכך שנשים נפגעות בתדירות גבוהה יחסית בצורה זו. ד״ר קיירשטיין, רופא מקונטיקוט, המטפל ברגלי ספורטאים וספורטאיות, מסביר: ״בגלל האגן הרחב שלהן, נראה שנשים באות במגע עם הקרקע בזווית חדה יותר מאשר גברים, והן צריכות להניח את כף רגלן על הקרקע בצורה שונה, כדי להשיג דריכה יציבה. זה משפיע על הברך, הירך והאגן, ואפילו על החלק התחתון של הגב״.

כדי להתגבר על בעיה זו ואחרות, המיוחדות לנשים, יש צורך לחזק קבוצות שרירים מסוימות, שעד כה הוזנחו מחוסר ידיעה ותשומת לב. כמו כן, בתוכנית האימונים של ספורטאיות לא נכלל במשך שנים אימון במשקולות, וזה גרם לחוסר פרופורציה בין חלקי הגוף השונים. אצניות היו בעלות שרירי רגליים מפותחים, אך חלק גופן העליון היה מוזנח יחסית, וכתוצאה מכך נפגמה יציבתן בעת הריצה. כמו כן התברר, שנעלי הריצה היו מותאמות לרגל הגברית ולמבנה השרירים והעצמות שלה. רק לאחרונה גילו שנעלי ריצה של אשה צריכות להיות שונות לגמרי, כדי למנוע פציעות וגם לשפר את התוצאות. אמנם בעבר נהגו לייצר נעליים לנשים, אך מה שייחד אותן היה הצבע: ורוד, אדום וכו׳. כיום יש מפעלים לייצור נעלי ספורט, שמעסיקים עובדי מחקר מיוחדים, כדי להתאים את הנעל לצרכים המיוחדים של גוף הספורטאית. שונו מבנה העקב ורוחב הנעל. התגלה עוד, כי מאחר שנשים קלות בדרך כלל מגברים, הן אינן זקוקות לריכוז של חומר רך במרכז הנעל, שעלול לגרום לבעיות של יציבות בריצה, בעיקר לנשים, הנוטות לסובב את כף הרגל פנימה.

אין ביטחון, שאחרי ככלות הכל תגענה הנשים להישגים טובים מהגברים בכל ענפי הספורט, אך היום אין ספק שהפערים בהישגים של בני שני המינים אינם תוצאה ישירה של ההבדל הביולוגי, אלא הם תולדה של התייחסות שונה — מדעית לספורט הגברים, וחובבנית ומתנשאת לספורט הנשים. העדר המודעות לצרכים המיוחדים של הספורטאית, אפילו ב״מעצמות ספורט״ השואפות לפרסטיז׳ה שנמדדת בשיאים ובמדליות, מלמדת כי המחסום הפסיכולוגי האנטי־פמיניסטי הצליח לכרסם אף בקני־המידה המדעיים ביותר של ענף, שהפך מדעי לגמרי בעשרים השנים האחרונות.

ג׳ואן דאהלקוטר — טריאתלטית: מצליחה לרכב בעלייה התלולה

גרטה וייץ (נורבגיה) — **אלופת המרתון**

ססי הופ (ארצות־הברית

ד"ר מונה שנגולד, גינקולוגית ספורט, בראיון מיוחד לנגה

בחודש דצמבר 1983 נפגשה דנה רוט, כתבת הספורט של "נגה", עם ד"ר שנגולד, וראיינה אותה.

מה זו הגינקולוגיה של הספורט ומה חשיבותה כענף רפואי נפרד?

הגידול שחל במספר הנשים העוסקות בספורט עורר שאלות ובעיות, שהמערכת הרפואית במתכונתה הקיימת לא היתה מסוגלת לענות עליהן, ולכן העדיפה להתעלם מקיומן. השתתפותן של נשים רבות במירוצים למרחקים ארוכים, כולל מרתון ואף מירוץ למרחק 100 ק"מ, הפכה את שאלת יכולתן של נשים לעמוד במאמץ גדול כזה לבלתי רלבאנטית. המציאות נתנה תשובה ברורה לשאלה זאת. אולם התעוררו שאלות אחרות, ואלה דורשות תשובות, למשל, מה ההשפעות שיש לריצות ארוכות על הנשים מבחינה פיסית. מכאן אחת ההתפתחויות החדשניות ביותר בשטח הרפואה — הגינקולוגיה של הספורט. בנושא זה חלה בשנים האחרונות התפתחות. ענף זה מקורו ברפואה הספורטיבית, העוסקת בדרכי הטיפול בספורטאים ובצרכיהם. מן הרפואה הספורטיבית כבר התפתחו ענפי מישנה, כמו קרדיולוגיה ספורטיבית, אורתופדיה ספורטיבית וכו'. גינקולוגים, שלא עסקו דווקא בבעיות של ספורטאיות, נתקלו שוב ושוב בשאלות של ספורטאיות בנושאים הקשורים לאימון הגופני, ומתוך אי־רצון להודות בבורותם נתנו תשובות המבוססות על השערות ואינטואיציה בלבד, והדבר היה מקור לתסכול הן לגינקולוגים והן לספורטאיות. התסכול הגדול יותר היה נחלת הספורטאיות, שלרוב קיבלו המלצה להפסיק להתאמן בלא הסבר מתקבל על הדעת, במיוחד כשהממליץ הוא רופא כבד־משקל ומעשן בשרשרת, שאין לו שום עניין או הבנה למנטאליות של הספורטאית ואורח חייה.

מה מייחד אותך כגינקולוגית ספורט מגינקולוגים אחרים ומכשירך לטפל בבעיות אלה?

רופא אינו צריך לעבור התקף לב כדי לטפל כראוי בחולה לב, אך רופאים שהתנסו בעצמם בהתקף לב הם בעלי הבנה ורגישות מיוחדת לחוויות הרגשיות שעוברים חוליהם. זהו דבר טבעי להתייחס אחרת לאנשים בעלי התנסות דומה לשלנו, להתייחס אליהם טוב יותר ולחוש מעין שותפות עימם. לכן מוצאים אצנים רבים שקל להם ליצור קשר עם רופא שגם הוא עוסק בספורט. העובדה שאני אשה העוסקת בספורט מקרבת אותי לעולם הספורט הנשי. נשים שרצות זמן רב מתחילות לחוש בשינויים החלים בגופן וזה מעורר אצלן שאלות רבות. מאחר שגם אני עברתי ועוברת תהליכים דומים, קל לי להבין מה עובר עליהן.

מהו הנושא העיקרי המטריד ספורטאיות מבחינה גינקולוגית?

רוב השאלות קשורות בצורה זו או אחרת למחזור החודשי, אי־סדירות בווסת, ואף היעלמות הווסת לגמרי. בעיה מסוג זה מעוררת אצל הספורטאית שאלה, האם היא יכולה להמשיך באימוניה, האם היא "נורמאלית", האם עליה לקחת תרופות, והאם עלול הדבר להשפיע על כושרה ללדת.

יש לך תשובות חד־משמעיות לשאלות אלה?

אני עוסקת עתה בחקר השפעת האימון הגופני על מערכת הרבייה. עדיין אין אנו יודעים בוודאות, אם האימון הגופני הוא שיוצר את הבעיות, אך אני ממליצה תמיד לא להפסיק להתאמן. אימון זה טוב. רבים משונאי האימון הגופני ושוביניסטים גבריים נהגו להפחיד ספורטאיות בדוגמאות סטטיסטיות, המראות סבירות גבוהה של אי־סדירות בווסת אצל ספורטאיות. אולם רוב הגינקולוגים הרציניים מודים, שהם יודעים מעט מאוד על הנושא, וכי אנו זקוקים למחקרים מדעיים, שיאפשרו לנו ליישב בצורה מדעית את חילוקי הדעות. לעומת זאת, **מעברו השני של המתרס מצויות**

* דנה רוט נמצאת בארצות־הברית לצורך לימודים. בעלת תואר מוסמך בחינוך גופני מיוחד מאוניברסיטת אדלפי בניו־יורק.

מאריטה קוך (מזרח גרמניה)

מאריאנה קוב (מזרח־גרמניה)

מארי דקר (ארצות־הברית)

הפמיניסטיות, החוגגות את הישגי הספורטאיות, וחוששות שקביעות מדעיות בלתי מבוססות עלולות לגרום לכך שנפסיד את כל מה שהשגנו עד כה בשטח הספורט.

מה מראות העובדות?

נכון שספורטאיות רבות סובלות מאי־סדירות במחזור, ואצל חלקן הוא אף פסק לחלוטין (אמנוריאה במינוח רפואי); אך נשים רבות, שאינן עוסקות בספורט, סובלות מסימפטומים דומים. לכן אין זה הוגן לקבוע, שהאימון הגופני אחראי לאמנוריאה. במשך כל תקופת אימוניה נתונה הספורטאית ללחצים רבים ולהשפעות רבות, שאינן קשורות בהכרח לאימון הגופני עצמו. ישנן השפעות מיידיות וישנן השפעות לטווח ארוך, כמו הורדה במשקל או ירידה באחוזי השומן שבגוף, שהם לכשעצמם יכולים להשפיע על המחזור החודשי. על כל פנים, ההוראות הכלליות אומרות, שאם אשה מקבלת את הווסת כל 25 עד 32 יום, אז מצבה נורמאלי לגמרי. אם המחזור בא כל 20 יום, או אפילו כל 60 יום, אין היא זקוקה, ככל הנראה, לטיפול, אלא אם כן היא מעוניינת להיכנס להריון ואינה מצליחה. על אשה לקבל ייעוץ רפואי, אם המחזור מופיע כל 20 יום או פחות, או אם הוא לא מופיע יותר מחודשיים. כך גם במקרה של דימום בין מחזור למחזור או של הפרשות מהשדיים. חשוב לציין, שאמנוריאה יכולה לגרום לתופעות מאוד מסוכנות, אם אין מטפלים בה.

מדוע, אם כן, אין את ממליצה להפסיק את האימונים, כדי לתת לכל לשוב על מקומו, בלא להזדקק לתרופות הורמונאליות או אחרות?

כל אשה הסובלת מאמנוריאה חייבת לקבל טיפול ולעבור בדיקות דם. ההחלטה אם לתת לה תרופות או טיפול מסוג אחר תלויה בגורם הבעיה. אנחנו לא חושבים שהריצה היא גורם הבעיה. בשלב זה לא נראה שהריצה מזיקה לכשעצמה, אלא להפך, היא מאוד מועילה מבחינה בריאותית. כולנו זוכרות בוודאי את הסיפורים והאגדות ואת האזהרות של אחות בית־הספר, להימנע מפעילות גופנית מאומצת בתקופת הווסת. לדעתי, הגיע הזמן לגנוז סיפורי סבתא אלה לנצח. במיוחד הוזהרנו לא לשחות בתקופת הווסת. על אף אמונות טפלות אלה, אין שום סיבה רפואית להימנע מפעילות ספורטיבית במשך הווסת. נכון שאצניות מרתון עלולות להיחלש במהלך הריצה, אם הן מדממות הרבה. כמו כן יש נשים שסובלות מהתכווצויות ברחם, המפריעות להן להצליח בתחרויות. אך כיום ידוע לנו, שהכאבים נובעים מפרוסטאגלאנדיס, מרכיב כימי, המיוצר בגוף בסיטואציות שונות ויוצר התכווציות של שריר הרחם. אין שום סיבה שנשים תמשכנה לסבול כל־כך. ישנן תרופות שאינן מתירות לחומר כימי זה לגרום כאבים, וכדאי לקחתן. עם זאת, הכאבים הם עניין מאוד סובייקטיבי, וסף הכאב שונה מאשה לאשה. אצניות רבות, אגב, מוצאות שהריצה משחררת אותן מכאביהן, תופעה שיש לה, כנראה, הסבר מדעי: בעת מאמץ גופני משתחררים במוח אנדורפינים, הפועלים כמו סמים מסוימים להקלת הכאב. זה גם מסביר את התחושה הטובה של אצנים ואת התמכרותם לריצה. המאמץ הגופני גם משפר את זרימת הדם ברחם, וצריכת האנרגיה על־ידי יתר חלקי הגוף מפריעה למעבר תחושת הכאב. בכל מקרה, נשים שסובלות מכאבים, אף שזו תופעה שכיחה, אינן חייבות לסבול. עליהן לפנות לקבל טיפול רפואי ולהיבדק, שמא מצביעים הכאבים על בעיה רצינית יותר.

אפליה אולימפית

בשנת 1979 פירסם הקולג׳ האמריקאי לרפואה ספורטיבית המלצה מהפכנית, שפתחה דף חדש בהתייחסות לספורט הנשים: ״מומלץ שנשים תורשינה להתחרות (בריצה למרחקים ארוכים) ברמה הכלל־ארצית והבינלאומית, באותם מרחקים שבהם מתחרים עמיתיהן הגברים״. ובכל זאת, מנועות נשים מלהשתתף בתשע מתוך 27 הקטיגוריות הספורטיביות האולימפיות: איגרוף, כדורגל, ג׳ודו, היאבקות, קרב־חמש מודרני, הרמת משקולות, הוקי קרח ושני מקצועות של אולימפיאדת החורף. במשחקים האולימפיים אין מירוצים לנשים למרחק 5,000 מ׳ ול־10,000 מ׳. נשים גם אינן מתחרות בקפיצה במוט וביידוי פטיש. 168 תחרויות מיועדות לגברים בלבד, 73 לנשים בלבד. רק ב־15 ענפים התחרו נשים וגברים אלה נגד אלה, ומתוכם זכו נשים במדליות בענפי השיט, הרכיבה על סוסים ובקליעה למטרה באקדח וברובה.

הסיבה הרשמית למניעת נשים מהשתתפות בענפי הספורט מסוימים היא תקנה מס׳ 44 של הוועד האולימפי הבינלאומי שלפיה, כדי להיחשב לענף אולימפי, על הספורט להיות נפוץ ב־35 ארצות לפחות בשלוש יבשות. בכמה מדינות מוסלמיות, למשל, מנועות נשים מעיסוק כלשהו בספורט. בדרום אמריקה אין הן משתתפות ברוב ענפי הספורט התחרותיים. דעות קדומות ואיסורים מסוג זה מקשים על ענפי ספורט נשיים רבים לעמוד בדרישות הוועד האולימפי.

אך דרישה זו אינה המחסום האחרון. כדי להתקבל למשחקים האולימפיים חייב ענף הספורט להיות מומלץ על־ידי פדרציית ספורט בינלאומית. מאחר שאירגוני ספורט אלה מאוישים כמעט אך ורק על־ידי עסקנים גברים, שרובם בעלי רעיונות מיושנים מאוד ביחס לספורטאיות, מקשה הדבר עוד יותר על שילובם של מקצועות ספורט נשיים באולימפיאדה.

בהקשר זה כדאי לעמוד על שתי עובדות אולימפיות: באולימפיאדה של 1956, שנערכה במלבורן שבאוסטרליה, היו עשר מבין הזוכות במדליות הרות, ונשים זכו במדליות ושברו שיאים אולימפיים ואחרים, בהיותן בכל שלבי המחזור החודשי, כולל בימי הווסת הראשונים.

קוץ בה

המסר העובר במדורים הקבועים של **את** הוא פשוט ואחיד:
במדור משפטים —

אורגזמה בעזרת מכות־רצח...

במדור נפש —

נשים משקרות

במדור יחסים —

הבעל דוחף ומכה

במדור מחדרו של הרופא —

כאבים בעת קיום יחסי מין

ואם, חלילה, בדף מסוים חסרות כותרות מרעישות, זועק אלינו הריבוע הבא:

"במרפאה בעפולה כפתו את הרגלים שלי. אמרו שעושים לי בדיקה ועשו לי הפלה, בלי הרדמה. צרחתי כמו חיה מרוב כאבים..."

מוסר השכל לאשה: מין וכאב כרוכים זה בזה.

את, העיתון לאשה ולמשפחה, מראה שניתן להמיר את האשה בבובת פלסטיק, ומכניס את הפורנוגראפיה בדלת האחורית.

מדפדוף בעיתון מתעוררת השאלה, מה בדבר הילדים שהעיתון מונח לנגד עיניהם? **את** אמנם רואה את האם כאחראית לגורלם, ומוטרד מבעיית הבטיחות בבית־הספר:

אמא, האם מובטח לך כי ילדך יחזור שלם מבית הספר?

אך נראה שזו אינה הבעיה היחידה, כי על מה גדל הילד בבית? האם דיאטה של מין ואלימות עד כדי רצח טובה עבורו?

אראלה דאור

בובת הפלסטיק

בעוד העיתונות הכללית אינה מבחינה בין אשה ומכונית —

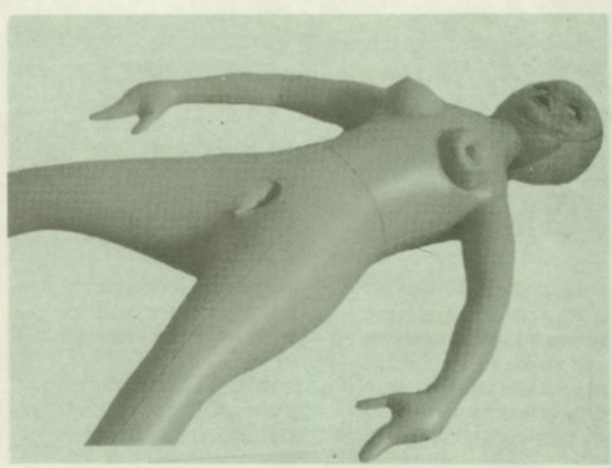
הבן אישתך לחורף

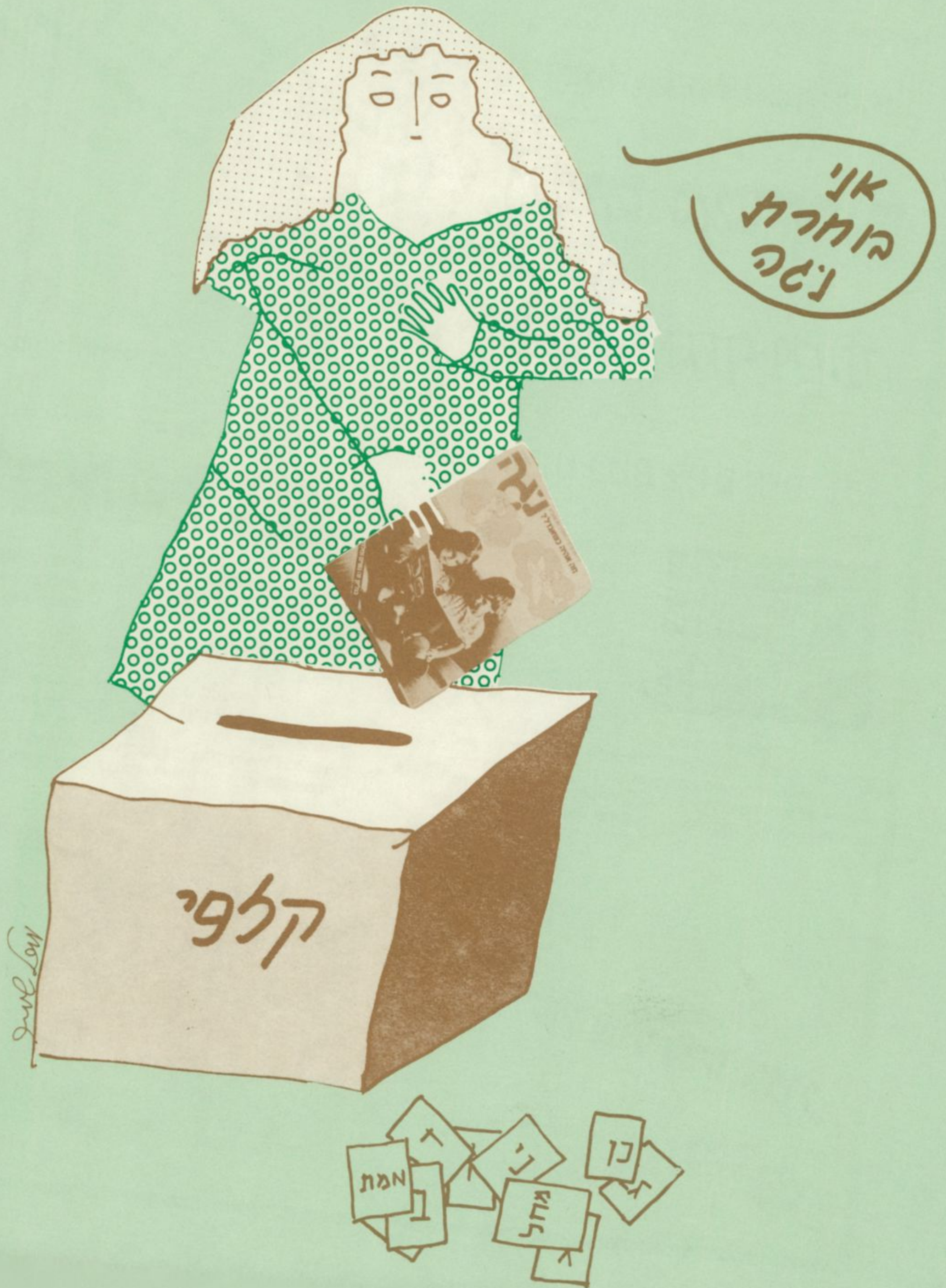
$23.5

(יש הרואים בכך אף כבוד לאשה, להשוותה לחפץ כה יקר וקרוב ללבו של הגבר הישראלי הממוצע) מגדילה לעשות העיתונות המיוחדת לאשה ולמשפחה.

בירחון **את**: המותר האשה מבובת פלסטיק?

אליבא **דאת** אין (בתנאי, כמובן, שיש לה, לבובה, נקב). גיליון 200 של **את** פורש בפנינו את בובת הפלסטיק + נקב בעמודים המרכזיים לאורך כל דפי הכתבה **מין בכל מחיר**. כאן טורחים להמחיש לנו בצורה גראפית ובמקום בולט במה דברים אמורים.

אני
בוחרת
נגה
קלפי
אמת
כן